МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Природничий факультет
Кафедра ботаніки та екології

Маленко Я.В., Ворошилова Н.В., Поздній Є.В.

Екологічне інспектування:

практикум з навчальної дисципліни для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності 101 Екологія

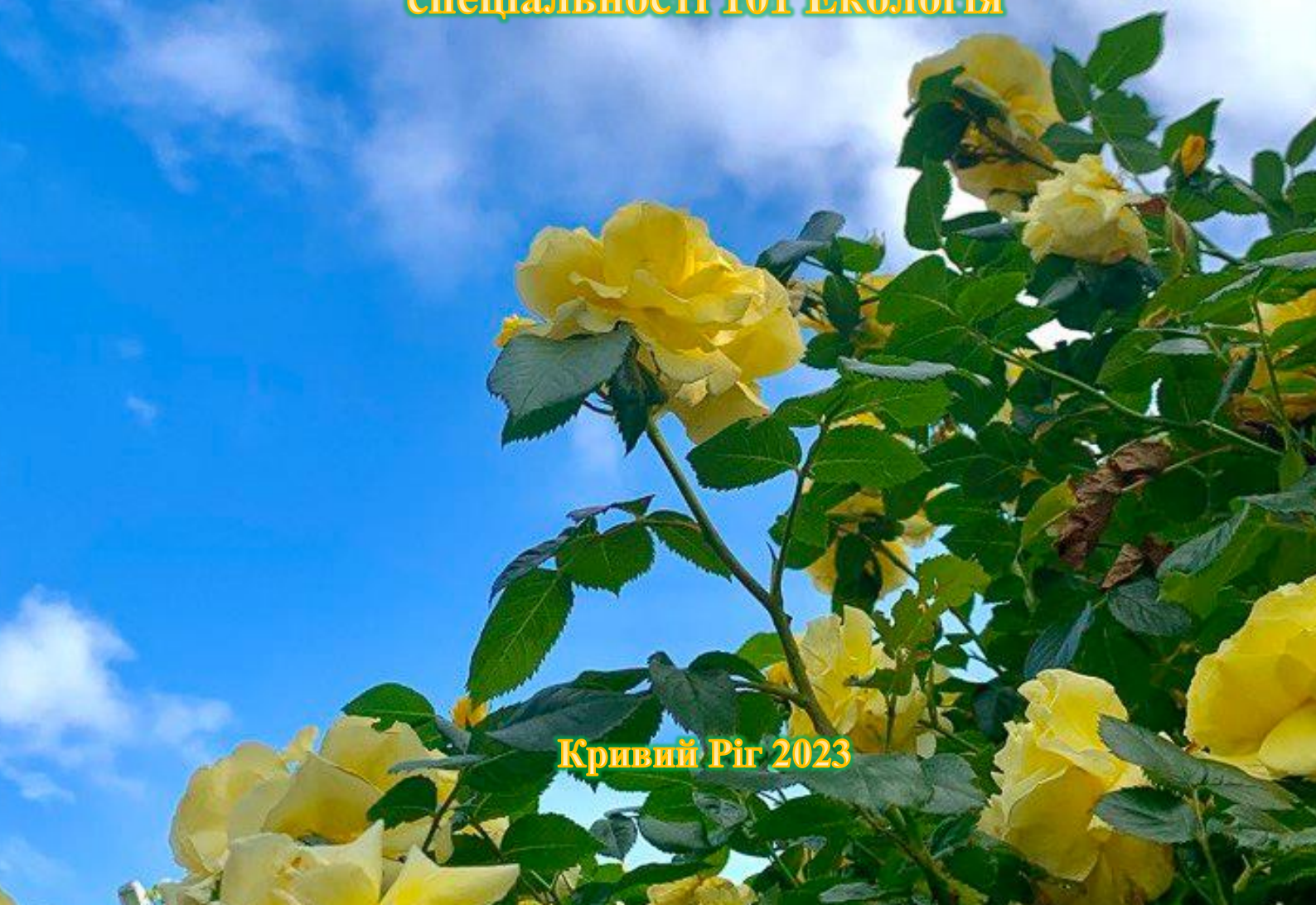

Кривий Ріг 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Природничий факультет
Кафедра ботаніки та екології

Маленко Я.В., Ворошилова Н.В., Поздній Є.В.

Екологічне інспектування:
практикум з навчальної дисципліни
для здобувачів першого рівня вищої освіти
спеціальності 101 Екологія

Кривий Ріг 2023

УДК 574:502.14 (075.8)(076.5)
М - 18

Маленко Я.В., Ворошилова Н.В., Поздній Є.В. Екологічне інспектування: практикум з навчальної дисципліни для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності 101 Екологія / за ред. Я.В. Маленко. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 155 с.

Автори-укладачі:
Маленко Яна Вячеславівна, кандидат біологічних наук, доцент, старший викладач кафедри ботаніки та екології КДПУ;
Ворошилова Наталя Володимирівна, кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології ДДАЕУ;
Поздній Євген Валентинович, асистент кафедри ботаніки та екології КДПУ, військовослужбовець.

Рецензенти:
Гнілуша Н.В. кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри ботаніки та екології Криворізького державного педагогічного університету;
Доценко Л.В. кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету;
Ярков С.В. кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та методики її навчання Криворізького державного педагогічного університету;

Рекомендовано до друку
рішенням вченої ради природничого факультету Криворізького державного педагогічного університету (протокол № 11 від 23.06.2023 р.).

Практикум розроблено для фахової підготовки здобувачів освітнього рівня «Бакалавр» за спеціальністю 101 Екологія, відповідно до вимог галузевого стандарту вищої освіти України та навчальної програми курсу «Екологічне інспектування». Матеріали навчального видання забезпечують формування в майбутнього фахівця фахових компетентностей, висвітлюють теоретичні засади та специфіку організації діяльності екологічних інспекторів, окреслюють обов'язкові питання, порядок здійснення й оформлення результатів інспекторських перевірок. Формат матеріалів дозволяє адаптувати завдання відповідно до умов і форм організації освітнього процесу, рівня підготовки студентів.

Практикум рекомендовано для здобувачів спеціальностей галузі знань 10 Природничі науки закладів вищої освіти.

© Маленко Я.В., 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА…….. 4

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНСПЕКТУВАННЯ.. 11

Тема 1. Екологічне інспектування: загальні положення……. 11

Тема 2. Організаційно-правовий базис екологічного інспектування……. 18

Тема 3. Система громадського екологічного контролю…….. 25

РОЗДІЛ ІІ. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНСПЕКТУВАННЯ: ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ ІНСПЕКТОРСЬКИХ ПЕРЕВІРОК……... 31

Тема 4. Здійснення контролю у галузі охорони атмосферного повітря. Контроль за перевищенням вмісту оксиду вуглецю, вуглеводнів та димності у відпрацьованих газах автомобілів…….. 31

Тема 5. Здійснення державного контролю за охороною та раціональним використанням водних ресурсів……. 38

Тема 6. Державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення лісів та інших рослинних ресурсів……..... 50

Тема 7. Порядок обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням населених пунктів……. 63

Тема 8. Порядок здійснення державного контролю за дотриманням заповідного режиму на територіях та об’єктах природно-заповідного фонду……. 70

Тема 9. Контроль за переміщенням через державний кордон України об’єктів рослинного і тваринного світу…… 85

РОЗДІЛ ІІІ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ……. 93

Тема 10. Відповідальність за порушення вимог екологічного законодавства……... 93

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ…….. 103

ДОДАТКИ…….. 105

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 149

ПЕРЕДМОВА

Бурхлива й тріумфальна хода науково-технічного прогресу в XX сторіччі та ігнорування специфіки просторово-часової організації екологічних систем призвели до втрати оптимістично-технологічних конотацій, чіткого усвідомлення негативних наслідків діяльності людини на планеті в глобальному, зональному та регіональному масштабах. Трансформації світоглядних наративів та інтелектуальних візій на фоні процесів глобалізації, всесвітньої економічної, політичної та культурологічної інтеграції й уніфікації детермінували зміни парадигм екології людини, освіти**,** відмову від антропоцентризму й техноцентризму та становлення екоцентризму - екологічної парадигми, покликаної забезпечити оптимізацію системи «діяльність - природність - духовність» у плинних умовах сучасності задля збереження середовища існування та процвітання цивілізації в осяжному майбутньому [31].

Аргументом на користь пріоритету екологізації всієї діяльності людства є визнання незаперечності того, що створюючи умови для сталого розвитку екосфери сьогодні і біосфери в прийдешньому, людина водночас забезпечує стійке майбутнє і для себе самої. Враховуючи потужність та синергію механізмів самовідтворення, саморегуляції, самопідтримки, саморозвитку біосфери, що у багато разів перевищує перетворювальні здатності людини, не можна виключати можливість її переходу в інший якісний стан, що потенційно може стати точкою відліку нового еволюційного періоду існування живої речовини, де у людини просто не залишиться шансів на виживання. Згідно з одним з найфундаментальніших постулатів екологічної аксіоматики (законом необхідної відповідності умов середовища генетичній передзаданості організму), будь-який вид організмів може існувати до тих пір й остільки, оскільки навколишнє природне середовище відповідає генетичним можливостям пристосування цього виду до його коливань [30, 70].

Конструктивне розв’язання наявних проблем сьогодення неможливе без визнання екологічного компонента базовим, інтегруючим, без якого інші складові розвитку людської цивілізації (економічні і соціальні) неефективні й подекуди позбавлені сенсу. Екологічний контекст культури потребує: 1) спростування необмежених можливостей діяльності людини у біосфері й можливостей компенсації будь-яких порушень середовища існування; 2) розуміння екологічної недоцільності багатьох реалізованих у минулому технологічних негентропійних проектів; 3) врахування безальтернативності біосферосумісності людини та нерозумності протиставлення еволюції *Homo sapiens*, як одного з множини проявів формовтілення живої речовини, еволюції біосфери; 4) зміни стратегічних пріоритетів людства від «знання – умова виживання», «знання – панування над природою», «знання – перетворення природи» до «знання – сталий розвиток екологічної метасистеми, коеволюція «людини – суспільства – природи»; 5) зрілості Людини розумної як Людини духовної з якісними перебудовами суспільної екологічної свідомості та світогляду; 6) відповідальності за долю нащадків та всього органічного світу на основі системного бачення Всесвіту, людини, природи [32].

Втілення адаптивної стратегії діяльності людини на планеті – комплексна соціальна проблема, розв'язання якої є системним. Це вимагає і передбачає: 1) залучення політико-правових, фінансових та освітніх чинників; 2) цілеспрямовану діяльність адміністративних структур, науковців і громадськості в напряму оцінки, пошуку, впровадження й коригування оптимальних заходів реабілітації й оптимізації середовища існування, покращення умов і якості життя населення; 3) потужну підтримку на державному рівні фундаменталізації наукових досліджень; 4) підвищення інтелектуального, професійного і морального рівня національної еліти, що поряд з державним мисленням і національною самосвідомістю, є єдиним шляхом до прогресу, успіху державотворчого процесу, консолідації суспільства, збереження загальнокультурних цінностей цивілізації; 5) якісну підготовку компетентних, конкурентоспроможних фахівців, особистісний потенціал яких відповідає викликам і запитам сьогодення та здатний забезпечити сталий, інноваційний розвиток суспільства з урахуванням фундаментальних закономірностей земного буття, що керують потоками речовини, енергії, інформації у просторі та часі й уможливлюють саме життя тощо.

Навчальна дисципліна «Екологічне інспектування» передбачена структурно-логічною схемою підготовки фахівців ступеня бакалавра за освітньою програмою «Екологія». Вона є обов'язковим компонентом науково-предметної підготовки професійного циклу та пов'язана з такими навчальними дисциплінами, як «Біологія», «Загальна екологія», «Хімія з основами біогеохімії», «Ландшафтна екологія», «Оптимізація техногенних систем», «Моніторинг довкілля», «Організація управління в екологічній діяльності», «Екологія міських систем», «Техноекологія», «Урбоекологія», «Екологія людини», «Економіка природокористування», «Екологічна безпека», «Моделювання і прогнозування стану довкілля», «Управління та поводження з відходами». В основу покладені теоретичні засади проблемних екологічних і біологічних курсів, а також інформаційний матеріал щодо стану порушень усіх середовищ життя в планетарному, державному, регіональному масштабах з виходом у практику охорони порушених ландшафтів, включаючи міжнародні угоди, державне екологічне законодавство, теорію та практику пропаганди екологічних та природоохоронних знань, екологічне навчання та виховання на всіх рівнях освіти протягом життя. Передумовами опанування навчальної дисципліни є наявність базових знань із загальної екології, володіння основами екологічної термінології, вміння логічно мислити, аналізувати та робити висновки.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: специфіка, імперативи, принципи, завдання, структура, організація, функції, перспективи, пріоритети і тенденції розвитку екологічного інспектування як процедури управління впливом суспільства на довкілля та контролю відповідності будь-якої діяльності вимогам екологічної безпеки і захисту навколишнього природного середовища та суспільства; осмислення особливостей життєвості людства у біосфері, її засад, тенденцій, шляхів оптимізації, вимірів сталого розвитку.

Мета навчальної дисципліни: формування у здобувачів вищої освіти загальних і спеціальних (фахових) компетентностей задля використання теоретичних, методичних та нормативно-правових засад екологічного інспектування у професійній діяльності у сфері екології, охорони довкілля та здоров'я людей, збалансованого природокористування.

Основні **завдання**:

- формування ґрунтовних знань та розуміння теоретичних основ екологічного інспектування;
- здобуття вмінь та навичок організації та реалізації основних завдань та функцій екологічного контролю, здійснення перевірки об'єктів інспектування;
- розвиток здатності ефективно вирішувати проблеми захисту навколишнього середовища, збереження та раціонального використання природних ресурсів, оперувати сучасними методами, методиками й алгоритмами здійснення природоохоронного контролю;
- усвідомлення пріоритетів, цілей та завдань реалізації державної екологічної політики через науково-обґрунтоване, законодавчо визначене впровадження системи екологічного контролю;
- укріплення активної позиції щодо пропаганди екологічних ідей в контексті глобальних тенденцій екологізації життєдіяльності людства та впровадження принципів сталого розвитку.

Очікувані результати навчання:

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: сутність поняття «екологічне інспектування», головну мету, завдання, принципи, суб'єкти та об'єкти, форми, рівні та види екологічного контролю, передумови виникнення та перспективи розвитку екологічного інспектування, методологічну та законодавчу бази природоохоронної діяльності екологічної інспекції, систему екологічної інспекції України, основні завдання, функції та структуру Державної екологічної інспекції, специфіку громадського екологічного контролю, права та обов'язки інспекторів з охорони навколишнього природного середовища, організаційно-правовий базис планування, проведення й оформлення результатів перевірок, обов'язкові питання та матеріали інспектування різних об'єктів, порядок скасування, оскарження рішень та дій екологічних інспекторів, відповідальність за порушення природоохоронного законодавства;

вміти: аналізувати екологічний стан та умови територій, оперувати основними актами природоохоронного законодавства, здійснювати збір, обробку та узагальнення інформації щодо дотримання вимог екологічного законодавства, складати акти, протоколи та постанови про адміністративні правопорушення у галузі природоохоронного законодавства, здійснювати екологічний контроль за станом атмосферного повітря, використанням водних ресурсів, охороною земель, утворенням, розміщенням і утилізацією відходів, використанням і відтворення лісів та інших рослинних ресурсів, дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, переміщенням видів флори і фауни через державний кордон, проводити оцінку забруднення

атмосферного повітря відпрацьованими газами на ділянці магістралі, розраховувати розміри матеріального відшкодування за збитки завдані навколишньому середовищу, диференціювати види юридичної відповідальності.

Реалізація мети та завдань дисципліни спрямовані на здобуття фахівцями-екологами наступних **компетентностей** і досягнення таких **програмних результатів** навчання:

Загальні компетентності:

ЗК 1. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності;

ЗК 2. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;

ЗК 7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо;

ЗК 8. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні;

ЗК 9. Здатність працювати в команді;

ЗК 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт;

ЗК 16. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел;

ЗК 17. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК 18. Здатність застосовувати набуті знання та уміння у практичних ситуаціях;

Спеціальні (фахові) компетентності:

СК 1. Знання та розуміння теоретичних основ екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування;

СК 4. Знання сучасних досягнень національного та міжнародного екологічного законодавства;

СК 5. Здатність до оцінки впливу процесів техногенезу на стан навколишнього середовища та виявлення екологічних ризиків, пов’язаних з виробничою діяльністю;

СК 7. Здатність проводити екологічний моніторинг та оцінювати поточний стан навколишнього середовища;

СК 12. Здатність до опанування міжнародного та вітчизняного досвіду вирішення регіональних та транскордонних екологічних проблем;

СК 14 Здатність використовувати методи аналізу і оцінки стану повітряного середовища, поверхневих та підземних вод, ґрунтів, біоти, аналізувати вплив господарської діяльності на компоненти довкілля та розробляти заходи щодо зменшення такого впливу;

СК 16 Здатність організовувати та здійснювати лабораторні та польові дослідження об’єктів чи складових навколишнього природного середовища у адекватний та безпечний спосіб;

Програмні результати навчання:

ПР 1. Демонструвати розуміння основних принципів управління природоохоронними діями та/або екологічними проектами;

ПР 2. Розуміти основні екологічні закони, правила та принципи охорони довкілля та природокористування;

ПР 3. Розуміти основні концепції, теоретичні та практичні проблеми в галузі природничих наук, що необхідні для аналізу і прийняття рішень в сфері екології, охорони довкілля та оптимального природокористування;
ПР 7. Розв'язувати проблеми у сфері захисту навколишнього середовища із застосуванням загальноприйнятих та/або стандартних підходів та міжнародного і вітчизняного досвіду;
ПР 8. Уміти проводити пошук інформації з використанням відповідних джерел для прийняття обґрунтованих рішень;
ПР 11. Уміти прогнозувати вплив технологічних процесів та виробництв на навколишнє середовище;
ПР 18. Поєднувати навички самостійної та командної роботи задля отримання результату з акцентом на професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень;
ПР 19. Підвищувати професійний рівень шляхом продовження освіти та самоосвіти;
ПР 20. Уміти формувати запити та визначати дії, що забезпечують виконання норм і вимог екологічного законодавства;
ПР 21. Уміти обирати оптимальні методи та інструментальні засоби для проведення досліджень, збору та обробки даних.

Структура навчальної дисципліни

Назви блоків і тем	Кількість годин											
	денна форма навчання						заочна форма навчання					
	загал ом	у тому числі					загал ом	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Блок 1. Теоретичні основи екологічного інспектування												
Тема 1. Екологічне інспектування як наука та вид діяльності	14	4	2	-	-	8	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Форми та види екологічного інспектування. Методологічна та законодавча бази природоохоронної діяльності екологічної інспекції	20	4	4	-	-	12	-	-	-	-	-	-
Тема 3. Система екологічної інспекції	22	6	4	-	-	12	-	-	-	-	-	-
Разом за блоком 1	56	14	10	-	-	32	-	-	-	-	-	-
Блок 2. Прикладні аспекти екологічного інспектування: порядок проведення та механізм здійснення інспекторських перевірок												
Тема 4. Порядок організації та проведення інспекторських перевірок	26	4	12	-	-	10	-	-	-	-	-	-
Тема 5. Основні обов'язкові питання та матеріали, що	32	4	10	-	-	18	-	-	-	-	-	-

розглядаються в ході інспекторської перевірки												
Тема 6. Повноваження та діяльність міжрегіональних і територіальних органів Державної екологічної інспекції	10	4	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-
Тема 7. Державний контроль за використанням та охороною земель	8	4	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Разом за блоком 2	76	16	22	-	-	38	-	-	-	-	-	-
Блок 3. Відповідальність за порушення вимог екологічного законодавства												
Тема 8. Фінансування екологічної інспекції. Відповідальність за порушення порядку проведення інспектування. Порядок та форми притягнення до відповідальності порушників природоохоронного законодавства	18	6	4	-	-	8	-	-	-	-	-	-
Разом за блоком 3	18	6	4	-	-	8	-	-	-	-	-	-
Усього годин	**150**	**36**	**36**	**-**	**-**	**78**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**

Теми практичних занять

№ з/п	Тема практичної роботи	Обсяг годин
1	Екологічне інспектування: загальні положення	2
2	Організаційно правовий базис екологічного інспектування	4
3	Система громадського екологічного контролю	4
4	Здійснення контролю у галузі охорони атмосферного повітря. Контроль за перевищенням вмісту оксиду вуглецю, вуглеводнів та димності у відпрацьованих газах автомобілів	4
5	Здійснення державного контролю за охороною та раціональним використанням водних ресурсів	4
6	Державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення лісів та інших рослинних ресурсів	4
7	Порядок обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням населених пунктів	2
8	Порядок здійснення державного контролю за дотриманням заповідного режиму на територіях та об’єктах природно-заповідного фонду	4
9	Контроль за переміщенням через державний кордон України об’єктів рослинного і тваринного світу	4
10	Відповідальність за порушення вимог екологічного законодавства	4
Усього годин		**36**

Методи та форми навчання

Методи навчання: навчально-виховна робота згідно планів, програм КДПУ (лекції, практичні заняття, розв’язування тестів, задач або індивідуальних

завдань, самостійна робота тощо) з залученням студентів до виконання елементарних наукових досліджень, підготовки публікацій, презентацій, звітів і повідомлень. В ході навчального процесу використовуються різноманітні методи: словесні, наочні, практичні; пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі; організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності, стимулювання навчальної діяльності, контролю і самоконтролю; загальнонаукові, спеціальні та конкретнонаукові, в тому числі міждисциплінарні, активні (диспути та дискусії, тематичні письмові роботи або тести, ситуаційні завдання, комплексні розрахункові завдання) тощо.

Методи та форми контролю

Поточне опитування, перевірка конспектів лекцій та практичних занять, перевірка якості оформлення результатів індивідуальних завдань та самостійної роботи, аналіз результатів поточного опитування, розв'язання тестів і виконання письмових робіт. Вид контролю: поточний, підсумковий. Форма контролю: екзамен.

Оцінювання результатів навчання

Під час виставлення підсумкової оцінки за навчальну дисципліну заліковий кредит (100% = 100 балів) розподіляється для оцінювання у балах рівня, якості та обсягу знань, умінь та навичок студента відповідно до таких частин: теоретичний курс – до 24 балів; практичні заняття – до 30 балів; самостійна робота – до 16 балів. Поточна перевірка рівня засвоєння знань, що є результатом індивідуального самостійного опрацювання питань теоретичного, практичного курсів і питань самостійної роботи, здійснюється в процесі опитування чи написання письмових робіт (4). Крім того, студент може отримати додаткові заохочувальні бали (до 10 балів) за активну участь в науково-дослідній роботі (публікації, конкурсні роботи та презентації, участь в олімпіадах Всеукраїнського рівня).

Розподіл балів для екзамену (денна форма навчання)

Вид	Поточна робота								Екза-мен*	Сума
	Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Тема 8		
лекції	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	30,0	100,0
практичні	3,0	3,0	3,0	9,0	9,0	-	-	3,0		
самостійн	2,0	3,0	3,0	1,5	4,0	1,0	0,5	1,0		
Разом	8,0	9,0	9,0	13,5	16,0	4,0	3,5	7,0	30,0	100,0

Примітки:*Мінімальна кількість балів, яку необхідно набрати здобувачу для допуску до екзамену – 20 балів.

**Екзаменаційний білет містить три питання. Максимальна кількість балів за відповіді: перше питання – 10 балів, друге питання – 10 балів, третє питання – 10 балів. Мінімальна кількість балів, яку здобувачу вищої освіти необхідно набрати на екзамені, щоб його відповідь могла бути оцінена позитивно, - 10 балів.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНСПЕКТУВАННЯ

ТЕМА 1. ЕКОЛОГІЧНЕ ІНСПЕКТУВАННЯ: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.

Мета: закріплення та поглиблення знань про екологічне інспектування як вид діяльності та науку; формування навичок аналітичного, системного мислення; розвиток екологічного та глобального мислення, фахових компетентностей, екологічної та загальної культури і свідомості.

План роботи

1. Закріпити знання про призначення, мету, завдання, принципи, структуру, форми та види екологічного інспектування.
2. Проаналізувати перелік видів діяльності та об'єктів підвищеної екологічної небезпеки з позиції екологічного інспектування.
3. Розв'язати надані завдання.
4. Узагальнити результати вивчення матеріалів теми та сформулювати висновки.

Література (основна):

1. *Андрейцев В.І. Екологічне право. Київ: Вентурі, 1996. 206 с.*
2. *Державна екологічна інспекція України: веб-сайт URL: https://www.dei.gov.ua/ (дата звернення: 25.05.2023).*
3. *Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. №41. ст. 546. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12 (дата звернення: 22.02.2023).*
4. *Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017р. №275. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text (дата звернення: 09.09.2022).*
5. *Конспект лекцій з дисципліни «Екологічне інспектування» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 101 Екологія за освітньо-професійною програмою «Екологія» / укладач Сорока Ю.М. Кам'янське: ДДТУ, 2017. 19 с.*

Рис. 1.1. Екологічне інспектування: підходи до тлумачення.

Рис. 1.2. Мета, завдання та принципи екологічного інспектування.

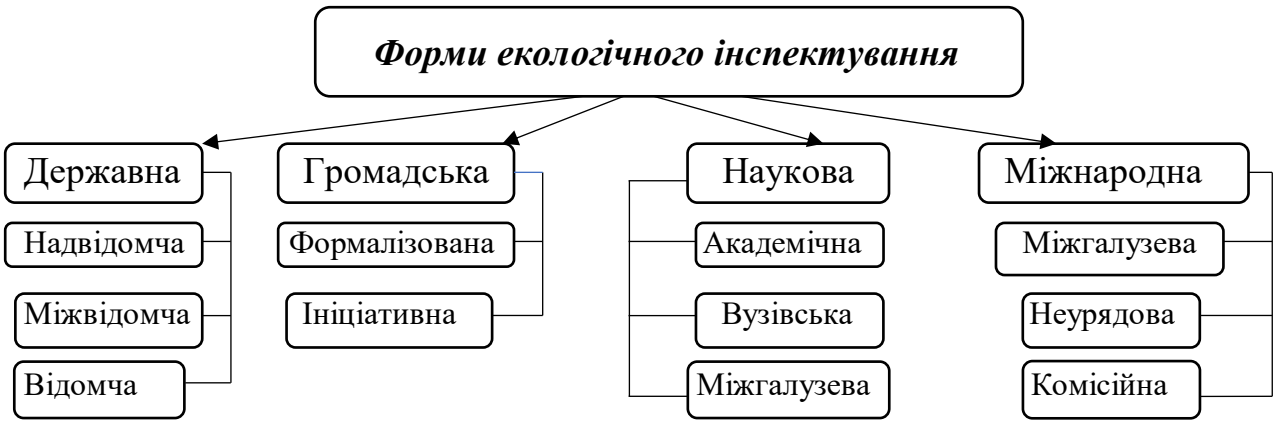

Рис. 1.3. Форми екологічного інспектування.

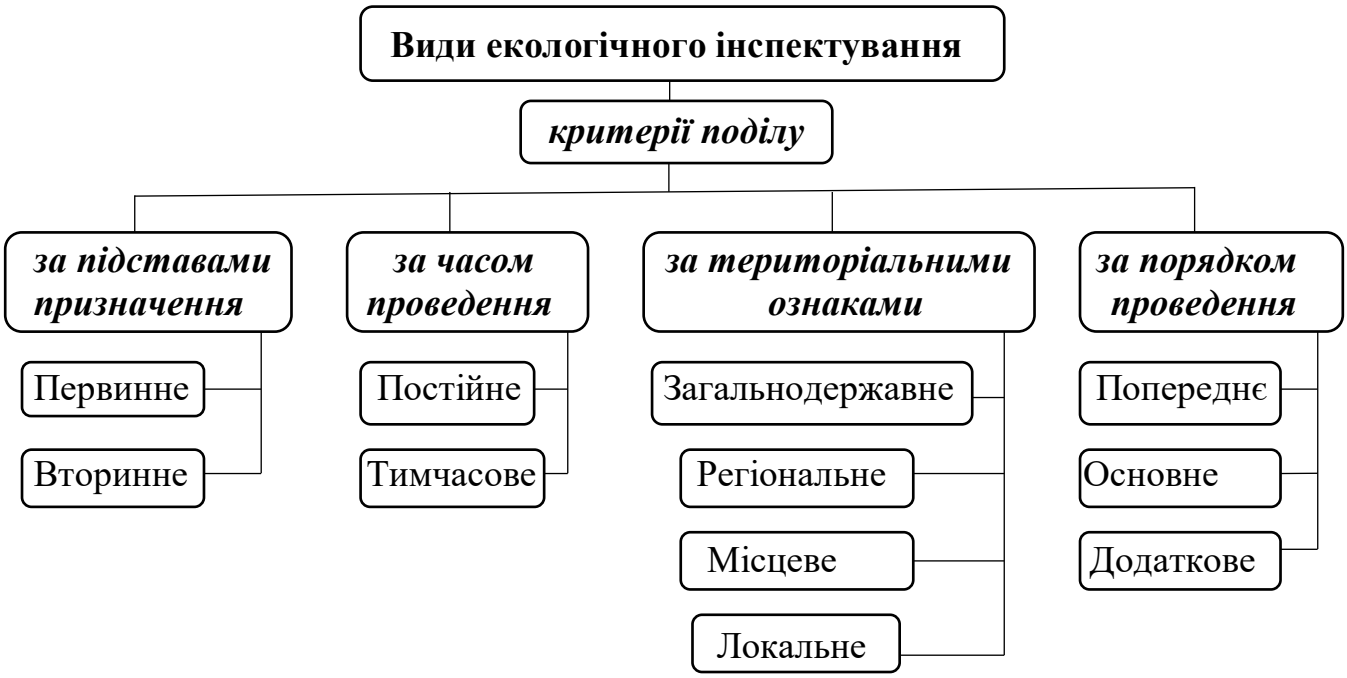

Рис.1.4. Види екологічного інспектування.

Рис. 1.5. Суб'єкти екологічного інспектування.

Рис. 1.6. Структура Державної екологічної інспекції України.

ПЕРЕЛІК ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОБ'ЄКТІВ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ПІДВИЩЕНУ ЕКОЛОГІЧНУ НЕБЕЗПЕКУ

1. У сфері теплової енергетики:
   - теплові електростанції (ТЕС, ТЕЦ);
   - устаткування для виробництва електроенергії, пари і гарячої води тепловою потужністю 200 кВт і більше з використанням органічного палива.
2. У сфері гідроенергетики:
   - гідроелектростанції на річках незалежно від їх потужності (включаючи малі гідроелектростанції);
   - гідроакумулюючі електростанції (ГАЕС).
3. У галузі атомної енергетики і атомної промисловості:
   - ядерні установки;
   - об'єкти, призначені для поводження з радіоактивними відходами;
   - уранові об'єкти.
4. Виробництво у галузі чорної та кольорової металургії (з використанням кольорових металів, руди, збагаченої руди чи вторинної сировини, металургійний, хімічний чи електролітичний процеси).
5. Об'єкти машинобудування і металообробки, за винятком підприємств, на яких відсутні цехи хімічного оброблення.
6. Видобування корисних копалин, за винятком корисних копалин місцевого значення, які видобуваються землевласниками і землекористувачами в межах наданих їм земельних ділянок для господарських і побутових потреб.
7. Перероблення корисних копалин.
8. Виробництво будівельних матеріалів (цементу, асфальтобетону, скла, утеплювачів, у тому числі екструдованого пінополістиролу).
9. Хімічне виробництво (включаючи виробництво основних хімічних речовин, хімічно-біологічне, біотехнічне, фармацевтичне виробництво, виробництво засобів захисту рослин, регуляторів їх росту, мінеральних добрив, полімерних і полімервмісних матеріалів, виробництво та зберігання наноматеріалів потужністю понад 10т на рік, зберігання хімічних продуктів (базисні і витратні склади, сховища, бази) незалежно від методів та обсягу виробництва продукції; підприємства з вилучення, виробництва і перероблення азбесту, азбестовмісних продуктів (азбестоцементної продукції потужністю понад 20 тис. т. на рік, фрикційних матеріалів – понад 50 т. на рік готової продукції, інших виробів – понад 200 т. на рік).
10. Виробництво, зберігання, утилізація і знищення боєприпасів усіх видів, вибухових речовин і ракетного палива та інших токсичних хімічних речовин.
11. Поводження з відходами:
    - небезпечними (збирання, перевезення, сортування, зберігання, оброблення, перероблення, утилізація, видалення, знешкодження і захоронення);
    - побутовими (оброблення, перероблення, утилізація, знешкодження і захоронення).
12. Виробництво целюлози, паперу та картону з будь-якої сировини.
13. Нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт:
    - залізничних вокзалів, залізничних доріг і споруд;
    - підземних, наземних ліній метрополітену як єдиних комплексів, включаючи депо з комплексом споруд технічного обслуговування;

- трамвайних колій, підвісних ліній (фунікулерів) чи подібних ліній, що використовуються для перевезення пасажирів, включаючи депо з комплексом споруд технічного обслуговування і ремонту рухомого складу;
- парків транспортних засобів (автотранспортних підприємств з комплексом споруд для технічного обслуговування та ремонту);
- станцій технічного обслуговування, до складу яких входять фарбувальні камери, мийки, а також тих, на яких проводяться ремонт та випробування дизельних автомобільних двигунів і ремонт кузовів із застосуванням методів хімічного оброблення поверхні;
- аеропортів і аеродромів з основною злітно-посадковою смугою завдовжки 2100 м. та більше;
- автомобільних доріг, автомагістралей і швидкісних доріг загального користування державного та місцевого значення усіх категорій, що мають чотири чи більше смуги руху, або реконструкція та/або розширення наявних смуг руху до чотирьох і більше за умови їх безперервної протяжності 10 кілометрів чи більше;
- морських та річкових портів, пристаней для завантаження і розвантаження (за винятком пристаней паромних переправ);
- спеціалізованих транспортних терміналів;
- глибоководних суднових ходів, у тому числі по природних руслах річок, спеціальних каналів на суходолі та у мілководних морських акваторіях;
- магістральних продуктопроводів (трубопроводів для транспортування газу, аміаку, нафти або хімічних речовин).

14. Виробництво з оброблення деревини (хімічне перероблення деревини, деревоволокнистих плит, деревообробне виробництво з використанням синтетичних смол, консервування деревини просоченням).
15. Нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт:
    - водозаборів поверхневих та підземних вод для систем централізованого водопостачання населених пунктів, промислових підприємств;
    - споруд водопідготовки систем питного водопостачання;
    - мереж водопроводу та водовідведення діаметром понад 1000 міліметрів;
    - систем закачування стічних вод до ізольованих підземних водоносних горизонтів;
    - систем зворотного водокористування, відведення, оброблення (підготовки) та скидання шахтних, кар'єрних, дренажних вод;
    - очисних споруд, систем скидання очищених стічних вод у водні об'єкти;
    - водосховищ.
16. Проведення робіт з розчищення і днопоглиблення русла та дна річок, їх берегоукріплення, зміна і стабілізація стану русел.
17. Проведення будівельних робіт, що передбачають видобування піску і гравію, прокладання кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду.
18. Проведення робіт з міжбасейнового перерозподілу стоку річок.
19. Зберігання, перероблення та транспортування вуглеводневої сировини (газу природного, газу сланцевих товщ, газу, розчиненого у нафті, газу центрально-басейнового типу, газу (метану) вугільних родовищ, конденсату, нафти, бітуму нафтового, скрапленого газу), а також технічні рішення з газопостачання населення і промислових підприємств.
20. Нафтопереробні заводи (за винятком підприємств, які виробляють тільки мастильні матеріали із сирої нафти) та устаткування для газифікації і зрідження вугілля або бітумінозних сланців.
21. Автозаправні станції та комплекси, а також автогазонаповнювальні компресорні станції, автомобільні газозаправні станції зрідженого газу.
22. Нове будівництво, реконструкція основних гідротехнічних споруд усіх видів.

23. У галузі тваринництва, птахівництва та рибництва:
- тваринницькі комплекси для вирощування свиней (5 тис. голів і більше), великої рогатої худоби (2 тис. голів і більше), хутрових тварин (3 тис. голів і більше), птиці (60 тис. кур-несучок і більше, 85 тис. бройлерів і більше);
- м'ясокомбінати та м'ясопереробні підприємства;
- виробництво у сфері (установки) з перероблення та утилізації відходів тваринного походження, у тому числі птахівництва, рибництва;
- операції з дублення шкіри.

24. Виробництво у сфері легкої промисловості, що передбачає фарбування та оброблення хімічними засобами.
25. Виробництво технічного вуглецю та електрографіту.
26. Радіотехнічні об'єкти (радіопередавальні, радіотелевізійні, радіолокаційні станції).
27. Електричні лінії (повітряні, кабельні) та підстанції напругою 330 кВт і більше.
28. Установки для поверхневого оброблення металів, деревини, полімерних матеріалів з використанням органічних розчинників, зокрема для оздоблення, друку, покривання, знежирення, гідроізолювання, калібрування, фарбування, очищення або насичення.
29. Вирубка дерево-чагарникової рослинності (за винятком вирубки, пов'язаної з веденням лісового господарства) на території площею більше 0,12 га.
30. Нове будівництво об'єктів, господарська діяльність (за винятком лісогосподарської) в охоронних зонах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, на територіях, прилеглих до водоохоронних зон, прибережних захисних смуг водних об'єктів, зон санітарної охорони.
31. Генетично-інженерна діяльність, введення в обіг генетично модифікованих організмів і продукції, виробленої з їх використанням (у відкритій та закритій системах).
32. Інтродукція чужорідних видів фауни та флори.
33. Виробництво мікробіологічної продукції.

Завдання самоконтролю.

1. Надати відповіді на тестові питання.

1.1. Який тип екологічної свідомості панував у 80-90 роках XX століття?
А. Біоцентричний; Б. Антропоцентричний; В. Екоцентричний.

1.2. Одним з вихідних принципів формування екологічного імперативу є:
А. Принцип сталого розвитку;
Б. Принцип золотої середини;
В. Принцип рівності поколінь.

1.3. Автором терміна «екологічний імператив» є :
А. Олдо Леопольд;
Б. Микита Моісєєв;
В. Альберт Швейцер.

1.4. Екологічне інспектування – це:
А. Одна з форм аналітико-оціночної діяльності;
Б. Екологічний контроль відповідності діяльності об'єкту або виду діяльності, що інспектується, вимогам екологічної безпеки і захисту суспільства та навколишнього природного середовища;

В. Діяльність по встановленню гранично-допустимих впливів людини на природу.

1.5. До числа основних завдань екологічного інспектування належать:

А. Контроль та оцінка ефективності, повноти, обґрунтованості та достатності заходів з охорони навколишнього середовища та здоров'я людини;

Б. Забезпечення всіх сфер життєдіяльності суспільства нормативними документами, які повинні відповідати його потребам та узгоджуватися з міжнародними стандартами;

В. Розробка нормативів якості середовища існування.

1.6. Які принципи покладені в основу екологічного інспектування?

А. Індивідуальність; Б. Унікальність; В. Незалежність.

1.7. Суб'єктами екологічного інспектування можуть бути:

А. Автозаправні станції;

Б. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України;

В. Громадяни України.

1.8. Форма інспектування, що здійснюється об'єднанням громадян, яке не має юридичного оформлення, називається:

А. Ініціативне; Б. Відомче; В. Формалізоване.

1.9. За призначенням екологічне інспектування може бути:

А. Постійним і тимчасовим;

Б. Попереднім, основним і додатковим;

В. Первинним і вторинним.

1.10. Державна екологічна інспекція здійснюється:

А. Представниками громадськості;

Б. Представниками наукових установ;

В. Представниками органів та підрозділів Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

2. Використовуючи перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, та основних джерел небезпеки (додаток 1) складіть перелік потенційних об'єктів екологічного інспектування, які розташовані на відстані 1 км від місця Вашого мешкання або навчання.

Питання самоперевірки:

1. Що таке екологічний імператив? Хто є автором цього поняття?
2. Що таке екологічне інспектування?
3. У чому полягає мета та завдання екологічного інспектування?
4. Які принципи покладені в основу здійснення екологічного інспектування?
5. Об'єкти та суб'єкти екологічного інспектування.
6. Головні передумови виникнення та розвитку екологічного інспектування.
7. Які форми та види екологічного інспектування відомі Вам?
8. Які види діяльності та об'єкти становлять підвищену екологічну небезпеку?
9. Які джерела небезпеки властиві потенційно небезпечним об'єктам?
10. До яких форм екологічного інспектування можуть бути залучені здобувачі вищої освіти?

ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ БАЗИС ЕКОЛОГІЧНОГО ІНСПЕКТУВАННЯ.

Мета: поглиблення та закріплення знань про екологічне законодавство України, правовий базис екологічного інспектування, права та обов'язки громадян, екологічних інспекторів; формування усвідомленого ставлення до основних принципів управління природоохоронними діями, здатності діяти свідомо, соціально відповідально та реалізовувати свої права та обов'язки як члена суспільства; розвиток аналітичного мислення, екологічної компетентності, екологічної та загальної культури.

План роботи

1. Закріпити знання екологічного законодавства України.
2. Закріпити знання про екологічні права громадян України.
3. Проаналізувати гарантії реалізації екологічних прав громадян України.
4. Розглянути відмінності екологічних прав та інтересів громадян.
5. Проаналізувати і порівняти загальні та спеціальні обов'язки громадян України у галузі екології та охорони навколишнього природного середовища.
6. Порівняти права державного та громадського екологічного інспектора.
7. Розв'язати надані завдання.
8. Узагальнити результати вивчення матеріалів теми, сформулювати висновки.

Література (основна):

1. *Андрейцев В.І. Екологічне право. Київ: Вентурі, 1996. 206 с.*
2. *Екологічне законодавство України: збірник нормативно-правових актів. Київ: Істина, 2008. 384с.*
3. *Конституція України: документ 254к/96-ВР (редакція від 01.01.2020, підстава-27-IX). URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 22.02.2023).*
4. *Краснова М.В., Краснова Ю.А. Екологічне право України. Загальна частина: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 190 с.*
5. *Маленко Я.В., Ворошилова Н.В., Кобрюшко О.О., Перерва В.В. Загальна екологія: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. С. 16-22. URL: http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7093 (дата звернення: 25.05.2023).*
6. *Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. ст. 546. URL: http://zakon. rada.gov.ua/ laws/main/1264-12. (дата звернення: 22.02.2023).*
7. *Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: затверджене Наказом Мінприроди від 27.02.2002 № 88, зареєстровано в Мін'юсті 20.03.2002 № 276/6564. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text (дата звернення: 09.09.2021).*
8. *Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 №2697-VIII. ВВР.2019. № 16. ст.70. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/2697-19#Text (дата звернення: 03.03.2023).*
9. *Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 р. № 275. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0 %BF#Text (дата звернення: 09.09.2021).*

Екологічне законодавство України – це система нормативно-правових актів, що містять еколого-правові норми, які здатні регулювати екологічні правовідносини, що виникають у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки. Система екологічного

законодавства зазнала суттєвого оновлення вже в умовах незалежності України з використанням досвіду світових лідерів у галузі екологічного права.

Визначальні для екологічного законодавства норми вміщені в низці чинних нормативно правових актів.

1. Конституції України – це основний Законом країни, нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили. У цьому документів, зокрема, визначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є ***об'єктами права власності українського народу.*** Забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду українського народу є, відповідно до статті 16 Конституції, обов'язком держави) [3].
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р.
3. Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27 лютого 1991 р.
4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р.
5. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 р.
6. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 р.
7. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 р.
8. Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16 травня 1995 р.
9. Закон України «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30 червня 1995 р.
10. Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 р.
11. Закон України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 р.
12. Закон України «Про мисливське господарство та полювання» від 22 лютого 2000 р.
13. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 р.
14. Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» від 8 червня 2000 р.
15. Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» від 13 липня 2000 р.
16. Закон України «Про курорти» від 5 жовтня 2000 р.
17. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» 18 січня 2001 р.
18. Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 р.
19. Закон України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р.
20. Закон України «Про екологічну мережу» від 24 червня 2004 р.
21. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р.
22. Водний Кодекс України 06 червня 1995 р.
23. Кодекс України про надра. 21 липня 1994 р.
24. Земельний Кодекс України. 25 жовтня 2001 р.
25. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р.

До екологічного законодавства належать й інші закони України, постанови

Верховної Ради України, накази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні документи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, рішення місцевих органів державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. Крім перелічених вище, суттєве значення в організації та регулюванні діяльності у галузі екологічного інспектування мають й такі нормативно-правові акти, як: «Положення про Державну екологічну інспекцію України», «Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля», «Положення про штаби громадських інспекторів з охорони довкілля», «Положення про Державну екологічну інспекцію Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області)», «Порядок ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря», «Порядок ведення реєстру місць видалення відходів», «Правила відтворення лісів», «Порядок подання декларації про відходи та її форми», «Правила експлуатації полігонів побутових відходів» тощо. Вичерпний перелік цих актів законодавства доступний у розділі «Нормативна база» офіційного веб-порталу Державної екологічної інспекції України за покликанням https://dei.gov.ua/post/689.

Слід зазначити, що на даний момент ще не сформувалися умови для розробки комплексного законодавчого акту, який би охопив усі напрями правового регулювання суспільних відносин. Але в перспективі прийняття Екологічного кодексу України не лише доцільне, а й необхідне, тим більше що це передбачено основними напрямами державної політики України у галузі екології [8].

Рис. 2.1. Екологічні права громадян України [5].

Рис. 2.2. Гарантії реалізації екологічних прав громадян України [5].

Розмежування екологічних інтересів і прав громадян

Екологічні права громадян – ***забезпечені*** системою права юридичні можливості особи реалізувати у передбачених законодавством формах надані повноваження в галузі екології

Екологічні права громадян належать кожній особі, тобто ***персоніфіковані***

Види екологічних прав громадян ***передбачаються*** системою екологічного законодавства

Форми реалізації екологічних прав громадян передбачаються і ***забезпечуються*** системою соціально-правових гарантій

Порушені екологічні права громадян підлягають поновленню, а їх захист здійснюється в судовому порядку

Екологічні інтереси громадян – природні і соціально обумовлені потреби осіб в галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки, які витікають із змісту норм екологічного законодавства і ***не забезпечені*** в сучасний період системою юридичних засобів захисту

Екологічні інтереси ***не персоніфіковані*** і тому належать всім громадянам (суспільству)

Екологічні інтереси ***витікають*** із мети, завдань і характеру екологічних відносин і норм екологічного законодавства

Екологічні інтереси ***не гарантуються*** чітко конкретними нормами екологічного законодавства

Екологічні інтереси задовольняються в процесі реалізації сукупності екологічних заходів: організаційних, технічних економічних, превентивних і в процесі забезпечення екологічного правопорядку

Рис. 2.3. Відмінності екологічних прав та інтересів громадян [1].

Обов'язки громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища

Загальні обов'язки громадян, передбачені законом України «Про охорону навколишнього природного середовища»

- Берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства
- Здійснювати діяльність з додержанням вимог екологічних нормативів та лімітів природокористування
- Не порушувати екологічні права і законні інтереси інших суб'єктів
- Вносити плату за спеціальне природокористування
- Сплачувати штрафи за екологічні правопорушення
- Компенсувати шкоду, заподіяну забрудненням та іншим негативним впливом на навколишнє природне середовище

Спеціальні обов'язки громадян, передбачені системою екологічного законодавства, які випливають з умов права власності на природні ресурси, природокористування й реалізації громадянами екологічно небезпечної діяльності

Обов'язки майнові

- Своєчасно вносити плату за забруднення навколишнього природного середовища та понадлімітне використання природних ресурсів
- Ефективно використовувати природні ресурси, здійснювати комплекс заходів щодо їх відновлення
- Проводити заходи щодо попередження негативного впливу діяльності на стан навколишнього середовища (забруднення, засмічення тощо)
- Запроваджувати новітні технології, устаткування та методи діяльності, які неспроможні негативно впливати на стан навк. природного середовище
- Компенсувати витрати на проведення ОВД, аудиту стосовно об'єктів, що експлуатуються і які справляють чи можуть справляти негативний вплив на довкілля та здоров'я людей

Обов'язки немайнові

- Одержувати дозволи на здійснення діяльності, спроможної негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, здоров'я
- Передавати екологічно небезпечні об'єкти на екологічну експертизу ОВД,СЕО
- Надавати органам екоконтролю відомості про характер екологічно небезпечної діяльності
- Здійснювати первинний облік використання природних ресурсів викидів та скидів у навколишнє природне середовище
- Погоджувати свою діяльність з іншими суб'єктами, якщо вона спроможна потенційно шкодити здоров'ю і природним ресурсам
- Оволодівати екологічними знаннями, практичними навичкам їх реалізації тощо

Рис. 2.4. Екологічні обов'язки громадян України.

Права екологічного інспектора

Права державного інспектора

1. Залучати в установленному порядку до виконання окремих робіт участі у вивченні окремих питань вчених і фахівців, працівників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій;
2. Залучати працівників правоохоронних органів до здійснення заходів з державного контролю з питань, що належать до її компетенції;
3. Одержувати безоплатно від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи, матеріали, необхідні для виконання завдань;
4. Скликати наради, ***утворювати комісії,*** робочі та експертні групи ***проводити*** відповідно до законодавства наукові конференції, семінари з питань, що належать до її компетенції;
5. Користуватися безоплатно інформаційними базами даних дердержавних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;
6. Зупиняти транспортні (в тому числі плавучі) засоби та проводити їх огляд, огляд знарядь добування об'єктів рослинного та тваринного світу у місцях їх добування, зберігання, перероблення, реалізації;
7. Вилучати в осіб знаряддя добування об'єктів тваринного світу, транспортні засоби, обладнання та предмети, що є знаряддям добування об'єктів тваринного світу***, незаконно добуті природні ресурси,*** незаконно набуті об'єкти тваринного світу або які утримуються з порушенням умов їх використання, та ***передавати їх*** на тимчасове утримання до зоопарків, а також вилучати ліцензії, дозволи тощо;
8. Здійснювати відповідно до закону фотографування, звукозапис, ***кіно-, відеозйомку***, зокрема з літальних апаратів та із застосуванням космічних технологій, як допоміжний засіб для запобігання та розкриття порушень законодавства, контролю в межах повноважень ДЕІ;
9. Здійснювати відбір проб та інструментально-лабораторні вимірювання показників складу та властивостей викидів стаціонарних і пересувних джерел забруднення атмосферного повітря, вод;
10. Проводити перевірку стану організації та здійснення виробничого контролю за дотриманням суб'єктами господарювання нормативів ГДК, ГДВ, ГДС, ефективності роботи ГОУ, правил визначення якості вод;
11. Проводити лабораторний аналіз стану забруднення земель, у тому числі у разі виникнення аварій, НЕС, військової агресії, військових, терористичних або інших злочинних дій;
12. Викликати громадян та посадових осіб органів держ. влади, інших держ. органів, органів місцевого самоврядування для одержання усних та письмових пояснень щодо порушення ними вимог законів;
13. Здійснювати збирання, обробку, аналіз інформації щодо дотримання вимог законодавства з питань компетенції ДЕІ;
14. ***Безперешкодно обстежувати*** підприємства, установи та організації, їх об'єкти нерухомого майна, виробничі потужності та технічне обладнання під час здійснення державного нагляду (контролю) та з метою здійснення розрахунку розміру шкоди, збитків і втрат, завданих навколишньому природному середовищу та природним ресурсам держави внаслідок виникнення аварій, НЕС, військової агресії, військових, терористичних або інших злочинних дій;
15. ***Доставляти осіб,*** які вчинили порушення до правоохоронних органів, органів Держприкордонслужби, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, якщо особу порушника неможливо встановити на місці вчинення правопорушення;
16. Передавати правоохоронним органам матеріали про діяння, в яких вбачаються ознаки кримінального правопорушення;

Права громадського інспектора

1. Спільно з працівниками органів Держекоінспекції, інших державних органів, ***брати участь у проведенні перевірок*** додержання підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та громадянами вимог екологічного законодавства, екобезпеки;
2. Отримувати інформацію про стан довкілля, джерела забруднення, заходи щодо покращення екологічної ситуації;
3. За направленням ДЕІ ***проводити рейди і перевірки, складати акти перевірок***;
4. Складати протоколи про адміністративні правопорушення екологічного законодавства та подавати їх до відповідного підрозділу ДЕІ для притягнення до відповідальності;
5. Доставляти осіб, які вчинили порушення природоохоронного законодавства до органів місцевого самоврядування, МВС, штабів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону якщо особу порушника не може бути встановлено на місці порушення;
6. Перевіряти документи на право використання об'єктів тваринного світу, ***зупиняти транспорт, проводити огляд*** речей, транспорту, знарядь полювання і рибальства, добутої продукції та інших предметів;
7. Проводити фотографування, звуко-, кіно-, відеозйомку як допоміжний засіб для попередження й розкриття порушень законодавства;
8. Брати участь у підготовці для передачі до судових органів ***матеріалів*** про відшкодування збитків, ***виступати*** в ролі свідків;
9. Роз'яснювати громадянам вимоги природоохоронного законодавства та їх екологічні права

Рис. 2.5. Права державних і громадських інспекторів [7, 9].

Державні інспектори України з охорони навколишнього природного середовища відповідно до законодавства ***мають право носіння форми встановленого зразка та вогнепальної зброї*** (додаток 2).

Завдання самоконтролю.

1. Надати відповіді на тестові питання.

1.1. Основним законом України є:

А. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»;

Б. Конституція України;

В. Земельний Кодекс України.

1.2. До складу екологічного законодавства України входять:

А. Закони України;

Б. Накази Президента України;

В. Постанови Кабінету Міністрів України.

1.3. Коли був затверджений Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»?

А. 25 червня 1991 р.; Б. 28 червня 1996 р.; В. 16 жовтня 1992 р.

1.4. Екологічні інтереси громадян є:

А. Персоніфікованими; Б. Уніфікованими; В. Неперсоніфікованими.

1.5. Система конкретизованих соціально-правових гарантій забезпечує реалізацію екологічних…..:

А. Переконань; Б. Прав; В. Інтересів.

1.6. Державна екологічна інспекція України була створена:

А. 13 серпня 1993р.; Б. 19 квітня 2017р. В. 16 червня 1972р.

1.7. Діяльність Державної екологічної інспекції спрямовує і координує:

А. Кабінет Міністрів України через Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України;

Б. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України;

В. Начальник Державної екологічної інспекції.

2. За аналогією аналізу прав, скласти порівняльну характеристику обов’язків державного та екологічного інспекторів України.

Питання самоперевірки:

1. Що таке екологічне законодавство?
2. Як називається основний акт законодавства України?
3. Які нормативно правові акти входять до складу екологічного законодавства України? Навести їх назви.
4. Яке призначення має Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»? Скільки розділів містить цей документ? Коли він був затверджений?
5. Перелічити екологічні права громадян України.
6. Чим екологічні права відрізняються від екологічних інтересів громадян України?
7. Які загальні обов’язки мають громадяни України в галузі охорони навколишнього природного середовища? Який акт екологічного законодавства містить їх перелік?
8. До органів якого рівня управління, відповідно до виконуваних функцій, належить Державна екологічна інспекція України?
9. Які права та обов’язки мають інспектори Державної екологічної інспекції України?

ТЕМА 3. СИСТЕМА ГРОМАДСЬКОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ.

Мета: поглиблення знань про сутність та специфіку громадського екологічного інспектування; формування усвідомленого ставлення до основних принципів управління природоохоронними діями, здатності застосовувати набуті знання та вміння у практичних ситуаціях; розвиток екологічної компетентності, екологічної та загальної культури.

План роботи

1. Вивчити категоріально-понятійний базис громадського екологічного інспектування (контролю).
2. Розглянути особливості координації діяльності громадського екологічного інспектора.
3. Ознайомитися зі змістом протоколів та актів про порушення екологічного законодавства, що мають право складати громадські інспектори.
4. Ознайомитися зі змістом «Положення про штаби громадських інспекторів з охорони довкілля».
5. Розв’язати надані завдання.
6. Узагальнити результати вивчення матеріалів теми, сформулювати висновки.

Література (основна):

1. *Берзіна С.В., Борейко В.Є., Бузан Г.С. Громадський екологічний контроль : посіб. для громадських інспекторів з охорони довкілля / за заг. ред. І.О. Яковлєва. Київ: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 150 с.*
2. *Головкін О.В. Екологічний контроль та нагляд в Україні: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута». 2014. 440 с.*
3. *Костров М.М., Бондар О.І., Солодкий В.Д. Помічник екологічного інспектора. Київ: Державна екологічна академія, 2009. 192 с.*
4. *Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.84р. №8074-10. Дата оновлення 15.04.2023, підстава – 3000-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text ((дата звернення: 22.04.2023).*
5. *Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06. 1991 р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. №41. ст. 546. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12 (дата звернення: 22.02.2023).*
6. *Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: затверджене Наказом Мінприроди від 27.02.2002 № 88, зареєстровано в Мін’юсті 20.03.2002 № 276/6564. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text (дата звернення: 09.09.2021).*
7. *Про затвердження Уніфікованої форми акта, що складається за результатом проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб’єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів від 09.08.2017 № 303, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23.10.2017 № 1289/3115.7: наказ Мінприроди України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1293-19#Text (дата звернення: 09.09.2021).*
8. *Про затвердження «Положення про штаби громадських інспекторів з охорони довкілля» від 22.10.2020р №383: наказ Державної екологічної інспекції України. URL: file:///C:/Users/VivoBook/Downloads/nakaz-383-22-10-2020-shtabipdf.pdf (дата звернення: 22.02.2023).*

Громадський екологічний контроль – вид екологічного контролю, який здійснюють ***громадські інспектори*** з охорони довкілля, ***громадські організації*** та ***окремі громадяни***, зацікавлені в безпечному стані навколишнього природного

середовища, з метою перевірки дотримання підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, державними органами, їх посадовими особами, а також громадянами, вимог природоохоронного законодавства.

Поняття громадський екологічний контроль може тлумачитися у вузькому значенні, тобто як контроль за дотриманням екологічного законодавства, що здійснюється громадськими інспекторами з охорони довкілля в межах своєї компетентності. У концепцію поняття громадського екологічного контролю в широкому значенні вписується весь комплекс участі громадськості й громади в розв'язанні екологічних проблем, перш за все, контроль, що здійснюється громадськими організаціями природоохоронного спрямування з використанням такого інструментарію, як референдум, звернення, громадські обговорення, загальні збори громадян за місцем проживання, участь у проведенні оцінки впливу на довкілля тощо.

Мета громадського екологічного контролю - забезпечення безпечного стану навколишнього природного середовища.

Цей вид діяльності врегульований правовими нормами щодо перевірки дотримання державними органами, органами місцевого самоврядування, фізичними і юридичними особами вимог екологічного законодавства.

Об'єктом громадського екологічного контролю є дії та бездіяльність підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, державних органів, їх посадових осіб, а також громадян, які впливають або можуть вплинути в майбутньому на стан навколишнього природного середовища.

Суб'єктами громадського екологічного контролю є, насамперед, громадські інспектори з охорони довкілля, громадські організації, окремі громадяни чи їх групи, зацікавлені в забезпеченні безпечного та якісного стану навколишнього природного середовища.

Громадський екологічний контроль, як передбачено в ст. 36 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», здійснюється громадськими інспекторами з охорони довкілля, статус яких визначений «Положенням про громадських інспекторів з охорони довкілля» (затверджено наказом Мінприроди України від 27.02.2002 № 88, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20.03.2002 за № 276/6564) [6].

Залежно від суб'єкта, громадський екологічний контроль може бути поділений на такі основні види:

1) контроль, який здійснюють громадські інспектори з охорони довкілля;

2) контроль, який здійснюють громадські екологічні організації.

Залежно від об'єкта, громадський екологічний контроль може здійснюватися у галузі використання та охорони:

- земель;
- вод;
- атмосферного повітря;
- рослинного та тваринного світу;
- об'єктів природно-заповідного фонду;
- поводження з відходами, небезпечними речовинами тощо.

Громадська екологічний контроль (інспектування) може здійснюватися у вигляді:

- планових, тимчасових перевірок та цільових рейдів;
- тимчасових чи постійних колективів екологічного контролю;
- еколого-громадських та еколого-інспекторських громадських формувань;
- участі в перевірках, що здійснюють органи Державної екологічної інспекції;
- екстрених перевірок у випадках отримання інформації про тяжкі порушення природоохоронного законодавства, аварії або надзвичайні екологічні ситуації;
- виступів у засобах масової інформації;
- письмових зауважень, пропозицій та рекомендацій, які направляються до органів Державної екологічної інспекції;

Кожний ***громадський інспектор закріплюється*** за відповідним підрозділом органу Держекоінспекції (відділом, сектором тощо) або за державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища, сфера діяльності яких збігається з напрямком природоохоронної діяльності громадського інспектора (охорона біоресурсів, поводження з відходами, охорона земельних ресурсів та ін.). ***Керівник підрозділу (державний інспектор), за яким закріплений громадський інспектор, повинен:***

- ***надавати*** громадському інспектору ***практичну і методичну допомогу*** з питань здійснення громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів;
- ***координувати діяльність*** громадського інспектора;
- ***проводити*** з ним ***навчання***, ознайомлювати з новими законодавчими та нормативними документами, які регулюють здійснення громадського контролю;
- ***залучати*** його ***до участі в перевірках***, які збігаються з напрямком природоохоронної діяльності громадського інспектора;
- ***оформляти,*** за підписом керівника відповідного органу Держекоінспекції чи його заступника, ***направлення*** для громадського інспектора на проведення рейдів та перевірок;
- ***приймати та аналізувати*** щоквартальні та щорічні ***звіти*** громадських інспекторів з охорони довкілля;
- ***вносити подання про продовження терміну*** виконання роботи громадського інспектора з охорони довкілля.

У випадку, якщо державний інспектор з охорони навколишнього природного середовища, за яким закріплений громадський інспектор, більше не працює в Держекоінспекції, для подальшого здійснення своєї діяльності необхідно звернутися до Держекоінспекції для закріплення до іншого відповідного державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища. **Невиконання такої дії унеможливлює роботу громадського інспектора з охорони довкілля.**

Громадські інспектори з охорони довкілля мають право самостійно складати протоколи на громадян, а також можуть складати протоколи на посадових осіб, якщо відповідно до ст. 5. «Положення про громадських

інспекторів з охорони довкілля» спільно з працівниками органів Держекоінспекції беруть участь у проведенні перевірок додержання природоохоронного законодавства підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності. На підставі протоколу вирішується питання про застосування заходів впливу. Під час складання протоколу необхідно звернути особливу увагу на точність визначення виду порушення, його причин і наслідків, а також кваліфікування виявленого порушення відповідно до статей природоохоронного законодавства.

Протокол підписується громадським інспектором, який його склав, ***правопорушником***, ***особами, що брали участь у виявленні порушення***, а за наявності ***свідків*** протокол підписується й ними. У разі відмови особи, яка вчинила правопорушення, від підписання протоколу в ньому робиться відповідний запис про це. Особа, яка вчинила правопорушення, має право додати до протоколу пояснення й зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви своєї відмови від підписання. Після цього громадський інспектор подає протокол відповідному органу Держекоінспекції для притягнення винних до відповідальності. Органи (посадові особи), уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення згідно зі ст. 213 **КУпАП** (Кодексу України про адміністративні правопорушення), – це:

- адміністративні комісії при виконавчих комітетах селищних, сільських, міських рад;
- виконавчі комітети селищних, сільських, міських рад;
- районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді);
- органи внутрішніх справ, органи державних інспекцій та інші органи (посадові особи), уповноваженими на те КУпАП.

Громадський інспектор не має права затримувати осіб, що вчинили адміністративне правопорушення. Відповідно до ст. 263 КупАП загальний строк адміністративного затримання особи-правопорушника становить не більше 3 годин. Зразок акту наведений у додатку 1.

Самостійно здійснюючи заходи з екологічного контролю, громадський інспектор з охорони довкілля для фіксування правопорушення може складати ***акт про порушення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища у довільній формі.***

За своєю суттю акт повинен бути відображенням стану впливу об’єкта на навколишнє природне середовище.

У вступній частині акту наводяться місце й дата його складання, поштова адреса, паспортні дані для фізичних осіб. У констатуючій частині у стислій формі викладаються результати перевірки об’єкта. Викладений матеріал повинен підкріплюватися кількісними показниками. Фото- та відеоматеріали, результати аналізів і т. інше за необхідності додаються до акта.

Акт передається до органів внутрішніх справ або органів Держекоінспекції для притягнення правопорушників до відповідальності. Під час участі разом з державними інспекторами у проведенні планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб’єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища,

раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, громадський інспектор може допомагати державному інспектору складати Акт про перевірку. Форма Акта затверджена Наказом Мінприроди України від 09.08.2017 № 303, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23.10.2017 № 1289/31157, за текстом додається (додаток 3, 4).

З метою координації роботи громадських інспекторів та підтримання контактів з екологічними (природоохоронними) організаціями, залучення громадськості до розроблення та виконання заходів з охорони навколишнього природного середовища при органах Держекоінспекції та при екологічних (природоохоронних) організаціях можуть створюватися на громадських засадах ***штаби громадських інспекторів***. ***Діяльність штабу громадських інспекторів регулюється «Положенням про штаби громадських інспекторів з охорони довкілля», що затверджується головним державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища відповідної території.*** Основні пункти цього положення регламентують: 1) загальні положення; 2) мету створення штабів; 3) порядок створення штабів; 4) організацію діяльності штабів; 5) координацію діяльності штабів; 6) повноваження штабів4 7) обов'язки штабів; 8) розформування штабів. Зі зразком цього положення можна ознайомитися на офіційному сайті Держекоінспекції (додаток 5).

Право на доступ до екологічної інформації є невід'ємною передумовою розвитку інституту громадського екологічного контролю. Будь-яка форма контролю відіграє суттєву роль в отриманні інформації про процеси, що відбуваються в державі, про стан виконання рішень, здійснення заходів тощо. Отже, громадський екологічний контроль тісно пов'язаний з правом громадян на отримання екологічної інформації та на участь у прийнятті екологічно важливих рішень.

Завдання самоконтролю:

1. Надати відповіді на тестові питання.

1.1. Громадський екологічний контроль здійснюють:

А. Громадські інспектори; Б. Громадські організації; В. Громадяни.

1.2. Чи обов'язковим є закріплення громадського інспектора за державним інспектором з охорони природи?

А. Обов'язкове; Б. Необов'язкове; В. За бажанням та домовленістю.

1.3. Чи має право громадський інспектор затримувати порушника екологічного законодавства?

А. Має право; Б. Не має права; В. Діє з урахуванням ситуації.

1.4. Термін дії посвідчення громадського інспектора становить:

А. 10 років; Б. 1 рік; В. Довічний термін дії.

1.5. Громадським інспектором може бути:

А. Будь який зацікавлений громадянин України;

Б. Громадянин України, якому виповнилося 18 років;

В. Громадянин, який отримав посвідчення в органі Держекоінспекції.

1.6. Посвідчення громадського інспектора надає йому право виконувати свої повноваження в межах…:

А. Всієї країни; Б. Території, визначеної у посвідченні; В. Місця проживання.

2. Скласти акт про адміністративне правопорушення кваліфіковане згідно зі ст. 77-1, 89 або 153 Кодексу України про адміністративні правопорушення, опис змісту яких наведений у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Стаття КУпАП	Зміст правопорушення
77-1 Самовільне випалювання сухої рослинності або її залишків	Випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок зі степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю або її залишків у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, а також опалого листя у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах без дозволу органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища або з порушенням умов такого дозволу – тягне за собою накладення штрафу на громадян від 3 до 7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від 3 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, - тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від 5 до 8 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від 7 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.
89 Жорстоке поводження з тваринами	Жорстоке поводження з тваринами, їх мордування або вчинення інших дій, що призвели до їх мучення, каліцтва чи загибелі, - тягнуть за собою накладання штрафу від 3 до 7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.
153 Знищення або пошкодження зелених насаджень або інших об'єктів озеленення населених пунктів	Знищення або пошкодження зелених насаджень, окремих дерев, чагарників, газонів, квітників та інших об'єктів озеленення в населених пунктах, невжиття заходів для їх охорони, а також самовільне перенесення в інші місця під час забудови окремих ділянок, зайнятих об'єктами озеленення, тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від 1 до 3 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

Питання самоперевірки:

1. Громадський екологічний контроль: визначення поняття, мета, завдання, об'єкт, суб'єкти.
2. Види громадського екологічного контролю.
3. Яким вимогам повинен відповідати претендент на посаду громадського інспектора з охорони довкілля?
4. Які права та обов'язки має громадський екологічний інспектор?
5. За яких підстав анулюється посвідчення громадського екологічного інспектора?
6. Який нормативно-правовий акт окреслює особливості організації діяльності громадських інспекторів з охорони довкілля?
7. Хто і яким чином координує діяльність громадського інспектора з охорони довкілля?
8. Окреслити порядок створення та організації діяльності штабів громадських інспекторів з охорони довкілля.
9. Структура акта про порушення вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища.
10. Які акти регламентують діяльність системи громадського екологічного контролю?

РОЗДІЛ ІІ.
ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ІНСПЕКТУВАННЯ: ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТА МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ ІНСПЕКТОРСЬКИХ ПЕРЕВІРОК

ТЕМА 4. ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ. КОНТРОЛЬ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯМ ВМІСТУ ОКСИДУ ВУГЛЕЦЮ, ВУГЛЕВОДНІВ ТА ДИМНОСТІ У ВІДПРАЦЬОВАНИХ ГАЗАХ АВТОМОБІЛІВ.

Мета: поглиблення знань про особливості перевірки пересувних джерел забруднення; вивчення методики контролю вмісту оксиду вуглецю, вуглеводнів та рівня димності для автомобілів з карбюраторним та дизельним двигунами, формування вмінь та навичок оцінювання ступеня забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами автомобілів; розвиток фахових компетентностей здобувачів освіти.

План роботи

1. Закріпити знання про особливості перевірки пересувних джерел забруднення.
2. Ознайомитися з методикою визначення вмісту оксиду вуглецю та вуглеводнів для автомобілів з карбюраторним двигуном.
3. Ознайомитися з методикою інструментального контролю димності дизельних двигунів автомобілів.
4. Розглянути особливості проведення операції «Чисте повітря».
5. Опанувати методику оцінки ступеня забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами на ділянці магістральної вулиці (за концентрацією CO).
6. Провести розрахунки з переліку запропонованих індивідуальних завдань.
7. Узагальнити результати вивчення матеріалів теми та сформулювати висновки до роботи.

Література (основна):

1. *Екологічне законодавство України: збірник нормативно-правових актів. Київ: Істина, 2008. 384с.*
2. *Клименко М.О., Прищепа А.М., Вознюк Н.М. Моніторинг довкілля: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. 360 с.*
3. *Конспект лекцій з дисципліни «Екологічне інспектування» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 101 Екологія за освітньо-професійною програмою «Екологія» / укладач Сорока Ю.М. Кам'янське: ДДТУ, 2017. 19 с.*
4. *Пилипович О. Екологічне інспектування та екологічний контроль: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 78-83.*
5. *Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992. Відомості Верховної Ради України. 1992, №50. ст.679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text (дата звернення 09.01.2023).*
6. *Тинік Т.М., Плисенко Т.М. Природоохоронне інспектування: навчальний посібник. Кіровоград: КНТУ, 2007. 250 с.*

Атмосферне повітря є одним з основних життєве важливих елементів навколишнього природного середовища. Відносини у галузі охорони та використання атмосферного повітря регулюються Законом України ***«Про охорону атмосферного повітря»***, розробленим відповідно до Закону України

«Про охорону навколишнього природного середовища», та іншими законодавчими актами України [1, 5].

Перевірка пересувних джерел забруднення атмосферного повітря передбачає застосування інструментального контролю токсичності відпрацьованих газів автомобілів. Алгоритм ***методики визначення вмісту оксиду вуглецю та вуглеводнів для автомобілів з карбюраторним двигуном*** передбачає наступну послідовність дій:

- встановити важіль перемикання коробки передач у нейтральне положення;
- загальмувати автомобіль стоянковим гальмом;
- заглушити двигун (якщо працює);
- відкрити капот автомобіля;
- підключити тахометр (прилад, що вимірює оберти колінчастого валу);
- встановити пробовідбірний зонд газоаналізатора у випускну трубу автомобіля на глибину 300мм від зрізу (при косому зрізі випуклої труби глибина відраховується від короткої крайки зрізу);
- повністю відкрити повітряну заслінку карбюратора;
- запустити двигун;
- частоту обертання валу двигуна – довести до підвищеної і працювати в цьому режимі не менше 15 секунд;
- встановити мінімальну частоту обертання валу двигуна і не раніше ніж через 20 секунд, провести вимірювання вмісту оксиду вуглецю й вуглеводнів;
- встановити підвищену частоту обертання валу двигуна і не раніше ніж через 30 секунд виміряти вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів;
- при наявності в автомобілі розгалужених випускних систем вимірювання слід проводити в кожній з них. Критерієм оцінки слугують максимальні значення вмісту оксиду вуглецю і вуглеводнів (табл.4.1.).

Таблиця 4.1

Допустимі показники вмісту оксиду вуглецю та вуглеводнів у відпрацьованих газах двигунів

Частота обертів двигуна	**Гранично допустимий вміст оксиду вуглецю**	**Гранично допустимий вміст вуглеводнів для двигунів з кількістю циліндрів (млн - 1 частка бінарної газової суміші)**	
	об'ємна частка, %	***До 4-х***	***Понад 4***
Мінімальна	1,5	1200	3000
Підвищена	2,0	600	1000

Методика проведення інструментального контролю димності дизельних двигунів автомобілів. Димність відпрацьованих газів автомобілів визначається у двох режимах:

1. Вільного прискорення (розгін двигуна на холостому ходу від мінімальної до максимальної частоти обертання);
2. Максимальної частоти обертання (частота обертання валу двигуна на холостому ходу за повністю натиснутої педалі подання палива).

Алгоритм застосування методики визначення вмісту оксиду вуглецю і вуглеводнів для автомобілів з дизельним двигуном передбачає виконання наступних дій:

- прилад слід підключати до випускної системи автомобіля і натисканням педалі подавання пального встановити максимальну частоту обертання валу дизеля. Тривалість роботи в цьому режимі повинна забезпечувати температуру відпрацьованих газів, які входять у прилад, що відповідає вимогам інструкції з експлуатації приладу. Після цього відпустити педаль. Вимірювання на режимі вільного прискорення слід проводити за 10-разового повторювання циклу частоти обертання валу дизеля від мінімальної до максимальної швидкості, але плавним натисканням педалі подання палива до упору з інтервалом не більше за 15 с. Вимірювання показників слід проводити при останніх 4 циклах за максимальним відхиленням стрілки приладу;
- за результат вимірювань димності приймають середнє арифметичне значення за чотирма циклами роботи двигуна (різною силою натискання педалі подачі пального). Вимірювання вважають достовірними якщо різниця в показниках димності останніх чотирьох циклів не перевищує 6 одиниць вимірювання за шкалою приладу;
- місце для проведення контролю повинне мати природну або примусову (для закритих) вентиляцію;
- держекоінспектору категорично забороняється здійснювати запуск двигуна і керувати автомобілем;
- фіксація результатів дослідження в протоколі встановленої форми.

Гранично-допустимі показники рівня димності, які не можуть бути перевищеними, вказано у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Вимоги щодо показників рівня димності у відпрацьованих газах двигунів

Режим вимірювання димності	**Димність, %**
Вільне прискорення дизельного двигуна (без надування)	40
З наддувом	50
Максимальна частота обертання	15

Кількість автомобілів, що підлягають контролю, повинна становити не менше: 30% - для підприємств із кількістю автомобілів до 100 одиниць, 20% - для підприємств із кількістю автомобілів до 500 одиниць, 10% - для підприємств із кількістю автомобілів більше 500 одиниць.

Представники органів Державної екологічної інспекції за участю інших спеціально уповноважених державних органів і громадських об’єднань в галузі охорони навколишнього природного середовища приймають участь у проведенні **операції «Чисте повітря».**

***Головним завданням операції «*Чисте повітря»** є зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автотранспортних засобів. На період проведення операції «Чисте повітря» органами Державної екологічної інспекції розробляється план її проведення, який погоджується із зацікавленими органами, які беруть у ній участь.

Відповідно до плану проведення операції необхідно:

- ***здійснити перевірки*** організації роботи, яка проводиться власниками автотранспорту, станціями технічного обслуговування, для зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автомобільного транспорту;
- ***перевірити наявність*** на підприємствах контрольно-регулювальних пунктів, їх забезпеченість засобами контролю токсичності та димності відпрацьованих газів, організацію їх ремонту, державних повірок, а також ефективність використання й професійну підготовку обслуговуючого персоналу;
- ***перевірити автотранспортні засоби***, які належать державним, громадським, іншим організаціям та індивідуальним власникам, на відповідність нормативам державних стандартів щодо токсичності відпрацьованих газів двигунів автомобілів;
- у разі наявності недоліків у роботі автогосподарств щодо охорони атмосферного повітря, їх керівництву ***видати приписи*** на усунення виявлених під час перевірок недоліків і забезпечення дотримання вимог державних стандартів за токсичністю та димністю відпрацьованих газів двигунів;
- ***провести***, із залученням засобів масової інформації, ***просвітницьку роботу*** серед населення про необхідність боротьби за зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автотранспортних засобів та передовий досвід повітряноохоронної роботи підприємств.

Операція «*Чисте повітря*» проводиться щорічно в два етапи − навесні й восени. За рішенням місцевих органів влади регіональні операції «Чисте повітря» можуть проводитись і в інші визначені ними строки.

Кількість та склад груп, які беруть участь в операції, затверджується органами Державної екологічної інспекції та іншими (ДППСУ). До складу груп, які формуються для проведення операції, можуть залучатися представники підприємств, установ та організація за узгодженням із їх керівництвом.

Під час проведення операції «Чисте повітря», відповідно до її плану, перевірками охоплюються підприємства, що експлуатують автотранспорт або виконують його технічне обслуговування чи ремонт, незалежно від форм власності, а також проводяться вибіркові перевірки транспортних засобів у процесі експлуатації на дорогах.

Проведення інструментального контролю токсичності та димності відпрацьованих газів автомобілів забезпечується як приладами контролюючих органів, так і організацій, що перевіряються.

Перевірка повітряноохоронної діяльності автопідприємств, станції технічного обслуговування, а також автомобілів на автодорогах здійснюється згідно з вимогами державних стандартів та інших нормативних документів.

За результатами перевірки станцій технічного обслуговуванні автомобілів автотранспортних підприємств та автогосподарств складається акт перевірки виконання вимог природоохоронного законодавства.

За виявленими недоліками видаються приписи на їх усунення, до винних вживаються передбачені законодавством заходи адміністративного впливу.

Результати проведення операції узагальнюються та аналізуються. По виявлених недоліках з питань дотримання природоохоронного законодавства в

регіоні інформуються місцеві органи державної виконавчої влади. Матеріали і пропозиції з питань оздоровлення повітряного басейну направляються до Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

Оцінка ступеня забрудненості атмосферного повітря відпрацьованими газами на ділянці магістральної вулиці (за концентрацією СО).

Ступінь забрудненості автотранспортом залежить не лише від інтенсивності руху, вантажності машин, кількості та характеру викидів, а й типу забудови, рельєфу місцевості, напряму вітру, вологості й температури повітря. Тому всі ці особливості слід зазначити.

Ухил визначають візуально чи з допомогою ***екліметра***, швидкість вітру – ***анемометром***, вологість повітря – ***психрометром***, вміст СО, пилу, оксидів нітрогену і сульфуру, вуглеводнів визначають за стандартними методиками.

Зазначають наявність насаджень, які поглинають пил та інші забрудники, зменшують шумове навантаження, регулюють мікроклімат (вміст вологи, кисню, CO_2, іонів, фітонцидів).

$$К_{со} = (А + 0{,}01\ NK_m) \cdot К_а * К_н \cdot К_с \cdot К_в \cdot К_р\ ,$$

Де **А** – фонове забруднення атмосферного повітря (А = 0,5 мг/м^3);

N – сумарна інтенсивність руху автомобілів на ділянці вулиці (шт./год);

$К_m$ – коефіцієнт токсичності автомобілів за викидами у повітря СО;

$К_а$ – коефіцієнт, що враховує зміну забруднення атмосферного повітря оксидом карбону, залежно від особливостей аерації місцевості;

$К_н$ – коефіцієнт, що враховує зміну забруднення атмосферного повітря оксидом карбону, залежно від величини поздовжнього нахилу;

$К_с$ – коефіцієнт, що враховує зміну забруднення атмосферного повітря оксидом карбону, залежно від швидкості вітру;

$К_в$ – коефіцієнт, що враховує зміну забруднення атмосферного повітря оксидом карбону, залежно від відносної вологості повітря;

$К_р$ – коефіцієнт збільшення забрудненості атмосферного повітря оксидом карбону біля перехресть.

Коефіцієнт токсичності автомобілів визначають як середньозважений для потоку автомобілів за формулою:

$$К_m = Р_i \cdot К_m;$$

де $Р_i$ – склад руху, частки одиниці; значення $К_m$ визначають за таблицею 4.3:

Таблиця 4.3

Коефіцієнти токсичності автомобілів за викидами у повітря СО

Тип автомобіля	**Коефіцієнт $К_m$**
Важкий автомобіль	2,3
Середній вантажний	2,9
Легкий вантажний	0,2
Автобус	3,7
Легковий	1,0

Значення коефіцієнта $К_а$, що враховує аерацію місцевості, визначають за таблицею 4.4:

Таблиця 4.4

Коефіцієнт забруднення атмосферного повітря СО, залежно від особливостей аерації

Тип місцевості за ступенем аерації	**Коефіцієнт $К_а$**
Транспортні тунелі	2,7
Транспортні галереї	1,5
Магістральні вулиці і дороги з багатоповерховою забудовою	0,6
Міські вулиці та дороги з однобічною забудовою, естакади, високі насипи 0,4	0,4
Пішохідні тунелі	0,3

Значення коефіцієнта **$К_н$,** що враховує зміни забруднення повітря СО відповідно величини поздовжнього нахилу вулиці, визначають за таблицею 4.5:

Таблиця 4.5

Коефіцієнти забруднення повітря СО з урахуванням поздовжнього нахилу вулиці

Поздовжній ухил, град	**Коефіцієнт $К_н$**
0	**1,00**
2	**1,06**
4	**1,07**
6	1,18
8	1,55

Коефіцієнт **$К_с$,** що враховує вплив швидкості вітру на вміст СО в повітрі, визначають за таблицею 4.6:

Таблиця 4.6

Коефіцієнти впливу швидкості вітру на вміст СО у повітрі

Швидкість вітру, м/с	**Коефіцієнт $К_с$**
1	2,70
2	2,00
3	1,50
4	1,20
5	1,05
6	1,00

Коефіцієнт **Кв** (враховує вплив відносної вологості повітря на концентрацію СО) поданий у таблиці 4.7:

Таблиця 4.7

Вплив відносної вологості повітря на концентрацію СО

Відносна вологість, %	**Коефіцієнт $К_в$**
100	1,45
90	1,30
80	1,15
70	1,00
60	0,85
50	0,75
40	0,60

Значення коефіцієнта $\mathbf{K_p}$ для різних типів перехресть наведені у таблиці 4.8:

Таблиця 4.8

Коефіцієнти збільшення забруднення атмосферного повітря СО біля перехресть

Тип перехрестя	**Коефіцієнт K_p**
Регульоване перехрестя:	
Світлофорами звичайне	1,8
Світлофорами регульоване	2,1
Саморегульоване	2,0
Нерегульоване:	
Зі зниженою швидкістю	1,9
Кільцеве	2,2
З обов'язковою зупинкою	3,0

Державний контроль за станом атмосферного повітря є запорукою його якості, що позитивно впливає на функціонування екосистем, існування живих організмів, здоров'я населення.

Індивідуальні завдання самоконтролю.

Розрахувати коефіцієнт $\mathbf{K_{co}}$ для вказаних ділянок магістральних вулиць м. Кривий Ріг. Розрахунки здійснювати у різні години доби (ранок, обід, вечір).

Таблиця 4.9

Варіанти розрахункових завдань

Варіант	**Назва вулиці**
1	Проспект Гагаріна
2	Вулиця Героїв АТО
3	Проспект Миру
4	Проспект Металургів
5	Вулиця Лермонтова

За отриманими результатами усіх студентів групи побудувати картосхему забруднень вулиць міста Кривий Ріг монооксидом вуглецю (карбону).

Питання самоперевірки:

1. Що таке атмосфера? Функції та екологічна роль атмосфери.
2. Основні джерела та наслідки забруднення атмосфери.
3. Законодавча база охорони атмосферного повітря України.
4. Сутність та характер правових заходів, передбачених атмосферно-повітряним законодавством України?
5. Які питання обов'язково вивчаються в процесі перевірки пересувних джерел забруднення при обстеженні діяльності підприємств?
6. Операція «Чисте повітря», її мета, завдання, періодичність проведення.
7. Які показники враховує методика розрахунку ступеня забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами автомобілів?
8. Яким чином швидкість вітру впливає на вміст СО у повітрі біля автошляхів?
9. Чи впливають показники відносної вологості повітря на зміни концентрації СО у повітрі поблизу автошляхів?

ТЕМА 5. ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ ТА РАЦІОНАЛЬНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ВОДНИХ РЕСУРСІВ.

Мета: поглиблення знань про особливості порядку здійснення державного контролю у галузі охорони та раціонального використання водних ресурсів; вивчення методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів; формування навичок проведення розрахунку середньої фактичної концентрації забруднюючої речовини у зворотних водах, визначення розміру відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів; розвиток фахових компетентностей.

План роботи

1. Закріпити знання про значення води, водного середовища у біосфері та житті людини.
2. Розглянути основні документи водного законодавства України, проаналізувати основні його завдання.
3. З'ясувати завдання та форми контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів, завдання державного екологічного контролю.
4. Вивчити підстави притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні водного законодавства.
5. Розглянути вимоги до відбору проб води.
6. Опрацювати методики розрахунку середньої фактичної концентрації забруднюючої речовини у зворотних водах за період порушення водоохоронного законодавства та розрахунків розмірів збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення поверхневих вод.
7. Виконати індивідуальні завдання до практичної роботи.
8. Узагальнити результати вивчення матеріалів теми та сформулювати висновки до роботи.

Література (основна):

1. *Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995, №24, ст. 189. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 09.09.2022).*
2. *Державна екологічна інспекція України: веб-сайт. URL: https://www.dei.gov.ua.*
3. *Екологічне законодавство України: збірник нормативно-правових актів. Київ: Істина, 2008. 384с.*
4. *Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 року № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. №41. ст. 546. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12 (дата звернення: 22.02.2023).*
5. *Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року Закон України від 28.02.2019 №2697-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. №16. ст. 70. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/2697-19#Text (дата звернення: 03.03.2023).*
6. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: веб-сайт. URL: www.menr.gov.ua. (дата звернення: 03.03.2023).*
7. *Пилипович О. Екологічне інспектування та екологічний контроль: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 19-29.*
8. *Податковий кодекс України: Відомості Верховної Ради України. 2011. №13-14, №15-16, №17. ст. 112. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n11581(дата звернення: 03.03.2023).*

9. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища. 20.07.2009. № 389. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09#Text. (дата звернення: 09.09.2022).
10. Тинік Т.М., Плисенко Т.М. Природоохоронне інспектування: навчальний посібник. Кіровоград: КНТУ, 2007. 250 с.

Найважливіша роль у житті, особливо в процесах його зародження і розвитку, належить водному середовищу. **Вода – унікальна, найпоширеніша у біосфері речовина, універсальний розчинник** (в природі майже відсутня чиста вода, це завжди розчин), свого роду скульптор рельєфу поверхні планети, єдина речовина на Землі, щільність якої у твердому стані менша, за рідкий. ***Воді властива висока теплоємність, високі теплота пароутворення та поверхневого натягу***, завдяки якому вона краще інших рідин утримується у капілярах. Усі властивості води не відомі до теперішнього часу навіть вченим. Щороку публікуються праці, пов'язані з вивченням властивостей води, деякі з яких науковці взагалі вважають аномальними.

Вода виконує в організмі людини безліч найважливіших функцій:

1) забезпечує транспорт речовин, доставляє клітинам поживні речовини та, за допомогою водних розчинів, усуває з клітин продукти обміну речовин;
2) сприяє охолодженню тіла (потовиділенню);
3) слугує одним з компонентів мастила (суглобова рідина);
4) несе опорні функції (гідростатичний скелет);
5) виконує захисну функцію (наприклад, сльози);
6) бере участь практично в усіх біохімічних реакціях, що відбуваються у людському організмі, тощо.

Вода – це здоров'я. Вона допомагає людям відновити сили, пізнати себе та навколишній світ. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) вважає, що 80% всіх хвороб на Землі викликані забрудненою водою або відсутністю елементарних гігієнічних умов. Розвиток цивілізації характеризується зростанням потреб у прісній воді та супроводжується її забрудненням в результаті господарської діяльності.

У 1992 р. Генеральна Асамблея ООН на Конференції з навколишнього середовища та розвитку оголосила **22 березня Всесвітнім днем водних ресурсів** (резолюція 47/193 від 22 грудня 1992р). У червні 1999р. на III Конференції профільні міністри 35 європейських країн, у тому числі й України, підписали Протокол про проблеми води і здоров'я, взявши на себе зобов'язання оберігати громадян своїх країн від захворювань, пов'язаних із забрудненням води, захищати водні ресурси, створювати системи усунення небезпечних ситуацій.

Стаття 50 Конституції України гарантує право кожного на безпечне для життя та здоров'я довкілля, складовою якого є водні ресурси.

У Законі України «Про основні засади (стратегію) державної політики України на період до 2030 року» зазначено, що «Україна є однією з найменш водозабезпечених країн Європи, при цьому водокористування а країні здійснюється переважно нераціонально…». Відповідно до ***Цілі 3 «Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-***

економічного розвитку України» одним з пріоритетних завдань сьогодення є покращення якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище. Повне поступове припинення скидання у водні об'єкти недостатньо очищених стічних вод і забезпечення відповідності ступеня очищення стічних вод установленим нормативам та стандартам, а також запобігання забрудненню підземних вод [5].

Водне законодавство – сукупність юридичних нормативних актів, які регулюють суспільні відносини у сферах використання та охорони водних ресурсів. **Завданням водного законодавства України є** регулювання правових відносин з метою забезпечення збереження, науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб населення і галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування [1]. **Основними документами,** що регулюють водні відносини, є **Водний кодекс України (***містить 6 розділів, 24 глави та 112 статей***)**, Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про питну воду та питне водопостачання», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» та інші акти законодавства.

Контроль за використанням, охороною вод та відтворенням водних ресурсів полягає в забезпеченні додержання усіма юридичними та фізичними особами вимог водного законодавства (***ст. 18 Водного кодексу України***). ***Державний контроль*** за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, іншими державними органами відповідно до законодавства України (***ст.19***). ***Громадський контроль*** за використанням і охороною вод і відтворенням водних ресурсів здійснюється громадськими інспекторами з охорони довкілля, повноваження яких визначаються положенням, що затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища (***ст.20***) [1].

Державна екологічна інспекція відповідно до покладених на неї завдань (п.4. «Положення про державну екологічну інспекцію України») здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності і господарювання, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами - нерезидентами ***вимог законодавства про охорону,***

раціональне використання вод та відтворення водних ресурсів, зокрема щодо:

- ***виконання державних цільових, міждержавних та регіональних програм*** використання і охорони вод, відтворення водних ресурсів;
- ***наявності та додержання умов дозволів***, установлених нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин, лімітів забору і використання води та скидання забруднюючих речовин;
- ***права державної власності на води***;
- ***ведення водокористувачами обліку забору та використання вод***, здійснення контролю за якістю і кількістю скинутих у водні об'єкти зворотних вод і забруднюючих речовин та за якістю води водних об'єктів у контрольних створах, а також подання відповідним органам звітів;
- ***дотримання встановленого режиму господарської діяльності*** у зонах санітарної охорони джерел питного та господарсько-побутового водопостачання, водоохоронних зонах, прибережних захисних смугах, смугах відведення та берегових смугах водних шляхів, очисних та інших водогосподарських споруд і технічних пристроїв;
- ***здійснення водокористувачами заходів із запобігання забрудненню водних об'єктів*** стічними (дощовими, сніговими) водами, що відводяться з їх території;
- ***здійснення заходів з економного використання водних ресурсів***;
- ***використання води (водних об'єктів) відповідно до цілей та умов їх надання водокористувачам***;
- ***здійснення погоджених у встановленому порядку*** технологічних, лісомеліоративних, гідротехнічних та інших заходів щодо охорони вод від вичерпання, поліпшення їх стану, а також припинення скидання забруднених зворотних вод (стічні, шахтні, кар'єрні, дренажні води);
- ***проведення робіт***, пов'язаних із ліквідацією наслідків аварій, які можуть спричинити погіршення якості води;
- ***дотримання екологічних вимог під час*** проектування, розміщення, будівництва нових і реконструкції діючих підприємств, споруд та інших об'єктів;
- ***здійснення заходів***, пов'язаних із запобіганням шкідливій дії води і ліквідацією її наслідків;
- ***дотримання регламентів*** скидання промислових забруднених стічних чи шахтних, кар'єрних, рудникових вод з накопичувачів, норм і правил експлуатації технологічних водойм (ставки-охолоджувачі теплових і атомних станцій, рибоводні ставки, ставки-відстійники та інші);
- ***використання, відтворення і охорони*** морського середовища і природних ресурсів внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України та континентального шельфу України [2].

Згідно зі **ст. 110 глави 23 Водного кодексу України** порушення водного законодавства тягне за собою **дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність.** Відповідно до законодавства

України *водокористувачі звільняються від відповідальності за порушення водного законодавства, якщо вони виникли внаслідок дії непереборних сил природи чи воєнних дій.*

Відповідальність за порушення водного законодавства несуть особи, винні у:

1) самовільному захопленні водних об'єктів;
2) забрудненні та засміченні вод;
3) порушенні режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду;
4) руйнуванні русел річок, струмків та водотоків або порушенні природних умов поверхневого стоку під час будівництва і експлуатації автошляхів, залізниць та інших інженерних комунікацій;
5) введенні в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без очисних споруд чи пристроїв належної потужності;
6) недотриманні умов дозволу або порушенні правил спеціального водокористування;
7) самовільному проведенні гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин);
8) порушенні правил ведення державного обліку вод або перекрученні чи внесенні недостовірних відомостей в документи державної статистичної звітності;
8^{-1}) випалюванні сухої рослинності або її залишків з порушенням порядку, встановленого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, у прибережних захисних смугах та на островах;
9) пошкодженні водогосподарських та гідрометричних споруд і пристроїв, порушенні правил експлуатації та встановлених режимів їх роботи;
10) незаконному створенні систем скидання зворотних вод у водні об'єкти, міську каналізаційну мережу або зливну каналізацію та несанкціонованому скиданні зворотних вод;
11) використанні земель водного фонду не за призначенням;
12) неповідомленні (приховуванні) відомостей про аварійні ситуації на водних об’єктах;
13) відмові від надання (приховуванні) проектної документації та висновків щодо якості проектів підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан вод, а також актів і висновків комісій, які приймали об'єкт в експлуатацію;
14) порушенні правил охорони внутрішніх морських вод та територіального моря від забруднення та засмічення;
15) обмеженні в будь-який спосіб безперешкодного та безоплатного доступу громадян до узбережжя морів, морських заток, лиманів та островів у внутрішніх морських водах у межах пляжної зони, а також до берегів річок, водойм та островів для загального водокористування, крім випадків, передбачених законом.

Законодавством України може бути встановлено відповідальність і за інші правопорушення щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Згідно зі ст. 111 підприємства, установи, організації і громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи **зобов'язані відшкодувати збитки, завдані ними внаслідок порушень водного законодавства, в розмірах і порядку, встановлених законодавством України**. Відшкодування збитків, завданих внаслідок порушень водного законодавства***, не звільняє винних від збору за спеціальне водокористування***, а також від необхідності здійснення заходів щодо ліквідації шкідливих наслідків. Притягнення винних у порушенні водного законодавства до відповідальності ***не звільняє їх від обов'язку відшкодування збитків, завданих ними внаслідок порушення водного законодавства***.

Єдині вимоги до визначення збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів фізичними особами, фізичними особами - підприємцями та юридичними особами ***встановлює, «Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів»***, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України 20.07.2009 №389 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 серпня 2009 р. за № 767/16783 [9]. Методика застосовується державними інспекторами України з охорони навколишнього природного середовища та державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища відповідних територій (далі - державні інспектори) при розрахунку розмірів збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, які виявлені за результатами державного контролю за додержанням вимог фізичними особами, фізичними особами - підприємцями та юридичними особами природо-охоронного законодавства. Державні інспектори з дати встановлення факту порушення вимог законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів проводять збір і аналіз необхідних матеріалів і, на підставі цієї Методики, розраховують розмір відшкодування збитків.

Вимоги до відбору проб води

Проби поділяються на разові та об'єднані (усереднені). Разова проба характеризує склад та властивості води у даному місці на момент відбору. Її отримують однократним відбором усього необхідного для аналізу об'єму води у заданій точці місця відбору. ***Об'єднана (усереднена) проба*** характеризує склад та властивості води з урахуванням неоднорідності її кількісних та якісних характеристик у часі, просторі. Об'єднану пробу отримують змішуванням декількох разових проб, що були відібрані одночасно у заданих місцях, або одержують об'єднанням разових проб, що взяті в одному місці через задані інтервали часу.

Місця відбору проб визначають, базуючись на схемі розташування та взаємодії об'єктів контролю з урахуванням їхніх особливостей і мети контролю. ***Вода у місці відбору проби повинна добре перемішуватись.*** Якщо це не виконується, то відбирають проби на різних глибинах. Найкраще відбирати

пробу в місці найсильнішої течії (стрижень потоку). **Категорично заборонено відбирати пробу у стоячій воді**. Зазвичай краще відбирати пробу на глибині 20 - 30 см до поверхні**.** ***При скиданні стічних вод у річку проби відбирають на відстані 500 м – на великих, 300 м – на середніх, 100 м – на малих річках нижче скиду.***

Проба води з відкритої водойми повинна бути відібрана ***до 12 години дня*.** Об'єм проби при ручному відборі має бути, принаймні, ***у три рази більшим за об'єм, необхідний для одного визначення усіх показників,*** **практично достатньо 3 л.** При заповненні посуду пробою слід запобігати сильному перемішуванню, розриву струменя або захоплення повітря пробою.

Проби з водосховищ, озер та ставків рекомендовано брати з різних місць водної площі. **Не можна брати пробу в місцях з густими заростями водних рослин**. Проби з джерел, колодязів та свердловин слід брати пробовідбірником, для свердловин існує глибинний пробовідбірник. Якщо джерело попередньо почистили, слід пробу відбирати через добу. При відборі проб з колодязів воду спочатку відкачують (20 хв.) до встановлення постійної температури.

На відібрану пробу (проби) складається супровідний документ (*акт, паспорт*), в якому ***має бути наведена така інформація***:

- номер посудини (проби);
- назва проби, мета відбору;
- вид проби (разова або об'єднана) із зазначенням способу усереднення;
- спосіб відбору;
- пункт та місце відбору;
- дані про обробку проби (фільтрування, відстоювання, консервування тощо);
- дата, час та відомості про особу (осіб), яка відбирала пробу. Дозволяється вносити в паспорт проби додаткові відомості, що роз'яснюють та уточнюють попередні, у тому числі: витрату води у місці відбору на момент відбору; показники складу та властивостей, що визначені на місці. або у точці відбору; органолептичні показники та інше.

Проби повинні доставлятись до лабораторії не пізніше, ніж через 3 години після відбору*.** До відбору проб допускаються особи, що мають підготовку до виконання цієї роботи та пройшли відповідний ***інструктаж. Відбір проб повинен проводитись у присутності або після попереднього повідомлення особи, відповідальної за експлуатацію об'єкта, де встановлені місця відбору. ***Місця, призначені для ручного відбору проб***, мають бути обладнані захисними огорожами та мати вільний доступ. ***У місцях відбору з підвищеною електронебезпекою*** слід дотримуватись загальних правил та конкретних інструкцій по електробезпеці для даного місця відбору. ***Відбір проб у небезпечних місцях, до яких віднесені вільні випуски над відкритою водною поверхнею, а також з круч та колодязів***, має виконуватись групою щонайменше з двох осіб, які забезпечені засобами страхування та рятування. ***Відбір проб у небезпечних місцях, де можлива наявність шкідливих або токсичних газів, вогнезаймистих речовин, а також існує небезпека***

мікробіологічного або вірусного характеру, має забезпечуватись відповідними засобами індивідуального захисту персоналу, що веде відбір.

Розрахунок середньої фактичної концентрації забруднюючої речовини у зворотних водах за період порушення водоохоронного законодавства

Середня фактична концентрація забруднюючої речовини у зворотних водах за період порушення водоохоронного законодавства визначається за формулою:

$$C_{іф} = (C_{in1} + C_{in2} + C_{in3})/n,$$

де C_i - концентрація і-тої забруднюючої речовини у n-й відібраній пробі;

n - кількість відібраних проб.

Розрахунок розміру відшкодування збитків, обумовлених самовільним використанням водних ресурсів за відсутності дозвільних документів (дозволу на спеціальне водокористування та/або спеціального дозволу на користування надрами (підземні води)), у разі перевищення встановлених у дозволі на спеціальне водокористування лімітів

Розрахунок розміру відшкодування збитків, обумовлених самовільним використанням водних ресурсів за відсутності дозвільних документів (дозволу на спеціальне водокористування та/або спеціального дозволу на користування надрами (підземні води)), у разі перевищення встановлених у дозволі на спеціальне водокористування лімітів, здійснюється за формулою:

$$З_{сам} = 5 \cdot W \cdot Тар \text{ (грн.)},$$

де W - об'єми води при самовільному водокористуванні, $м^3$;

Тар - діючі на час порушення тарифи на воду в одиницях національної валюти за $1м^3$.

(встановлюється статтею 255 Податкового кодексу України, на дату виявлення порушення)

(*для поверхневих, підземних, шахтних, кар'єрних та дренажних вод - грн /100 $м^{-3}$, води для потреб гідроенергетики та рибництва - грн/10000 $м^{-3}$, води, яка входить до складу напоїв, - грн/$м^{-3}$. Для морської води та води з лиманів Тар аналогічний ставці рентної плати за спеціальне використання поверхневих вод для показника «Інші водні об'єкти», встановленої статтею 255 Податкового кодексу України, на дату виявлення порушення* [8]).

Фактичний об'єм води, що використана самовільно без дозвільних документів (дозволу на спеціальне водокористування та/або спеціального дозволу на користування надрами (підземні води)), у разі перевищення встановлених у дозволі на спеціальне водокористування лімітів ***визначається на основі даних:*** первинного обліку водокористування, звіту про використання води за формою № 2ТП-водгосп (річна), звітності за формою № 7-гр (підземні води) (річна), податкової декларації з рентної плати за спеціальне використання води, ліміту забору та використання води, індивідуальних норм водоспоживання та водовідведення або довідки фізичної особи - підприємця або юридичної особи за підписом керівництва, завіреної печаткою (за наявності).

За відсутності вимірювальних приладів обсяг фактично використаної води визначається за технологічними даними (тривалість роботи агрегатів, обсяг

виробленої продукції чи наданих послуг, витрати електроенергії, пропускна спроможність водопровідних труб за одиницю часу тощо).

У разі відсутності вимірювальних приладів, якщо можливість їх встановлення існує, Тар збільшується в 2 рази.

Ставка рентної плати за спеціальне використання води встановлюються згідно з ст. 255.5. Податкового кодексу України у таких розмірах: 1) за спеціальне використання поверхневих вод Інгульця - 84,39, інших водних об'єктів - 63,97 грн. за 100м^3; 2) за спеціальне використання підземних вод у Дніпропетровській області - 81,48 грн. за 100м^3, Кіровоградській - 107,58 грн. за 100м^3, Харківській - 87,21 грн. за 100м^3; 3) за воду, що входить виключно до складу напоїв: 55,21 грн. за 1м^3 поверхневої води; 64,39 грн. за 1м^3 підземної води тощо.

Розрахунок розмірів збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення поверхневих вод

Розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючих речовин у водний об'єкт зі зворотними водами.

Розрахунок маси наднормативного скиду забруднюючої речовини у водний об'єкт зі зворотними водами внаслідок перевищення встановленого нормативу ГДС здійснюється за формулою:

$$M_i = (C_{iф}C_{iд})\ x \cdot Q_{iф} \cdot t \times 10^{-6}, \qquad (1)$$

де M_i - маса наднормативного скиду і-ї забруднюючої речовини у водний об'єкт зі зворотними водами, т;

$C_{iф}$ - середня фактична концентрація і-ї забруднюючої речовини у зворотних водах, г/м^3;

$C_{iд}$ - дозволена для скиду концентрація і-ї забруднюючої речовини, визначена при затвердженні ГДС, г/м^3;

$Q_{iф}$ - фактичні витрати зворотних вод, м^3/год;

t - тривалість скидання зворотних вод з порушенням нормативів ГДС, год;

10^{-6} - коефіцієнт перерахування маси забруднюючих речовин.

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок наднормативного скиду забруднюючих речовин у водний об'єкт зі зворотними водами

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних водним об'єктам (крім морських вод) внаслідок скидів забруднюючих речовин зі зворотними водами з перевищенням встановленого нормативу ГДС, грн, здійснюється за формулою:

$$З = К_{кат} \cdot К_р \cdot k_З \cdot [(M_{i1} \cdot y_{i1}) + (M_{i2} \cdot y_{i2}) + \ldots (M_{in} \cdot y_{in})] \qquad (2)$$

де $К_{кат}$ - коефіцієнт, що враховує категорію водного об'єкта, який визначається згідно з таблицею 1;

$К_р$ - регіональний коефіцієнт дефіцитності водних ресурсів поверхневих вод, який визначається згідно з таблицею 2;

$k_З$ = 1,5 - коефіцієнт ураженості водної екосистеми;

m - кількість забруднюючих речовин у зворотних водах;

M_i - маса наднормативного скиду і-ї забруднюючої речовини у водний об'єкт зі зворотними водами, ***т***;

γ_i - питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів, віднесений до 1 тонни умовної забруднюючої речовини, ***грн/т***, який визначається за формулою:

$$(\gamma)_i = (\gamma) \times A_i \quad (3);$$

де (γ) - проіндексований питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів у поточному році, ***грн/т***, який визначається за формулою:

$$(\gamma) = (\gamma)n \times I/100 \quad (4);$$

де (γ)n проіндексований питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів у попередньому році, ***грн/т***;

I - індекс інфляції (індекс споживчих цін), середньорічний по Україні за попередній рік, %;

A_i - безрозмірний показник відносної небезпечності і-ї забруднюючої речовини, який визначається із співвідношення за формулою:

$$A_i = 1/ГДК_i \quad (5);$$

де $ГДК_i$ - безрозмірна величина, чисельне рівна $ГДК_i$ забруднюючої речовини у воді водного об'єкта відповідної категорії.

Для речовин, за якими відсутня величина граничнодопустимої концентрації, показник відносної небезпечності A_i приймається рівним 500, а при ГДК «відсутність» – 10 000.

Проіндексований питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів дорівнює 963,75 – у 2018 році; індекс інфляції (індекс споживчих цін), у 2018 році – 148,7%.

Таблиця 5.1

Коефіцієнт, що враховує категорію водного об'єкта

Категорія водного об'єкта	**Коефіцієнт для розрахунку**
Морські та поверхневі водні об'єкти комунально-побутового водокористування	1,0
Поверхневі водні об'єкти господарсько-питного водокористування	1,4
Поверхневі та морські водні об'єкти рибогосподарського водокористування	
ІІ категорії	1,6
І категорії	2,0
Вищої категорії	2,5

У разі скиду у водний об'єкт, який знаходиться у межах населеного пункту, коефіцієнт ***збільшується в 1,2 рази.*** У разі скиду в озера, ставки та інші непроточні водні об'єкти коефіцієнт ***збільшується у 1,5 рази***. У разі якщо водний об'єкт або його ділянка у місці забруднення можуть бути віднесені до різних категорій, при розрахунку збитку використовується найбільший із можливих коефіцієнтів $К_{кат}$; при цьому усі вищезазначені умови збільшення коефіцієнта залишаються в силі.

Таблиця 5.2

Значення регіонального коефіцієнта дефіцитності водних ресурсів поверхневих вод ($К_Р$)

Область	**$К_Р$**
Закарпатська	1,00
Івано-Франківська	1,05
Чернівецька	1,06
Тернопільська	1,07
Волинська, Житомирська, Львівська, Сумська	1,10
Хмельницька, Рівненська, Чернігівська	1,11
Кіровоградська	1,13
Полтавська	1,15
Черкаська, Вінницька	1,17
Луганська	1,18
Харківська	1,19
Миколаївська	1,20
Київська	1,21
Автономна Республіка Крим	1,24
Одеська, Донецька	1,26
Дніпропетровська, Запорізька	1,28
Херсонська	1,30

Приклад для здійснення розрахунків:

При перевірці очисних споруд каналізації населеного пункту встановлено, що якість стічних вод після очистки не відповідає затвердженим величинам ГДС. Фактичні середні показники за останні 3 місяці (91 доба) згідно з результатами відомчої лабораторії становлять:

- 35 мг/дм^3 органічних речовин по $БСК_{20}$ при величині затвердженої допустимої концентрації 15 мг/дм^3;
- 30 мг/дм^3 завислих речовин при величині затвердженої допустимої концентрації 15 мг/дм^3;
- 2,5 мг/дм^3 нафтопродуктів при величині затвердженої допустимої концентрації 1,5 мг/дм^3;
- інші показники не перевищували затверджених допустимих концентрацій.
- витрати стічних вод за цей період становили 20 тис.м^3/добу.

Скид стічних вод здійснювався у водний об'єкт рибогосподарського водокористування II категорії.

Для розрахунку збитків слід розрахувати масу кожної окремої забруднюючої речовини (формула 1):

Для органічних речовин (**$М_{орг.}$**): $М_{орг.} = (35\text{-}15) \cdot 833 \cdot 2184 \cdot 10^{-6} = 364$ т.

Для завислих речовин (**$М_{зав}$**): $М_{зав.} = (30\text{-}15) \cdot 833 \cdot 2184 \times 10^{-6} = 273$ т.

Для нафтопродуктів (**$М_{нафт}$**): $М_{нафт.} = (2{,}5\text{-}1{,}5) \cdot 833 \cdot 2184 \times 10^{-6} = 18$ т.

Суму збитків розраховуємо для кожної окремої забруднюючої речовини, використовуючи формулу 2:

Індекс **$А_i$** для органічних речовин становить $1/ГДК\ 3\ мг/дм^3 = 0{,}3;$

Індекс $\mathbf{A_i}$ для завислих речовин становить *1/ГДК 10 мг/дм^3 = 0,1;*
Індекс $\mathbf{A_i}$ для нафтопродуктів *1/ГДК 0,1 мг/дм^3 = 10.*

Проіндексований питомий економічний збиток від забруднення водних ресурсів дорівнює 963,75 – у 2018 році; індекс інфляції (індекс споживчих цін) у 2018 році – 148,7 %.

$З_{орг}$ = 1,6 · 1,1 · 1,5 · 364 · 430 = 413 213 грн
$З_{зав}$ = 1,6 · 1,1 · 1,5 · 273 · 143 = 34 354 грн.
$З_{нафт.}$ = 1,6 · 1,1 · 1,5 · 18 · 14 331 = 681 009 грн.

Загальна сума збитків ($З_{заг.}$): $З_{заг.}$ = 413 213 + 34 354 + 681 009 = 1 128 576 грн.

Індивідуальні завдання самоконтролю.

Використовуючи приклад для розрахунків та індивідуальні завдання з таблиці 3, розрахувати суму збитків заподіяних внаслідок забруднення поверхневих вод.

Таблиця 5.3

Варіанти розрахункових завдань

№ завдання	*Тривалість понадлімітних скидів, діб*	*Витрата зворотних вод, тис. м^3/добу*	*БСК$_{20}$, мг/ дм^3*	*Завислі речовини, мг/дм^3*	*Нафтопродукти, мг/дм^3*
1	88	12	26	25	2,7
2	61	13	27	30	3,0
3	95	11	25	20	2,5
4	72	16	30	45	3,7
5	41	18	32	21	4,1
6	85	21	35	36	4,7
7	79	22	36	41	4,9
8	90	25	39	23	5,5

Питання самоперевірки:

1. Що таке гідросфера? Характеристики, функції та екологічна роль гідросфери.
2. Вода як екологічний чинник та середовище існування. Джерела, стадії та види забруднення води.
3. Екологічні проблеми головних водних екосистем України.
4. Водне законодавство України: основні акти та завдання.
5. Принципи раціонального використання водних ресурсів.
6. Повноваження та завдання державного екологічного контролю у сфері охорони, раціонального використання та відтворення водних ресурсів України.
7. Показники якості води. Основні методи очищення стічних і комунально побутових вод.
8. Вимоги до відбору проб води.
9. Методичні засади розрахунку збитків, заподіяних державі внаслідок забруднення поверхневих вод.
10. Які коефіцієнти враховуються при здійсненні розрахунків стягнень за збитки, спричинені порушенням водного законодавства?

ТЕМА 6. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ ТА ІНШИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ.

Мета: поглиблення знань про особливості порядку здійснення державного контролю у галузі охорони, захисту, використання, відтворення лісів та інших рослинних ресурсів; формування вмінь та навичок здійснення розрахунків розміру відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства про охорону та раціональне використання лісових ресурсів; розвиток екологічного та глобального мислення, фахових компетентностей, екологічної та загальної культури.

План роботи

1. Закріпити знання про екологічні аспекти сучасного лісокористування.
2. З'ясувати проблеми лісової політики та пріоритетні завдання державного контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів та інших рослинних ресурсів.
3. Розглянути типологію лісів України та правила поліпшення якісного складу лісів.
4. Ознайомитися з порядком організації та оформлення результатів перевірок стану, охорони, захисту, використання та відтворення лісів та інших рослинних ресурсів.
5. Опанувати методики розрахунків розмірів відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства про охорону та раціональне використання лісових ресурсів.
6. Провести розрахунки з переліку запропонованих індивідуальних завдань.
7. Узагальнити результати вивчення матеріалів теми та сформулювати висновки до роботи.

Література (основна):

1. *Екологічне законодавство України: збірник нормативно-правових актів. Київ: Істина, 2008. 384с.*
2. *Державна екологічна інспекція України: веб-сайт URL: https://www.dei.gov.ua/ (дата звернення: 10.10.2022).*
3. *Державне агентство лісових ресурсів: веб-сайт URL: https://forest.gov.ua (дата звернення:10.10.2022).*
4. *Критерії та методика ідентифікації пралісів і старовікових лісів (квазі-пралісів)/ за ред. Р. Волосянчука, Б. Проця, О. Кагала. Львів: Ліга-Прес, 2017. 36 с.*
5. *Лісовий Кодекс України: веб-сайт. URL: https//zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 10.10.2022).*
6. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: веб-сайт. URL: https://mepr.gov.ua/ (дата звернення: 25.05.2023).*
7. *Правила відтворення лісів: постанова Кабінета Міністрів України від 01.03.2007р., №303. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2007-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.05.2023).*
8. *Перелік чужорідних видів дерев, заборонених у відтворенні лісів: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.05.2023р., №695/39751: веб-сайт. URL: https://mepr.gov.ua/mindovkillya-zatverdylo-perelik-chuzhoridnyh-vydiv-derev-zaboronenyh-u-vidtvorenni-lisiv/ (дата звернення: 25.05.2023).*
9. *Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів: постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2007. №724. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/724-2007-%D0%BF#Text (дата звернення: 09.09.2022).*
10. *Про внесення змін до Лісового кодексу України: постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2016. №756. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 756-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 09.09.2022).*
11. *Пилипович О. Екологічне інспектування та екологічний контроль: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 42-51.*

12. Тинік Т.М., Плисенко Т.М. Природоохоронне інспектування: навчальний посібник. Кіровоград: КНТУ, 2007. 250 с.

Загальновизнаним є факт визначальної ролі лісів у стабільності біосфери завдяки збереженню біорізноманіття та глобальному впливу на клімат планети. ***Ліси виконують важливу роль*** і на регіональному та місцевому рівнях як ***основні елементи ландшафтів, що забезпечують їх стабільність,*** та ***домінуючі носії біорізноманіття***. Проблеми клімату, біорізноманіття суттєво залежать від стану лісів.

Визначальна роль лісів для життя планети відображена у ***трьох ключових документах,*** прийнятих на Конференції по сталому розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992**): Конвенція по клімату, Конвенція по біорізноманіттю та документ по лісах «Лісові принципи»**. Прийнята на конференції концепція сталого розвитку лісів базується на екосистемних принципах управління лісовим господарством за допомогою геоінформаційних технологій (ГІС). Вона ***передбачає*** збалансоване та безперервне використання всіх ресурсів та економічних властивостей лісу без надмірного зниження стійкості і біорізноманіття лісових екосистем, а також попередження зменшення ролі лісового покриву у регулюванні природних процесів на місцевому, національному та глобальному рівнях. Тобто, ***метою сталого розвитку лісів*** є збалансоване їх використання, підтримка їх здатності виконувати ресурсні, соціальні (зокрема рекреаційні) та економічні функції.

Нормативно-правовими рамками реалізації переходу лісової галузі на принципи сталого розвитку повинна бути нова політика держави в лісовій галузі, яка має бути узгодженою з сучасними міжнародними принципами ведення лісового господарства, охорони лісів та лісокористування, а також з національною політикою сталого розвитку. В умовах ринкової економіки коли відбувається адміністративна реформа, дуже важливо визначити шляхи вирішення проблем, що нагромадилися у лісовій галузі, чітко сформувати стратегічні напрямки розвитку лісового господарства України, необхідні для переорієнтації стратегії лісової галузі з ресурсного на біосферний напрямок розвитку. Такими напрямками є:

- ***розробка довгострокової «Лісової політики України»*** з визначенням критеріїв сталого управління лісовими ресурсами;
- ***формування відповідної нормативно-правової бази*** щодо реформування системи управління лісами та лісовим господарством.

Успішне вирішення зазначених завдань залежить від ряду передумов, що склалися в Україні на даний час. Завдяки досягненням науки про сучасний стан довкілля, усвідомлення небезпеки зростання екологічної, ресурсної та соціально-економічної кризи корінним чином змінилося ставлення до лісів. Сьогодні вже загальновизнаним є той факт, що ліси відіграють виключно важливу екологічну роль. Протягом останніх трьох десятиліть радикально та стрімко змінюються вимоги до лісових ресурсів. Виявлення та визнання нових нематеріальних цінностей лісів докорінно змінили типи, структуру та інтенсивність лісокористування в усьому світі. Відповідно до концепції сталого розвитку

вирішення проблем лісокористування та відтворення лісів в Україні набуває загальнодержавного значення.

Розробка і реалізація лісової політики України регламентується галузевими нормативно-правовими актами. ***Ліси України за своїм призначенням та розташуванням виконують*** переважно ***екологічні (водоохоронні, захисні, санітарно гігієнічні, оздоровчі) та інші функції*** і мають обмежене експлуатаційне значення. ***Сучасним курсом лісової політики України є*** багатоцільове лісокористування з наростанням екологізації виробництва, зростання частки природоохоронного фонду в лісових ресурсах. **Основними напрямками розвитку лісового господарства країни є:**

- збільшення лісистості території України до оптимальної у всіх її природних зонах;
- збереження біологічного різноманіття лісових екосистем;
- підвищення стійкості лісових екосистем до негативних факторів середовища;
- зміни клімату та зростаючого антропогенного навантаження, лісових пожеж, хвороб і шкідників;
- раціональне, невиснажливе лісокористування з метою задоволення потреб у деревині внутрішнього ринку країни;
- агролісомеліорація та степове лісорозведення.

В той же час, згідно сучасним поглядам державної політики України в галузі охорони довкілля, стратегія лісокористування визначається також зростанням лісодефіциту та зростанням екологічної функції лісів в умовах економічної кризи. Сьогодні загально визнаним є той факт, що для регулювання кількості парникових газів доступним є лише один ефективний шлях - поглинання CO^2 лісами внаслідок розширення їх площі та інтенсифікації функціонування. Тобто, пріоритетний для України напрямок - лісорозведення, крім збільшення лісистості території та заліснення степових земель і ділянок, що потребують захисту та виключення із сільськогосподарського використання, набуває у цьому контексті глобального значення. Підтвердженням цього є міжнародна підтримка стратегії лісової галузі та лісорозведення. Подальший розвиток лісової політики України спрямований на гармонізацію міжвідомчих відношень у сфері природокористування та охорони природних екосистем в рамках Програми реалізації в Україні концепції сталого розвитку. Вона базується на врахуванні реального лісозабезпечення країни, орієнтована на забезпечення розумної рівноваги між охороною лісових екосистем і постійним невиснажливим, багатоцільовим лісокористуванням, зростанням частки природоохоронних територій в лісовому фонді.

Загострення протиріч між екологічними і економічними цілями лісового господарства свідчить про необхідність зміни підходів у стратегії охорони, відновлення і використання лісів України. При цьому доцільно врахувати багатий досвід європейських країн які значно раніше зіштовхнулись з подібними проблемами і прагматично вирішують їх.

Першим з чотирьох напрямків ***стратегії розвитку лісової галузі України*** є ***лісорозведення*** з метою досягнення оптимальної лісистості території **(20%),**

другим - ***розподіл земель лісового фонду за відомчою підпорядкованістю*** (*лісовий фонд України перебуває у лісокористуванні багатьох міністерств і відом*ств), третім - ***оптимізація розподілу лісів за функціональною роллю***, тобто перегляд сучасного поділу лісів на групи та категорії захищеності, враховуючи ступінь їх антропогенної трансформації та нормативи антропогенних навантажень для основних типів лісу, четвертим – ***систематичний моніторинг лісових систем.***

07.06.2021 р. Президент України В. Зеленський на Всеукраїнському форумі «Україна -30» підписав наказ «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів». Цим документом започатковано ініціативу масштабного залісення України. Передбачено підвищення лісистості **з 15,9% до 20%** за рахунок висаджування протягом 3 років понад **1 млрд. нових дерев** і збільшення площі лісів у найближчі 10 років **на 1 млн. га.**

Ліси України залежно від основних виконуваних ними функцій поділяються на такі категорії:

1) ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення;
2) рекреаційно-оздоровчі ліси;
3) захисні ліси;
4) експлуатаційні ліси.

Методика визначення належності лісових територій, розроблена відповідно до Лісового кодексу України, призначена для застосування лісовпорядними, науковими та громадськими організаціями для проведення базового, безперервного лісовпорядкування, наукових досліджень та запровадження заходів зі збереження лісів, ***дозволяє виділяти в межах України:***

Праліси (пралісові екосистеми) - споконвічний, стародавній ліс (природні лісові екосистеми), що сформувався природним шляхом і в ході розвитку не зазнав безпосереднього антропогенного впливу.

Квазіпраліси - умовно пралісові екосистеми, в яких відбувся незначний тимчасовий антропогенний вплив, що не змінив природної структури лісостанів і при припиненні якого натуральний стан екосистем повністю відтворюється протягом короткого періоду.

Природні ліси (природні лісові екосистеми) - ліси (лісові екосистеми), в яких локально і тимчасово проявився антропогенний вплив, але він не змінив ценотичної структури фітоценозів і тому природні лісові екосистеми здатні протягом короткого часу регенеруватися (відновитися) природним шляхом до стану пралісових екосистем [4].

Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України *і* ***перебувають під охороною держави.***

Догляд та поліпшення якісного складу лісів України здійснюється на підставі ***«Правил поліпшення якісного складу лісів»,*** затверджених постановою Кабінету Міністрів України 12 травня 2007 р. N 724 та чинних у поточній редакції від 12.12.2020 (постанова КМУ від 09.12.0202 № 1224-2020-п) [7, 9].

Ці Правила визначають основні вимоги до здійснення лісогосподарських заходів, спрямованих на підвищення стійкості та продуктивності деревостанів, збереження біорізноманіття лісів, їх оздоровлення і посилення захисних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших функцій ***шляхом проведення рубок формування і оздоровлення лісів, а саме: догляду, санітарні, лісовідновні, переформування, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні.***

Рубки догляду проводяться шляхом періодичного вирубування дерев, подальше збереження яких у складі насаджень недоцільне, згідно з технологічними картками на ділянках з попередньо підготовленою мережею технологічних коридорів (трелювальних волоків) та доріг для пересування транспорту тощо. ***Рубки догляду можуть бути таких видів:***

- ***рубки освітлення*** формують деревостани бажаного складу та густоти, забезпечують таку участь головної породи в деревостані, яка відповідає конкретним лісорослинним умовам та призначенню створюваного деревостану;
- ***рубки прочищення*** забезпечують склад і рівномірне розміщення дерев головної породи на площі, формують оптимальну структуру майбутнього деревостану, регулюють кількісне співвідношення окремих порід;
- ***рубки проріджування*** створюють умови для формування стовбура і крони кращих дерев (головна увага приділяється якості і структурі деревостану, формується другий ярус у складних деревостанах);
- ***прохідні рубки*** призначені для збільшення приросту кращих дерев, підвищення товарності деревостанів та скорочення строків вирощування технічно стиглої деревини, поліпшення складу, структури та підвищення стійкості деревостану. ***Прохідні рубки не проводять в лісах, які розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду*** (крім господарських зон національних природних парків, регіональних ландшафтних парків та зон антропогенних ландшафтів біосферних заповідників).

Санітарні рубки спрямовані на оздоровлення та посилення біологічної стійкості лісів, запобігання їх захворюванню і пошкодженню. Вимоги до проведення санітарних рубок визначені Санітарними правилами в лісах України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. N 555 (555-95-п) (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. N 756). ***Їх поділяють на рубки: вибіркові санітарні рубки; суцільні санітарні рубки; рубки ліквідації захаращеності***.

Лісовідновні рубки - комплексні рубки, які поєднують елементи рубок головного користування та рубок догляду для поновлення захисних, водоохоронних та інших корисних властивостей лісів, збереження біорізноманіття, підтримання і формування складної породної, ярусної і вікової структури деревостанів. Лісовідновні рубки проводяться в стиглих та перестійних різновікових багатоярусних деревостанах та деревостанах простої структури для відновлення цінних порід дерев у лісах, у яких не дозволяється проводити рубки головного користування. ***Лісовідновні рубки в гірських лісах Карпат не проводяться.***

Рубки переформування - комплексні рубки, спрямовані на поступове перетворення одновікових чистих у різновікові мішані багатоярусні лісові насадження. Вони проводяться в усіх категоріях лісів та вікових групах деревостанів і поєднують одночасне вирубування окремих дерев або їх груп і сприяння природному лісовідновленню за умови безперервного існування лісу. ***Рубки переформування проводяться поетапно*** шляхом здійснення комплексу лісогосподарських заходів для формування цільового деревостану тоді, коли склад і структура насадження не відповідають оптимальним, наближеним до природного стану параметрам. ***Рубки переформування проводяться з метою забезпечення:*** 1) багатоцільового ведення лісового господарства на основі принципів, наближених до природи, з урахуванням соціальних, екологічних та економічних вимог; 2) збереження і підвищення біорізноманіття лісу на основі підтримання природних процесів шляхом вирощування різновікових мішаних деревостанів з багатоярусною вертикальною і складною горизонтальною структурою. ***За проведення одного етапу рубки переформування площа суцільного вирубування не може перевищувати 0,25 га з розрахунку на 1 га площі, а обсяг деревини, що вирубується, становити не більш як 25% наявного запасу деревостану***. На проведення рубки переформування складається спеціальна облікова картка та технологічна схема переформування.

Рубки, пов'язані з реконструкцією малоцінних молодняків і похідних деревостанів, проводяться з метою заміни малоцінних і похідних молодняків на цільові та поєднуються із здійсненням заходів, пов'язаних з штучним відновленням лісів. ***Реконструктивні рубки проводяться у:*** 1) чагарниках з недостатнім відновленням головних порід; 2) сильно зріджених деревостанах з куртинним розміщенням дерев; 3) деревостанах, які за своїм складом не відповідають конкретним типам лісу і є малоцінними; 4) у гірських лісах Карпат реконструктивні рубки проводяться лише в тих лісах, в яких дозволено проведення рубок головного користування.

Ландшафтні рубки проводяться з метою формування лісопаркових ландшафтів і підвищення їх естетичної, оздоровчої цінності та стійкості в рекреаційно-оздоровчих лісах, лісах, що мають історико-культурне призначення, а також у рекреаційних зонах національних природних та регіональних парків. ***Ландшафтні рубки можуть бути таких видів:***

- ***ландшафтні рубки догляду*** проводяться з метою поліпшення естетичних, декоративних, санітарно- оздоровчих властивостей лісів та посилення їх рекреаційних функцій. Вони спрямовані на формування породного складу і структури лісів та поліпшення просторового розміщення дерев.
- ***ландшафтні реконструктивні рубки*** малоцінних лісів проводяться з метою заміни існуючих лісів на більш цінні, довговічні та декоративні. Проведення таких рубок може поєднуватися із здійсненням лісокультурних заходів.
- ***ландшафтні рубки регулювання*** співвідношення типів ландшафтів проводяться з метою створення оптимальної площі різних типів ландшафтів (закритих, напіввідкритих та відкритих) залежно від природних зон.

- ***пейзажні рубки*** проводяться з метою розкриття мальовничих перспектив і пейзажів ландшафту, створення нових оглядових місць, виділення декоративних груп і окремих дерев.
- ***ландшафтні рубки планування території*** проводяться у зв'язку з необхідністю будівництва інженерних споруд, створення штучних водойм, дорожньо-стежкової мережі, будівельних майданчиків тощо.

До інших заходів з формування і оздоровлення лісів належить: догляд за підростом, за підліском, за узліссям, за формою стовбура та крони дерев, прокладення квартальних просік і створення протипожежних розривів.

05. 05. 2023р. Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Руслан Стрілець своїм наказом (№ 695/39751) затвердив ***перелік чужорідних видів дерев, заборонених у відтворенні лісів***. До цього переліку увійшли: Айлан найвищий, Аралія маньчжуйська, В'яз низький, Гледичія колюча, Горіх чорний, Дуб червоний, Каркас західний, Клен ясенолистий, Маслинка вузьколиста, Павлонія (види та гібриди), Робінія звичайна, Черемха пізня, Ясен пенсільванський.

Державний контроль за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших природних рослинних ресурсів повинен забезпечувати:

- збереження лісів, охорону їх від пожеж, захист від шкідників і хвороб;
- посилення водоохоронних, захисних, кліматорегулюючих, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших корисних властивостей лісів з метою охорони здоров'я людей і поліпшення навколишнього природного середовища;
- безперервне, невиснажливе і раціональне використання лісів, інших рослинних ресурсів;
- розширене відтворення, поліпшення породного складу якості лісів, інших рослинних ресурсів, підвищення їх продуктивності;
- раціональне використання земельних ділянок лісового фонду;
- збереження лісорослинних умов на зрубах, в місцях використання лісів, інших рослинних ресурсів;
- досягнення оптимальної лісистості територій та нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості.

Державний контроль за охороною, захистом ***здійснюють Кабінет Міністрів України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*** **(**відділ державного екологічного нагляду (контролю) лісів та рослинного світу**),** ***Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство),*** діяльність якого спрямовується і координується Кабміном через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів, міжрегіональні і територіальні органи центральної виконавчої влади з питань лісового господарства, охорони навколишнього середовища, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом. Контроль здійснюється ***на підставі Конституції України, Лісового Кодексу України, Закону України «Про внесення змін до Лісового кодексу України» тощо.***

Державна екологічна інспекція України здійснює державний контроль (нагляд) за виконанням вимог законодавств про охорону, захист, використання та відтворення лісів, ***зокрема щодо:***

- ***пошкодження*** дерев і чагарників, ***знищення*** або пошкодження лісових культур, сіянців або саджанців у лісових розплідниках і на плантаціях, природного приросту та самосіву на землях, призначених під відновлення лісу, ***законності вирубування***;
- ***повноти та законності здійснених заходів щодо відтворення лісів***, зокрема цінними та рідкісними породами дерев, породами, притаманними відповідному регіону, та ***повноти заходів з догляду*** за лісовими культурами на землях, призначених для відновлення лісу;
- ***раціонального та невиснажливого використання*** лісових ресурсів;
- ***добування*** продуктів лісу та ***використання*** лісових ресурсів;
- здійснення комплексу необхідних заходів ***захисту*** для забезпечення охорони лісів ***від пожеж, незаконних рубок, шкідників і хвороб***, ***пошкодження*** внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу, застосування пестицидів і агрохімікатів у лісовому господарстві та лісах;
- ***використання*** полезахисних лісосмуг, водоохоронних і захисних лісових насаджень;
- заготівлі деревини в порядку рубок головного користування та здійснення лісогосподарських заходів;
- ***експлуатації*** нових і реконструйованих підприємств, цехів, агрегатів, транспортних шляхів, магістральних трубопроводів, комунальних та інших об'єктів, ***не забезпечених обладнанням, що запобігає шкідливому впливу на стан і відтворення лісів***;
- ***збереження корисної для лісу фауни***, тощо.

Державний контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів здійснюється шляхом перевірок:

- санітарного стану лісу, наявності поза лісосічної захаращеності та заходів, що вживаються для її ліквідації;
- виконання заходів протипожежної безпеки в лісах;
- стану обліку діючих осередків шкідників і хвороб лісу, аналізу і умов, що сприяли скоєнню пожеж, лісопорушень, їх профілактика, вжиття заходів по відшкодуванню шкоди, заподіяної лісам, іншим рослинним ресурсам;
- виконання необхідних заходів щодо попередження масового виникнення шкідників і хвороб, а також по боротьбі з хворобами лісу, спрямованих на своєчасну ліквідацію осередків, тощо.

За наслідками перевірок складається акт в 3-х примірниках, характеризується діяльність підприємства, установи, організації (окремого об'єкта), що перевіряється; відображаються виявлені недоліки і порушення, причини, що викликали їх, наслідки, до яких привели або можуть привести виявлені недоліки і порушення, розміри спричиненої шкоди; вказується посада, прізвище та по батькові винних в цьому осіб; визначаються конкретні заходи покращання стану, використання, відтворення і захисту лісів, інших рослинних ресурсів.

У випадках виявлення правопорушень, встановлених чинним законодавством, складається протокол про адміністративне правопорушення у галузі охорони природи і використання природних ресурсів. ***Протокол складається у випадках виявлення таких правопорушень лісового законодавства:***

- незаконне вирубування та пошкодження дерев і чагарників лісових культур, підросту;

- знищення або пошкодження лісу, полезахисних лісосмуг захисних насаджень в смугах відводу залізниць та автошляхів внаслідок їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інших видів шкідливого впливу;
- знищення або пошкодження лісонасаджень внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем;
- порушення порядку використання лісосічного фонду, заготівлі та вивезення деревини, заготівлі живиці та використання інших рослинних ресурсів;
- здійснення лісових користувань не у відповідності з цілями чи вимогами, передбаченими в спеціальних дозволах (лісорубний квиток (ордер) або лісовий квиток) на використання лісосировинних ресурсів;
- незаконного використання земель державного лісового фонду, корчування земельних ділянок лісового фонду і використання їх для спорудження будівель, переробки деревини, влаштування складів тощо без належного дозволу;
- порушення права державної власності на ліси;
- порушення строків повернення земельних ділянок лісового фонду, що перебувають у тимчасовому користуванні, або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;
- порушення правил лісовідновлення, погіршення стану лісів, їх породного складу, зниження їх продуктивності;
- самовільної заготівлі сіна, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин в порядку спеціального використання, самовільного випасання худоби та інших порушень у використанні природних рослинних ресурсів місцевого значення;
- пошкодження природних сіножатей і пасовищ;
- порушення правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісу, стимуляторів росту, мінеральних добрив і інших препаратів;
- заготівлі лісових ресурсів засобами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів;
- порушення вимог пожежної безпеки в лісах;
- засмічення лісів промисловими, будівельними, побутовими відходами;
- інших порушень, що негативно впливають на стан і відтворення рослинного світу.

Протокол підписується державним або громадським інспектором, який його склав, особами, що брали участь у виявленні порушення, особою, яка вчинила правопорушення або винна в його скоєнні (правопорушником), а при наявності свідків протокол підписується і ними. ***У випадках відмови правопорушника від підписання протоколу*** в ньому про це робиться відповідний запис. ***Особа***, яка вчинила правопорушення, ***може додати*** до протоколу ***пояснення***, ***зауваження*** щодо його змісту, а також ***викласти мотиви відмови*** від його підписання. У разі неможливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці ***державний інспектор***, який склав протокол ***зобов'язаний письмово повідомити правопорушника про місце і час розгляду його справи,*** а також роз'яснити його

права і обов'язки. ***Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення порушника від установленої відповідальності***.

На підставі протоколу про адміністративне правопорушення у галузі охорони і використання природних ресурсів ***виноситься постанова*** по справі про адміністративне правопорушення. ***Постанова про адміністративне стягнення виноситься в 15-денний термін*** з дня складання протоколу, але ***не пізніше 2-х місяців з дня вчинення правопорушення,*** а при тривалому правопорушенні - 2-х місяців з дня його виявлення. Копія постанови протягом трьох днів вручається під розписку порушнику або надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

З метою посилення охорони лісів, збереження лісових ресурсів і підвищення ефективності їх використання **Кабінетом Міністрів України затверджені такси** для обчислення розмірів шкоди, заподіяної лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами за:

1) пошкодження дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту;
2) пошкодження дерев і чагарників до ступеня припинення росту;
3) знищення або пошкодження лісових культур, насаджень і молодників природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення;
4) знищення або пошкодження сіянців і саджанців у лісових насадженнях та на плантаціях;
5) самовільне сінокосіння, випасання худоби;
6) знищенням та пошкодженням лісогосподарських та відмежовуваних знаків;
7) пошкодження сіножатей та пасовищних угідь;
8) знищенням або пошкодженням лісоосушувальних каналів, дренажних систем і шляхів;
9) незаконною рубкою та пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту;
10) самовільною заготівлею не деревних рослинних ресурсів у порядку спеціального використання, а також загального використання на ділянках, де це заборонено чи допускається за спеціальним дозволом.

Розрахунок збитків внаслідок пошкодження дерев і чагарників

Для обчислення збитків, котрі можуть бути заподіяні лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами незаконним вирубуванням та пошкодженням дерев і чагарників ***до ступеня припинення чи неприпинення росту використовують такси*** вказані у таблиці 6.1.

Таблиця 6.1

Такси для обчислення збитків, заподіяних лісу

Діаметр дерев у корі біля шийки кореня (см)	***Розмір заподіяної шкоди внаслідок пошкодження дерев і чагарників до ступеня припинення росту, грн***	***Розмір заподіяної шкоди внаслідок пошкодження дерев і чагарників до ступеня неприпинення росту, грн***

до 10	42	11
10,1–14	74	26
14,1–18	190	58
18,1–22	390	126
22,1–26	685	216
26,1–30	1080	316
30,1–34	1449	427
34,1–38	1845	553
38,1–42	2266	685
42,1–46	2688	791
46,1–50	3109	896
За кожен сантиметр діаметра понад 50 см	105	26
За кожен кущ чагарника	105	26

Примітки:

1. За незаконне вирубування або пошкодження до ступеня припинення росту плодових дерев, самшиту, дерев і чагарників родини кипарисових, бархату амурського, айланта, платана, горіхів усіх видів, дерев еталонних насаджень та дерев на лісонасіннєвих плантаціях і ділянках, насіннєвих і хвойних дерев віком до 41 року у грудні – січні, розмір шкоди обчислюється за цією таксою, збільшеною у 3 рази.
2. За пошкодження до ступеня непripинення росту плодових дерев, самшиту, дерев і чагарників родини кипарисових, бархату амурського, айланта, платана, горіхів усіх видів, дерев еталонних насаджень та дерев на лісонасіннєвих плантаціях і ділянках, насіннєвих і хвойних дерев віком до 41 року у грудні – січні, розмір шкоди обчислюється за цією таксою, збільшеною у 2 рази.
3. За незаконне вирубування сухостійних дерев розмір шкоди обчислюється за цією таксою, зменшеною у 2 рази.
4. До пошкоджених до ступеня припинення росту належать дерева з переламаним стовбуром, обідраною корою понад 30 відсотків його периметра (незалежно від довжини за висотою стовбура), обшморганою кроною понад половину її довжини, обідраними та зламаними скелетними коренями понад половину периметра стовбура, а також повалені дерева та з нахилом, спричиненим дією лісокористувача, понад 30 градусів від вертикальної осі.
5. До пошкоджених до ступеня непripинення росту належать дерева із зламаною вершиною або обшморганою кроною від третини до половини її довжини, обідраною корою від 10 до 30 відсотків периметра стовбура (незалежно від довжини і висоти пошкодження стовбура), обідраними та зламаними скелетними коренями від однієї четвертої частини до половини периметра стовбура, а також дерева з нахилом, спричиненим дією лісокористувача, до 30 градусів від вертикальної осі без відриву коренів.

Розрахунок збитків, заподіяних лісовому господарству внаслідок знищення або пошкодження лісових культур, насаджень і молодняка природного походження та самосіву на землях, призначених для лісовідновлення та лісорозведення

Таблиця 6.2

Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу знищенням або пошкодженням лісових культур, природного підросту та самосіву на землях, призначених для відновлення лісу

Вік знищених лісових культур, насаджень і молодняка природного походження та самосіву (роки)	*Розмір заподіяної шкоди, гривень*
до 5	17 918
6–10	23 188
Вік пошкоджених лісових культур, насаджень і	***Розмір заподіяної шкоди,***
до 5	8 959
6–10	11 594

Примітки:

1. У гірських лісах Карпат і Криму розмір шкоди заподіяної лісу знищенням або пошкодженням лісових культур, природного підросту та самосіву, обчислюється за цією таксою, **збільшеною у 2 рази**.
2. За пошкодження або знищення плодових дерев, лісових культур, природного підросту та самосіву самшиту, дерев і чагарників родини кипарисових, бархату амурського, айланта, платана, горіхів усіх видів, насіннєвих та плюсових дерев розмір шкоди, заподіяної лісу, обчислюється за цією таксою, **збільшеною у 2 рази**.
3. Під час обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням або пошкодженням внаслідок його забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інших видів шкідливого впливу, підпалу або недбалого поводження з вогнем та порушення інших вимог пожежної безпеки в лісах, засмічення побутовими і промисловими відходами, враховуються:
   - знищення або пошкодження лісових культур, природного підросту та самосіву, яке обчислюється в **десятикратному розмірі діючих такс** на деревину;
   - вартість робіт, пов’язаних з припиненням негативного впливу на лісові насадження зазначених факторів або гасінням лісової пожежі;
   - вартість робіт з очищення території;
   - вартість робіт, пов’язаних з вирощуванням лісових насаджень до віку, в якому вони пошкоджені зазначеними негативними чинниками.

Розрахунки шкоди заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням або пошкодженням сіянців, саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях

Таблиця 6.3

Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу знищенням або пошкодженням сіянців, саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях

Місце заподіяння та об’єм шкоди	*Розмір шкоди, гривень*
Розсадники	
за кожний гектар сіянців	**18 972**
за кожну тисячу саджанців основних лісових порід віком до трьох	**738**
за кожний саджанець плодових, декоративних і технічних порід	**32**
Плантації	
за кожний саджанець елітних насіннєвих	**105**
за кожний саджанець всіх інших насіннєвих	**32**

Приклад розрахунку шкоди.

1. При вивезенні деревини з лісосіки лісництва лісовозами пошкоджено до ступеня неприпинення росту 12 хвойних дерев віком до 41 року та діаметром 25см та 15 інших дерев (діаметром: 2 шт. – 20 см, 4 шт. – 28 см, 5 шт. – 31 см, 1 шт. – 64 см) і 7 кущів чагарників. Розрахувати розмір збитків.

Розмір збитків за пошкодження хвойних дерев становитиме:

$$12 \cdot 216 \cdot 2 = 5\ 184 \text{ грн.}$$

Розмір збитків за пошкодження інших видів:

$$(2 \cdot 126) + (4 \cdot 316) + (5 \cdot 427) + (896 + (14 \cdot 26)) = 252 + 1\ 264 + 2135 + 1260 = 4\ 911 \text{ грн.}$$

Розмір збитків за пошкодження чагарників становитиме:

$$7 \cdot 26 = 182 \text{ грн.}$$

Відповідь: загальна сума збитків становитиме: 5 184 + 4 911 + 182 = 10 277 грн.

2. В гірських лісах Карпат лісництва при складуванні заготовленої деревини знищено самосів смереки віком до 5 років на ділянках призначених для лісовідновлення площею 0,7 га.

Розмір збитків становитиме:

$$0{,}7 \bullet 17\ 918 \bullet 2 = 25\ 085{,}2 \text{ грн.}$$

Індивідуальні завдання самоконтролю.

1. При вивезенні деревини з лісосіки лісництва лісовозами пошкоджено до ступеня припинення росту 11 дерев (діаметром: 4 шт. – 35 см, 3 шт. – 33 см, 3 шт. – 80 см, 1 шт. – 105 см) і 9 кущів чагарників. Розрахувати розмір збитків.
2. При вивезенні деревини з лісосіки лісництва лісовозами пошкоджено до ступеня припинення росту 16 дерев (діаметром: 8 шт. – 25 см, 1 шт. – 38 см, 7 шт. – 52 см) 5 хвойних дерев віком до 41 року і діаметром 15 см). Розрахувати розмір збитків.
3. В гірських лісах другої групи певного лісництва внаслідок підпалу знищено самосів смереки на ділянках, призначених для лісовідновлення на площі 1,5 га. Вартість робіт з очищення території становить 5 500 грн, ліквідації пожежі – 8 000 грн, відновлення самосіву до знищеного віку – 3 500 грн. Розрахувати розмір збитків.
4. В гірських лісах другої групи внаслідок підпалу знищено самосів смереки на ділянках, призначених для лісовідновлення на площі 0,9 га. Вартість робіт з очищення території становить 7 500 грн, ліквідації пожежі – 15 000 грн, відновлення самосіву до знищеного віку – 5 500 грн. Розрахувати розмір збитків.

Питання самоперевірки:

1. Лісова політика України: сутність, стратегії, основні законодавчі акти.
2. Стан лісистості України. Критерії типології лісів.
3. Засади догляду та поліпшення якісного складу лісів України. Типологія рубок.
4. Організація контролю за охороною, захистом та відтворенням лісів України.
5. Повноваження Державної екологічної інспекції України щодо дотримання вимог законодавства про охорону, захист, використання та відтворення лісів.
6. Проведення та оформлення результатів перевірок державного контролю за дотриманням вимог охорони, захисту, використання та відтворення лісів.
7. Методика проведення розрахунків збитків, заподіяних внаслідок пошкодження, знищення лісових культур. Основні показники оцінки.
8. Перелік чужорідних видів дерев, заборонених у відтворенні лісів України.

ТЕМА 7. ПОРЯДОК ОБЧИСЛЕННЯ РОЗМІРУ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗЕЛЕНИМ НАСАДЖЕННЯМ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ.

Мета: поглиблення знань про значення та функції зелених насаджень в існуванні й організації сучасного міста; формування вмінь та навичок здійснення розрахунків розміру відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства про охорону та раціональне використання зелених насаджень населених пунктів; розвиток екологічного мислення, фахових компетентностей, екологічної та загальної культури.

План роботи

1. Проаналізувати роль, значення, функції зелених насаджень сучасного міста.
2. Ознайомитися з видами збитків за які обчислюють шкоду зеленим насадженням в межах населених пунктів.
3. Розглянути таксі для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження газонів і квітників в межах населених пунктів.
4. Розглянути таксі для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок використання не за призначенням парків, скверів, гідропарків, інших озеленених та земельних ділянок, відведених для їх створення, а також за самовільний проїзд та заїзд на них транспортних засобів, засмічення водойм на їх територіях
5. Провести елементарні розрахунки з переліку запропонованих індивідуальних завдань.
6. Узагальнити результати вивчення матеріалів теми та сформулювати висновки до роботи.

Література (основна):

1. *Головчак А. В. Видовий склад і поширення хвойних рослин на території Металургійного та Довгинцівського районів міста Кривий Ріг / науковий керівник Я. В. Маленко: кваліфікаційна робота магістра. Кривий Ріг: КДПУ, 2021. С. 3-4. URL: http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5508 (дата звернення: 25.05.2023).*
2. *Костров М. М., Сівак В. К., Солодкий В. Д. Державний екологічний контроль. Чернівці: Зелена Буковина, 2006 386 с.*
3. *Маленко Я.В. Ворошилова Н.В., Кобрюшко О.О., Перерва В.В. Загальна екологія: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 231 с. URL: http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7093 (дата звернення: 25.05.2023).*
4. *Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: наказ Міністерства будівництва, архітектури та житолово-комунального господарства України від 0.04.2006. № 105. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/z0880-06#Text (дата звернення: 11.03.2023).*
5. *Про затвердження Інструкції з інвентаризації зелених насаджень у населених пунктах України: наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 25.02.2002. № 182/6470. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0182-02#Text (дата звернення: 25.05.2023).*
6. *Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 2005р. №49. ст. 517. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text (дата звернення: 11.03.2023).*
7. *Про затвердження Положення про систему моніторингу зелених насаджень у містах і селищах міського типу України: наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 16.10.2008. № 981/15672. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0981-08#Text (дата звернення: 25.05.2023).*

8. *Про затвердження Міської програми вирішення екологічних проблем Кривбасу та поліпшення стану навколишнього природного середовища на 2016-2025 роки: веб-сайт. URL: https://kr.gov.ua/ua/news/pg/200320280385205_n/ (дата звернення 09.09.2022).*
9. *Пилипович О. Екологічне інспектування та екологічний контроль: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 122 с.*

Рослинність – основний стабілізатор вуглецево-кисневого балансу повітря, важливий і невід'ємний компонент біогеоценозу, регулятор клімату, водного режиму, ґрунтоутворення, цінний природний ресурс, першооснова трофічних ланцюгів, незамінне джерело енергії, речовини, інформації, харчів, ліків, матеріалів, сировини, творчості, натхнення тощо. Рослини – акумулятори сонячної енергії, основа життя на Землі. Їх загальнопланетарна роль унікальна та незаперечно колосальна й фундаментальна. Сьогодні на усіх рівнях суспільної інтеграції обговорюються питання вжиття кардинальних заходів щодо збереження різноманіття, відтворення, охорони і раціонального використання рослинного світу. Особливої актуальності вони набувають на фоні стрімких процесів урбанізації, підсилення техногенного тиску на природні системи, проявів негативних наслідків стихійної антропогенної еволюції рослинності [1].

Зелені насадження виконують екологічні, соціальні, містобудівні, економічні, історико-культурні функції і відіграють архіважливе, стратегічне значення для міст завдяки здатності нейтралізувати та зменшувати несприятливий вплив різних факторів антропогенного й природного походження, створювати комфортні умови для відпочинку, що позитивно позначається на працездатності та здоров'ї населення [1, 3] (рис. 7.1, табл. 7.1).

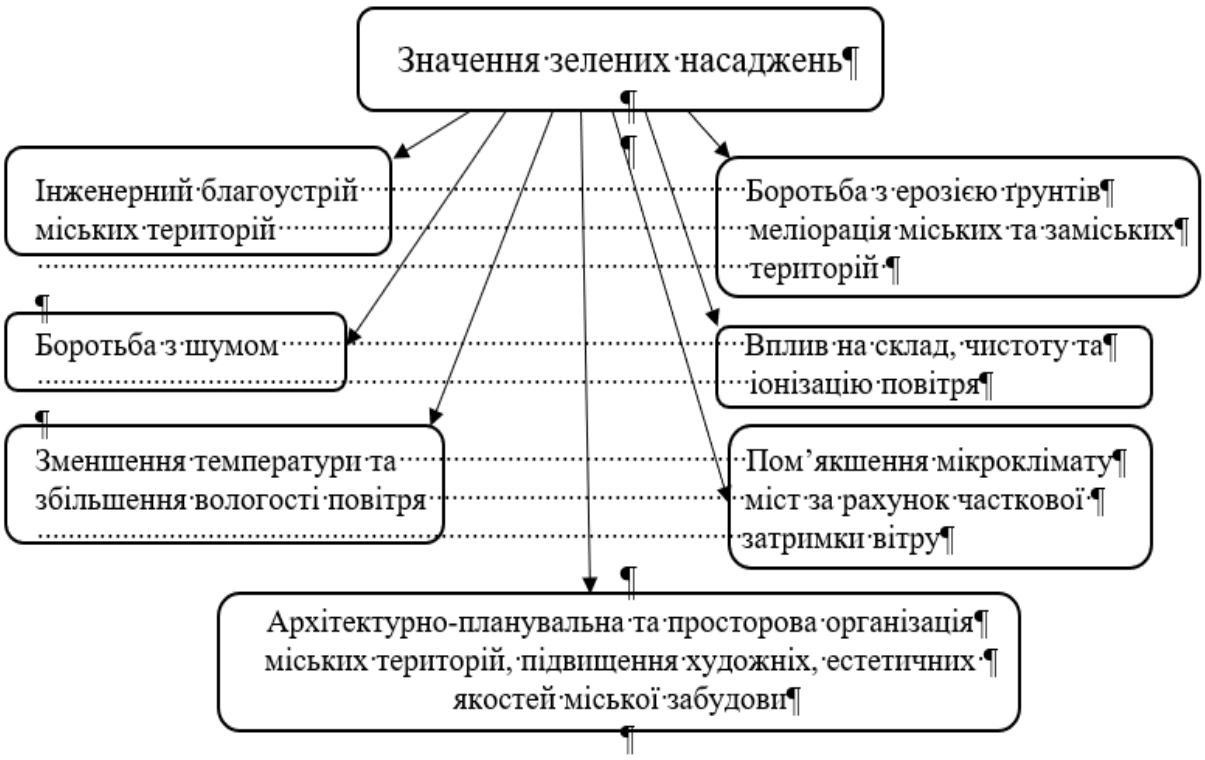

Рис. 7.1. Роль зелених насаджень в населених пунктах [3].

Таблиця 7.1

Функції зелених насаджень в міському середовищі

Функції	Характеристика
Екологічні	Очищення повітря в містах від забруднень, пилу, послаблення шуму, забезпечення доступу кисню і поглинання вуглекислого газу, насичення повітря фітонцидами; Зменшення зливових стоків і навантаження на міські каналізаційні мережі; Регулювання міського мікроклімату, стабілізація температури і вологості повітря; Забезпечення місць існування населення, тварин, рослин, що є внеском у збереження біорізноманіття
Соціальні	Створення місць відпочинку для громадян; Забезпечення оптимальних місць для занять спортом і покращення здоров'я громадян; Забезпечення умов для спілкування, в тому числі й для людей різних поколінь; Є оптимальним містом проведення різних можливих культурних подій; Є науковим простором для реалізації численних актуальних наукових досліджень; Представляють собою утворювальний ресурс, так як дають можливість проводити заняття на відкритому повітрі; Надання мешканцям міста відчуття зв'язку з природою всередині міського середовища
Містобудівні	Участь в формуванні архітектурно-планувальної структури міста, а також в формуванні основних елементів забудови; Виконання ролі важливих і необхідних елементів інженерної інфраструктури міста; Забезпечення зелених розривів у міському просторі, в тому числі й заповнення санітарно-захисні зон
Економічні	Збільшення вартості розміщених не далеко об'єктів нерухомості, як комерційних так і житлових; Збільшення податкових відрахувань які йдуть на загальні потреби; Сприяння притягненню інвестицій, а отже зменшенню безробіття; Сприяння створенню позитивного вигляду і привабливості міста; Формування туристичної привабливості міста і отримання прибутків
Історико-культурні	Створення відчуття культурної причетності до минувшини, відчуття індивідуальності кожного міста; Мають історико-культурним значення

Озеленення, як комплекс робіт, що включає створення, використання, оздоровлення зелених насаджень, визначається обов'язковим складником благоустрою населених міст. Правова база озеленення населених пунктів перебуває на стадії розбудови і включає, на теперішній час, низку законодавчих актів: Закон України «Про благоустрій населених пунктів» [6], накази «Про затвердження Інструкції з інвентаризації зелених насаджень у населених пунктах України» [5], «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України» [4], «Про затвердження Положення про систему моніторингу зелених насаджень у містах і селищах міського типу України» [7] тощо.

Згідно з функціональним призначенням, розміром і розміщенням зелені насадження міських територій поділяються на три категорії: загального користування (зелені насадження парків, міських садів і садів житлових районів, сквери, бульвари, лісопарки та ін.); спеціального призначення (захисні зони при промислових підприємствах, водоохоронні зони, протипожежні насадження, насадження захисно-меліоративного і меліоративного призначення, насадження вздовж автомобільних доріг та залізниць, розплідники і квіткові господарства); обмеженого користування (насадження територій закладів охорони здоров'я, навчальних закладів різного рівня, громадських і житлових будинків, санаторіїв).

В межах населених пунктів розмір шкоди обчислюють за такі види збитків:

- знищення або пошкодження дерев і чагарників;
- знищення або пошкодження газонів і квітників;
- використання не за призначенням парків, скверів, гідропарків, інших озеленених ділянок, відведених для їх створення, а також самовільний проїзд чи заїзд на них транспортних засобів, засмічення водойм тощо.

Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження дерев і чагарників вказані у таблиці 7.2.

Таблиця 7.2

Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження дерев і чагарників

Діаметр дерев у корі біля шийки кореня (см)	**Розмір заподіяної шкоди, грн**	
	за кожне дерево, знищене або пошкоджене до ступеня припинення росту	**за кожне дерево, пошкоджене до ступеня неприпинення росту**
до 6	200	100
6,1 – 10	288	138
10,1–14	375	175
14,1–18	463	225
18,1–22	550	275
22,1–26	750	375
26,1–30	1 000	500
30,1–34	1 250	625
34,1–38	1 650	800
38,1–42	1 900	950
42,1–46	2 300	1 150
46,1–50	2 800	1 400
За кожен сантиметр діаметра понад 50 см	100	50
За кожний кущ квітучого, вічнозеленого хвойного чагарника та троянд	125	67

За кожний кущ чагарника, висадженого в огорожі та бордюрі	125	67

Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження газонів і квітників вказані у таблиці 7.3

Таблиця 7.3

Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження газонів і квітників

Газони, квітники	***Сума збитків, грн***	
	за знищення газонів і квітників	***за пошкодження газонів і квітників***
Газони (за 1 м2):		
партерні	85	43
звичайні	43	25
лугові	43	20
Квітники (за 1 кущ або 1 цибулину):		
півонії, жоржини	43	25
оранжерейні (горщикові)	43	25
цибулинні або бульбоцибулині	25	13
інші багаторічні квіти, що зимують та не зимують у ґрунті	15	8

Особливості застосування розміру збитків:

1. У разі самовільного зрізання квітів розмір шкоди обчислюється за ринковими цінами на квіти, збільшеними у 10 разів.
2. Під самовільним зрізанням квітів слід розуміти їх зрізання без ордера на видалення зелених насаджень, повідомлення, декларації про початок виконання підготовчих або будівельних робіт чи дозволу на виконання будівельних робіт.
3. Під пошкодженням газонів і квітників слід розуміти дії, що спричинили відмирання трав’яного покриву чи квіток та їх коріння обсягом до 50 відсотків пошкодженої площі газону або квітника, а також їх забруднення, засмічення, витоптування, розміщення на них городів.
4. Під знищенням газонів та квітників слід розуміти дії, що спричинили відмирання трав’яного покриву чи квіток та їх коріння обсягом 50,1 відсотка і більше пошкодженої площі газону або квітника.

Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок використання не за призначенням парків, скверів, гідропарків, інших озеленених та земельних ділянок, відведених для їх створення, а також за самовільний проїзд та заїзд на них транспортних засобів, засмічення водойм на їх територіях вказані у таблиці 7.4.

Таблиця 7.4

Вид порушення	***Розмір збитків, грн.***

1. Використання не за призначенням парків, скверів, гідропарків, інших озеленених та земельних ділянок, відведених для їх створення (за 1 м2 площі) під:	
розміщення об'єктів будівництва	75
розміщення садів і городів	25
Сінокосіння	13
розведення багаття	50
розміщення торговельних рундуків, тентів, рекламних щитів тощо:	50
складування будь-яких матеріалів	38
розведення багаття	50
копання траншей, каналів, ям тощо	75
влаштування загат на водоймах	50
влаштування автостоянок	25
засипання водойм	75
2. Проїзд та заїзд одиниці транспортного засобу:	
мопеда, мотоцикла, моторолера	50
легкового автомобіля, мікроавтобуса, пікапа	75
автобуса, вантажного автомобіля	125
спеціальної важкої транспортної техніки	150
техніки на гусеничному ході	200
гужового транспорту	25
3. Влаштування сміттєзвалищ (за 1 м2 площі)	*75*
4. Випалювання рослинності (за 1 м2 площі)	*50*
5. Випасання худоби (за 1 голову):	
великої рогатої худоби, коней	38
кіз, овець	50
6. Засмічення водойм (за 1 метр^2 водного дзеркала)	*50*

Індивідуальні завдання самоконтролю.

Варіант 1. Розрахувати розмір шкоди (збитків), заподіяних малим приватним підприємством внаслідок самовільного зведення торгової палатки в парку. В результаті цього завдано шкоди:

- знищено (самовільно зрубано) 7 дерев діаметром відповідно:
20 см – 4 шт., 30 см – 2 шт. (модрини), 58 см – 1 шт.;
- знищено 6 кущів троянд та 46 м^2 лугових газонів;
- пошкоджено 54 м^2 лугових газонів;
- влаштоване сміттєзвалище на площі 12 м^2.

Варіант 2. Розрахувати розмір шкоди (збитків), заподіяних малим приватним підприємством внаслідок самовільного зведення торгової палатки в парку. В результаті цього завдано шкоди:

- знищено (самовільно зрубано) 6 дерев діаметром відповідно:
20 см – 3 шт., 30 см – 1 шт. (модрини), 58 см – 2 шт.;
- знищено 10 кущів троянд, 43 м^2 лугових газонів;
- пошкоджено 51 м^2 лугових газонів;
- влаштоване сміттєзвалище на площі 10 м^2 .

Варіант 3. Розрахувати розмір шкоди (збитків), заподіяних малим приватним підприємством внаслідок самовільного зведення торгової палатки в парку. В результаті цього завдано шкоди:

- знищено (самовільно зрубано) 11 дерев діаметром відповідно:
25 см – 6 шт., 30 см – 3 шт. (горіх), 58 см – 2 шт.;
- знищено 14 кущів троянд, знищено 36 м^2 лугових газонів;
- пошкоджено 14 м^2 лугових газонів;
- влаштоване сміттєзвалище на площі 9 м^2 .

Варіант 4. Розрахувати розмір шкоди (збитків), заподіяних малим приватним підприємством внаслідок самовільного зведення торгової палатки в парку. В результаті цього завдано шкоди:

- знищено (самовільно зрубано) 7 дерев діаметром відповідно:
20 см – 5 шт., 30 см – 1 шт. (модрини), 58 см –1шт.;
- знищено 20 кущів троянд, 63 м^2 лугових газонів;
- пошкоджено 21 м^2 лугових газонів;
- влаштоване сміттєзвалище на площі 7 м^2 .

Питання самоперевірки:

1. Яку роль виконують рослини та рослинність в біосфері?
2. Дати визначення поняття «зелені насадження». Яке значення мають зелені насадження у сучасному місті?
3. Функції та критерії типології зелених насаджень міста.
4. Що таке озеленення?
5. Які акти законодавства формують правову базу озеленення населених пунктів?
6. За які види збитків зеленим насадженням у межах населених пунктів нараховують розмір шкоди?
7. Які показники враховують для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження дерев і чагарників?
8. Які показники враховують для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження газонів і квітників у межах населених пунктів?
9. За які види порушень обчислюють шкоду, заподіяну внаслідок використання не за призначенням парків, скверів, гідропарків, інших озеленених та земельних ділянок?
10. Які чужорідні види деревних рослин заборонено використовувати на території України з метою відтворення лісів та проведення озеленення?

ТЕМА 8. ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАПОВІДНОГО РЕЖИМУ НА ТЕРИТОРІЯХ ТА ОБ'ЄКТАХ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ.

Мета: поглиблення знань про природно-заповідний фонд України та специфіку інспекторських перевірок територій та об'єктів природно-заповідного фонду; формування вмінь та навичок здійснення розрахунків розміру стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх житл та споруд, місць перебування і розмноження; розвиток екологічного й аналітичного мислення, фахових компетентностей, екологічної та загальної культури.

План роботи

1. Розглянути основні завдання державного контролю з дотримання вимог природоохоронного законодавства на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.
2. З'ясувати особливості планування, організації, проведення та оформлення результатів інспекторських перевірок територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
3. Вивчити основні правопорушення чинного законодавства про природно-заповідний фонд і вимоги щодо їх протоколювання.
4. Ознайомитися з таксами для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх житл та споруд, міць перебування і розмноження
5. Навчитися проводити розрахунки розміру стягнень за шкоду, заподіяну незаконним добуванням (знищенням) дикої фауни (крім видів занесених до Червоної книги).
6. Закріпити знання щодо переліку об'єктів природно-заповідного фонду міста Кривий Ріг.
7. Узагальнити результати вивчення матеріалів теми і сформулювати висновки до роботи.

Література (основна):

1. *Збірник методичних рекомендацій про державний контроль за дотриманням вимог екологічного законодавства. Чернівці: Зелена Буковина. 1996. С. 154-158.*
2. *Екологічне законодавство України: Зб. нормативно-правових актів. Київ: Істина, 2008. С. 55-85.*
3. *Пилипович О. Екологічне інспектування та екологічний контроль: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 64-72.*
4. *Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. №41. ст. 546. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 09.09.2022).*
5. *Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992, №34, ст. 502. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text (дата звернення: 24.03.2023).*
6. *Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд: постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022, №575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 24.03.2023).*

Головною метою державного контролю за дотриманням режиму на територіях та об’єктах природно-заповідного фонду є забезпечення дотримання всіма міністерствами, державними комітетами і відомствами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, видів господарської діяльності та відомчого підпорядкування, громадянами, а також іноземними юридичними і фізичними особами вимог чинного законодавства про охорону навколишнього природного середовища та природно-заповідний фонд України. ***Метою державного контролю є*** також попередження, виявлення та припинення фактів порушення вимог чинного законодавства щодо дотримання заповідного режиму на територіях та об’єктах природно-заповідного фонду і їх охоронних зон, притягнення винних до відповідальності та відшкодування ними заподіяної шкоди.

Державний контроль за станом, охороною, збереженням, відтворенням та раціональним використанням територій та об’єктів природно-заповідного фонду та природних ресурсів у їх межах ***здійснюється Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля),*** його органами та іншими спеціально уповноваженими державними органами.

Органи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України здійснюють державний контроль за:

- дотриманням вимог збереження заповідних територій та об’єктів землевласниками і землекористувачами;
- наявністю нормативно-правової, проектної та облікової документації, їх відповідністю вимогам чинного законодавства, своєчасним внесенням до них поточних змін;
- дотриманням вимог охорони територій та об’єктів природно-заповідного фонду;
- дотриманням вимог відтворення заповідних територій та об’єктів, а також використанням природних ресурсів в їх межах;
- виконанням запроектованих господарських заходів щодо збереження, охорони, відтворення та використання природно-заповідного фонду;
- виконанням планів (завдань) науково-дослідних робіт;
- дотриманням чинного законодавства щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду від пошкоджень і забруднення стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, відходами;
- збереженням і раціональним використанням зарезервованих для подальшого заповідання цінних природних територій та об’єктів;
- зміною меж та відведенням земельних ділянок заповідних територій та об’єктів для інших потреб;
- організацією та діяльністю служб охорони заповідних установ, а також землевласників і землекористувачів, у віданні яких знаходяться території та об’єкти природно-заповідного фонду, оголошені без вилучення земельних ділянок;

- достовірністю та якістю статистичної звітності, додержанням установлених правил ведення обліку земель, лісів та державного кадастру природно-заповідного фонду.

Державна екологічна інспекція України забезпечує:

- додержання режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- наявність лімітів і дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду та дотримання їх обсягів, відтворення природних ресурсів на територіях природно-заповідного фонду;

Планування, організація, проведення державного контролю.

Державний контроль за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду та їх охоронних зонах здійснюється згідно календарного плану перевірок, який є складовою частиною річного, (піврічного, квартального) плану робіт інспекційних підрозділів. Періодичність перевірок залежить від екологічних ситуацій, що складаються на конкретних заповідних територіях чи об'єктах.

Перевірки проводяться згідно із завданнями керівництва державного органу спеціально уповноваженого щодо здійснення державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища, заповідної справи.

Залежно від кола питань, які вивчаються, перевірки поділяються на ***комплексні, повні, цільові та оперативні (спеціальні).***

В ході підготовки до перевірки заповідних територій та об'єктів інспектор ***повинен ознайомитись*** з наступними документами***:***

- постановами і рішеннями законодавчої та виконавчої влади, наказами, рішеннями колегій і розпорядженнями Міндовкілля України з питань заповідної справи;
- документами попередніх перевірок і заходами, вжитими землевласниками та землекористувачами щодо усунення виявлених недоліків і порушень;
- листуванням, що стосується заповідних територій та об'єктів, які підлягають перевірці.

На місці перевірки інспектор зобов'язаний відрекомендуватися керівництву заповідної установи чи підприємств, установ, організацій, у віданні яких перебуває заповідна територія чи об'єкт і пояснити мету, завдання й обсяги перевірки. Перевірка здійснюється ***обов'язково в присутності керівника*** заповідної установи, або підприємства, організації, у межах яких організовані (оголошені) території чи об'єкти природно-заповідного фонду без вилучення з господарського використання земельних та інших угідь, або призначеного ним відповідального представника.

Державний контроль за дотриманням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду ***передбачає проведення документальних і натурних перевірок.***

Здійснення документальної перевірки.

Документальна перевірка встановлює наявність в адміністрацій заповідних територій та об'єктів, а також інших землевласників і землекористувачів, під охороною яких перебуває природно-заповідний фонд,

відповідної ***документації***, розробленої, оформленої та затвердженої згідно з чинним законодавством. Склад документації визначається відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших законодавчих і нормативних документів з урахуванням категорії і цільового призначення конкретних територій та об'єктів природно-заповідного фонду і включає:

а) природні заповідники (*природні заповідники – це природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки*)***:***

- рішення про створення;
- положення про природний заповідник;
- проект організації території й охорони природних комплексів;
- державний акт на право постійного користування землею;
- кадастрова документація;
- літопис природи;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- положення про охоронну зону;
- планово-картографічні матеріали;

б) біосферні заповідники *(біосферні заповідники - природоохоронні, науково-дослідні установи міжнародного значення, що створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів. Біосферні заповідники створюються на базі природних заповідників, національних парків з включенням до їх складу територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій та інших земель і належать до всесвітньої глобальної мережі біосферних заповідників)* ***:***

- рішення про створення;
- положення про біосферний заповідник;
- проект організації території та охорони природних комплексів;
- державний акт на право постійного користування землею;
- охоронні зобов'язання землекористувачів (на заповідні території та об'єкти, які створені на землях, включених до складу заповідника без вилучення їх у землевласників і землекористувачів);
- літопис природи;
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів;
- достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

в) національні природні та регіональні ландшафтні парки *(національні природні парки – це природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну функцію. Національні природні парки виконують такі основні завдання: 1) збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів; 2) створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах; 3) проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання; 4) проведення екологічної освітньо-виховної роботи. На відміну від заповідників, вся або більша частина площі національного природного парка відкрита для регулярного відвідування; регіональні ландшафтні парки - природоохоронні рекреаційні установи місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення):*

- рішення про створення;
- положення про національний природний (регіональний ландшафтний) парк;
- проект організації території національного природного (регіонального ландшафтного) парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів, об'єктів;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи, створені із наданням їм земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів);
- охоронні зобов'язання землекористувачів;
- літопис природи (національні природні парки);
- кадастрова документація,
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- положення про охоронну зону;
- планово-картографічні матеріали;

г) ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки *(ботанічні сади - території, призначені для вирощування, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах різних рослинних організмів та їх угруповань. У ботанічних садах зберігаються колекції живих рослин, проводиться наукова, навчальна та просвітня робота, створюється насіннєвий фонд. Ботанічні сади є науково-дослідними природоохоронними установами і можуть мати статус загальнодержавних або місцевого значення; дендрологічні парки (дендрарії, арборетуми) - колекції дерев та чагарників, що вирощуються у відкритому ґрунті. Дендрологічні парки є науково-дослідними природоохоронними установами і можуть мати статус загальнодержавних або місцевого значення Дендропарк може бути самостійним або входити до складу ботанічного саду. Рослини розміщуються*

за систематичним, географічним, екологічним, декоративним чи іншими принципами. В Україні найбагатші колекції дерев і чагарників зібрано в дендропарку Національного ботанічного саду НАН України, в дендропарках «Олександрія», Софіївка» в Умані, «Великі Боковеньки», «Тростянець»; *зоологічні парки (зоопарки) - природоохоронні культурно-освітні та науково-дослідні установи загальнодержавного значення, де утримуються, експонуються, вивчаються, розводяться у неволі дикі, екзотичні та свійські тварини. Основне завдання зоопарків полягає в поширенні науково-природничих знань та пропаганді ідей охорони природи):*

- рішення про створення;
- положення про заповідний об'єкт;
- проект організації території;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи);
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

д) парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва *(парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва - найбільш визначені та цінні зразки паркового будівництва, які виділяються з метою їх охорони та використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних і оздоровчих цілях. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – природоохоронними рекреаційними установами загальнодержавного значення)**:***

- рішення про створення;
- проект утримання та реконструкції;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи);
- охоронні зобов'язання землекористувачів (що не мають статусу юридичної особи);
- кадастрова документація;
- документ на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

е) заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища *(заказники – природоохоронні науково-дослідні установи загальнодержавного чи місцевого значення ,що уявляють собою природні території (акваторії), в межах яких (постійно чи тимчасово) заборонені окремі види і форми господарської діяльності з метою забезпечення охорони видів тварин, рослин, загального характеру місцевості. Заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загально-зоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загально-геологічні, палеонтологічні та карстово-спеліологічні; пам'ятки природи – природоохоронні, культурно-освітні унікальні природні об'єкти (установи) загальнодержавного чи місцевого значення невеликі за*

територією (геологічне оголення, дуже старе дерево, екзотична група рослин, незвичайний водоспад, джерело, скеля з їхнім безпосереднім оточенням), що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення; заповідні урочища – природоохоронні, культурно-освітні, науково-дослідні об'єкти (установи) загальнодержавного чи місцевого значення (гай, озеро, ділянка долини, степу чи узбережжя та ін.), що займають проміжне положення між заповідниками та пам'ятками природи і має важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення) ***:***

- рішення про створення;
- положення про заповідну територію (для заказників);
- охоронні зобов'язання землекористувачів;
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали.

Документи детально вивчаються, аналізуються, встановлюється відповідність їх змісту, оформлення та затвердження відповідно до вимог чинного законодавства.

Проекти організації заповідних територій та об'єктів розробляються спеціалізованими науковими і проектними установами й організаціями та ***затверджуються***:

- Кабінетом Міністрів України - проекти національних природних парків;
- Міндовкілля України - проекти біосферних та природних заповідників;
- державним органом, який прийняв рішення про організацію заповідного об'єкта - проекти регіональних ландшафтних парків;
- органом, у підпорядкуванні якого перебуває заповідний об'єкт, за погодженням з Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України (щодо об'єктів загальнодержавного значення) або органами Міндовкілля України на місцях (щодо об'єктів місцевого значення) - проекти ботанічних садів, дендрологічних та зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Охоронні зобов'язання складаються і видаються землевласникам і землекористувачам органами Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України на місцях, на території та об'єкти природно-заповідного фонду, які оголошуються без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єкта у їх землевласників і землекористувачів (регіональні, ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва),

Планово-картографічні матеріали, згідно чинного законодавства, є невід'ємною складовою частиною документації заповідних територій та об'єктів. Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду виносяться в натуру встановленням відповідних межових та інформаційно-охоронних знаків і наносяться на плани внутрішньогосподарського землеустрою, планово-картографічні матеріали лісовпорядкування (для земель лісового фонду).

В ході документальної перевірки здійснюється детальний аналіз виконання запланованих господарських заходів, відповідність Їх призначення та виконання згідно до проектних матеріалів. Аналізуються звіти, облікові та інші документи про стан, охорону, відтворення та використання заповідних територій та об'єктів і природних ресурсів в їх межах. Перевіряється реєстрація порушень природоохоронного законодавства, вжиття заходів щодо їх усунення, відшкодування заподіяної шкоди та притягання винних до відповідальності. За результатами проведених раніше перевірок контролюється виконання приписів, рекомендацій та інших вимог контролюючих органів щодо дотримання чинного законодавства про природно-заповідний фонд України.

Документальна перевірка передбачає також ***контроль за наявністю*** наказів підприємств, установ і організацій про закріплення за конкретними посадовими особами обов'язків по охороні територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які оголошені без вилучення земельних ділянок у їх власників або користувачів.

Документальна перевірка наукової діяльності передбачає контроль за дотриманням вимог чинного законодавства при використанні заповідних територій та об'єктів в науково-дослідних цілях, а саме за:

- виконанням тематики наукових досліджень, їх актуальністю і необхідністю для даної заповідної території чи об'єкта;
- встановленням лімітів та одержання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях;
- наявністю єдиних програм і планів науково-дослідних робіт або спеціальних угод між адміністраціями територій об'єктів природно-заповідного фонду (з органами, в підпорядкуванні яких вони перебувають - при відсутності адміністрації) і заінтересованими науковими установами, організаціями, навчальними закладами при проведенні ними наукових досліджень і навчально-виховної роботи;
- наявністю документів про узгодження і затвердження тематики наукових досліджень;
- призначення відповідними наказами відповідальних по кожній конкретній науковій темі;
- оформленням договорів на проведення науково-дослідних робіт та дотриманням установлених строків їх виконання згідно затверджених календарних планів;
- наявністю затверджених щорічних звітів про науково-дослідні роботи;
- завданням та порядком діяльності наукових та науково-технічних рад згідно положення про них;
- станом ведення літописів природи біосферних і природних заповідників та національних природних парків, їх відповідністю затвердженим програмам;
- здійсненням координації проведення наукових досліджень на територіях регіональних ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ у регіоні.

Перевірка територій та об'єктів природно-заповідного фонду в натурі.

Перевіркою в натурі визначається стан дотримання адміністраціями територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також іншими землевласниками і землекористувачами, на землях яких створено (оголошено) території та об'єкти природно-заповідного фонду, вимог чинного законодавства щодо охорони природних комплексів при здійсненні господарської та іншої діяльності. ***Встановлюються наявність негативних факторів***, що порушують природний розвиток процесів і явищ або створюють загрозу шкідливого впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду. ***Перевірка заповідних територій та об'єктів в натурі передбачає здійснення контролю за:***

- винесенням в натуру та закріпленням на місцевості меж заповідних територій та об'єктів шляхом встановлення межових стовпів та межових охоронних знаків;
- встановленням логічності розміщення на місцевості інформаційних знаків та аншлагів відповідно до чинного положення, затвердженого наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 29.03.94 № 30;
- дотриманням науково-обґрунтованих екологічних вимог, норм і правил при здійсненні землекористувачами господарських заходів по охороні, відтворенню та використанню заповідних територій та об'єктів;
- відповідністю обсягів виконаних господарських заходів звітним документам та виданим дозволам;
- якістю виконання запланованих господарських заходів;
- дотриманням установлених нормативів при виділенні земельних ділянок для задоволення господарських потреб заповідних установ та їх працівників;
- здійсненням заходів щодо попередження браконьєрства;
- здійсненням заходів щодо попередження проїзду і проходу сторонніх осіб, де це заборонено чинним законодавством та положенням про заповідну територію чи об'єкти;
- дотриманням встановленого порядку проведення довгострокових стаціонарних та інших науково-дослідних робіт, відповідністю обсягів використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях до отриманих дозволів;
- використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду в навчально-виховних, культурних, рекреаційних, спортивних і туристичних цілях та для потреб мисливства;
- своєчасністю проведення освідчення місць рубок, достовірністю інформації про них в актах;
- відповідністю обсягів виконаних рубок, місць їх розміщення, визначення виду та охоплення рубками насаджень, що потребують їх проведення, до матеріалів лісовпорядкування;
- наявністю діючих вогнищ шкідників та хвороб лісу, доцільністю здійснення санітарних та лісозахисних заходів;
- дотриманням вимог пожежної безпеки в лісах, якістю проведення протипожежних заходів;
- станом охорони та збереження видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України;

Оформлення результатів перевірки.

За результатами перевірки територій чи об'єкта природно-заповідного фонду ***складається акт*** у двох примірниках. У вступній частині акту наводяться місце і дата його складання, відомча підпорядкованість заповідної території чи об'єкта, поштова адреса, прізвища керівників і їх службові телефони, прізвища і посади осіб, які проводили перевірку та були присутніми при її проведенні. В констатуючій частині у стислій формі викладаються результати перевірки. Висвітлюються виявлені порушення та недоліки, причини, що їх викликали, негативні наслідки, до яких вони можуть призвести. Визначаються розміри спричиненої шкоди та вказується посада, прізвище, ім'я та по-батькові винних у цьому осіб. Пропонуються заходи щодо забезпечення дотримання режиму, встановленого на заповідних територіях та об'єктах. Акт разом з матеріалами, що додаються до нього (довідки, копії звітів, схеми і т. п.), підписується всіма учасниками перевірки. Із змістом акту знайомиться і підписує його керівник природоохоронної установи чи підприємства, організації, що має у підпорядкуванні заповідні території та об'єкти. Наявність особистої думки керівника підприємства, установи, організації, що перевірялися, не перешкоджає вжиттю заходів впливу щодо усунення виявлених недоліків на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду та притягненню винних до відповідальності. Складання акту перевірки, як первинного документу, є обов'язковим практично для всіх інспекторських перевірок.

Якщо дії підприємств, установ, організацій та громадян порушують чинне законодавство про охорону навколишнього природного середовища, за що законодавством передбачена відповідальність, ***складається протокол правопорушення*** у галузі охорони природи та використання природних ресурсів. ***Протокол складається у випадках виявлення таких порушень законодавства про природно-заповідний фонд:***

- нецільове використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, порушення вимог проектів їх створення та організації;
- здійснення в межах заповідних територій та об'єктів, а також охоронних зон, забороненої господарської діяльності;
- організації на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, в їх охоронних зонах господарської діяльності без попереднього проведення екологічної експертизи або з порушенням її висновків;
- невжиття заходів щодо попередження і ліквідації наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на заповідні території та об'єкти;
- порушення строків і порядку розгляду клопотань про створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- порушення вимог щодо використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- перевищення допустимих хімічних, фізичних, біотичних та інших впливів, антропогенних навантажень, порушення вимог виданих дозволів на використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

- псування, пошкодження чи знищення природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду та ділянок, зарезервованих для включення до його складу;
- самочинної зміни меж, відведення територій та об'єктів природно-заповідного фонду для інших потреб;
- порушення правил охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду і порядку здійснення користування рослинним та тваринним світом у їх межах;
- інших порушень, що негативно впливають на стан і збереження природно-заповідного фонду.

Протокол складається у двох примірниках, окремо по кожному випадку порушення вимог природоохоронного законодавства, як правило, на місці виявлення правопорушення чи на місці затримання порушника. При неможливості встановити особу правопорушника на місці, він доставляється до органів місцевої виконавчої влади або органів внутрішніх справ, де після встановлення особи складається протокол про правопорушення. При складанні протоколу обов'язково заповнюються всі пункти, чітко викладається вид правопорушення, його причини та наслідки, що можуть виникнути. Виявлене правопорушення кваліфікується відповідно до статей природоохоронного законодавства та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Якщо бланк протоколу не вміщує всіх даних про порушення та шкоду, заподіяну природно-заповідному фонду, до нього робиться додаток з визначенням пунктів протоколу, які доповнюються, він нумерується разом з протоколом і засвідчується підписами всіх учасників перевірки.

Протокол підписується державним інспектором або службовою особою іншого спеціально уповноваженого державного органу, які його склали, особами, що брали участь у виявленні правопорушення, особою, яка вчинила правопорушення або винна у його скоєні (порушник), а також при наявності і свідками. У випадках відмови порушника підписувати протокол, в ньому про це робиться запис. Особа, яка вчинила правопорушення, може додавати до протоколу пояснення і зауваження щодо змісту, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі можливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці, державний інспектор, що склав протокол, зобов'язаний письмово повідомити правопорушника про місце і час розгляду його справи, а також роз'яснити його права і обов'язки, про що робиться відмітка у протоколі. ***Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення правопорушника від відповідальності.***

Бланки протоколів про адміністративне правопорушення у галузі охорони природи і використання природних ресурсів є документами суворої звітності, видаються державним і громадським інспекторам з охорони навколишнього природного середовища під розписку і реєструються в спеціальному журналі реєстрації протоколів і постанов того природо охоронного органу, який виносить по них постанову про адміністративне стягнення або вживає інші заходи впливу. ***Протокол не складається у***

випадках, коли відповідно до законодавства штраф накладається і стягується безпосередньо на місці вчинення правопорушення.

Розрахунок розміру стягнень за збитки, заподіяні незаконним добуванням (знищенням) дикої фауни.

Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд (ПЗФ) внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх житл та споруд, місць перебування і розмноження наведена в таблиці 8.1.

Таблиця 8.1

Такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про ПЗФ

Об'єкти тваринного світу	*Одиниця виміру*	*Розмір шкоди, грн*
Незаконне добування або знищення		
Звірі:		
Лось	1 особина	40000
кулан туркменський	1 особина	20000
олень благородний	1 особина	16500
свиня дика, олень плямистий, лань	1 особина	11000
козуля, муфлон	1 особина	8800
бобер, борсук	1 особина	2860
лисиця, єнотовидний собака	1 особина	2605
Вовк	1 особина	1000
куниця лісова і кам'яна, ласка, норка американська, бабак	1 особина	2710
ондатра, нутрія вільна	1 особина	1824
заєць-русак, кролик дикий	1 особина	938
їжак звичайний, кріт	1 особина	260
інші комахоїдні	1 особина	26
Білка	1 особина	495
ховрах сірий (малий)	1 особина	521
вовчок горішниковий	1 особина	521
інші вовчки	1 особина	396
сліпак звичайний	1 особина	521
пацюк чорний	1 особина	182
полівка водяна	1 особина	26
курганчикова миша, степова миша, миша-крихітка	1 особина	26
інші види (крім здичавілих собак і котів, собако-вовчих гібридів, пацюка сірого, миші хатньої, лісової, жовтогорлої, польової, полівки звичайної, європейської рудої, гуртової)	1 особина	26
За знищений ембріон у незаконно добутій тварини (ссавці)	1 екземпляр	200 % розміру такси за відповідний вид тварин

Об'єкти тваринного світу	*Одиниця виміру*	*Розмір шкоди, грн*
Птахи:		
гагара, норець	1 особина	469
буревісник малий, баклан великий	1 особина	250
чапля велика біла і мала біла	1 особина	3645
чапля сіра і руда	1 особина	1730
квак, бугай, бугайчик	1 особина	990
лелека білий	1 особина	2970
єгипетська чапля, фламінго	1 особина	2657
лебідь-шипун, лебідь-кликун	1 особина	2657
гусь	1 особина	938
галагаз	1 особина	938
інші качкові	1 особина	469
осоїд	1 особина	14848
яструб великий	1 особина	4950
канюк звичайний	1 особина	2475
лунь болотяний	1 особина	1250
кречет	1 особина	14848
орлан-довгохвіст	1 особина	3000
куріпка біла, куріпка сіра, кеклик, фазан	1 особина	939
перепел	1 особина	469
голуб	1 особина	468
крячка	1 особина	250
зозуля звичайна	1 особина	396
сова біла	1 особина	2605
сова вухата	1 особина	1484
одуд	1 особина	781
жайворонкові	1 особина	250
ластівкові, дроздові	1 особина	350
горобцеві	1 особина	26
шпак звичайний, сойка, галка	1 особина	250
за вилучене яйце (птахи)	1 екземпляр	100 %розміру такси за відповідний вид птахів
Плазуни:		
черепаха болотяна	1 особина	350
Веретільниця	1 особина	730
гадюка звичайна	1 особина	730
вуж звичайний, вуж водяний	1 особина	99
за вилучене яйце плазунів	1 екземпляр	100 % розміру такси за відповідний вид тварин

Об'єкти тваринного світу	*Одиниця виміру*	*Розмір шкоди, грн*
Земноводні:		
тритон, квакша	1 особина	26
часничниця	1 особина	26
ікра земноводних	за 1 кладку	26
знищення або пошкодження мурашників діаметром до 1 м	1 мурашник	390
знищення або пошкодження мурашників діаметром від 2,1 м і більше	1 мурашник	1605
знищення (розорення) гнізда, нори, інших жител тварин, бобрових загат	за 1 одиницю	двократний розмір такси за даний вид тварин
знищення або пошкодження біотехнічних споруд (штучних гніздівель, солонців, годівниць тощо), вилучення кормів	за 1 споруду	за фактичною вартістю, збільшеною у 3,5 рази
вилучення з природного середовища частин диких тварин (черепи, кістки, роги, ікла тощо)	за 1 одиницю	за ринковою вартістю, збільшеною у 2 рази
вилучення з природного середовища продуктів життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо)	за 1 кг	за ринковою вартістю, збільшеною у 2 рази
заготівля ікри риб	за 1 кг	вартість продукції, виготовленої з 1кг сировини за діючими роздрібними ринковими цінами регіону на момент проведення розрахунку шкоди, збільшена в 2 рази

Примітки:

1. Розмір шкоди, заподіяної незаконним добуванням чи знищенням тварин із класів комах та земноводних, поширюється також і на личинкову стадію розвитку.
2. Розмір шкоди, встановлений для систематичних груп тварин, поширюється на всі види в цих групах.
3. У разі коли незаконними діяннями на території природно-заповідного фонду спричинено знищення колонії тварин (у тому числі без знищення або розорення гнізд та інших житл), компенсація за шкоду нараховується як за знищення всіх гнізд (житл) у колоніальному оселенні.
4. За знищення або незаконне вилучення тварин, що перебувають в зоологічних колекціях зоопарків, зоосадів, океанаріумів, інших установ та об'єктів природно-заповідного фонду, створених з метою організації освітньо-виховної роботи та утримання тварин у неволі або напіввільних умовах, а також за жорстоке поводження з тваринами, яке призвело до їх загибелі, розмір шкоди визначається **трикратною сумою витрат** на придбання тварин відповідних видів для поновлення колекцій.

Приклад розрахунку шкоди.

Громадянин Б. під час браконьєрського полювання здобув оленя благородного

і козулю. Також ним знищено біотехнічну споруду вартістю 7 560 грн. Розрахувати розмір заподіяної шкоди.

Розмір збитків становить:

$$16500 \cdot 1+8800 \cdot 1 = 25300 \text{ (грн.)};$$

$$25300 +1 \cdot 7560 \cdot 3,5 = 517600 \text{ (грн.)}$$

Відповідь: Загальна сума збитків 51 7600 (грн.)

Індивідуальні завдання самоконтролю.

1. Під час неорганізованого відпочинку турист Х. розорив три гнізда качки, нору лисиці, вбив лисицю і вилучив із гнізд 16 яєць качки. Нарахувати розмір стягнення за збитки внаслідок цих незаконних дій.

2. Громадянином У. під час браконьєрства добуто п’ять ондатр і сім бобрів. Одна з ондатр виявилася вагітною. Також ним знищено дві боброві загати. Нарахувати розмір стягнення за збитки внаслідок цих незаконних дій.

3. Громадянином П. під час браконьєрства добуто три єнотовидні собаки і п’ять нутрій. Також ним знищено два гнізда качки та вилучено 10 яєць качки. Нарахувати розмір стягнення за збитки внаслідок цих незаконних дій.

4. Громадянином Б. під час браконьєрства добуто чотири єнотовидні собаки і чотири нутрії. Також ним знищено три гнізда перепілки та вилучено 10 яєць перепілки. Нарахувати розмір стягнення за збитки внаслідок цих незаконних дій.

5. Громадянином Ж. під час браконьєрства добуто три муфлони і дві лані. Також ним знищено біотехнічну споруду вартістю 3 160 грн. та мурашник діаметром 0,5 м. Нарахувати розмір стягнення за збитки внаслідок цих незаконних дій.

Питання самоперевірки:

1. Що таке «природно-заповідний фонд»?
2. Які природні території та об’єкти входять до складу природно-заповідного фонду України?
3. Які штучно створені об’єкти входять до складу природно-заповідного фонду України?
4. Мета, об’єкти та суб’єкти здійснення державного екологічного контролю за дотриманням заповідного режиму на територіях природно-заповідного фонду України.
5. Які біосферні заповідники України Вам відомі?
6. Який алгоритм здійснення застосовується ДЕІ для здійснення документальних перевірок дотримання режиму територій та об’єктів природно-заповідного фонду України?
7. Які особливості мають перевірки територій та об’єктів природно-заповідного фонду в натурі?
8. В яких випадках складається протокол про порушення законодавства про природно-заповідний фонд, а в яких ні?
9. Який розмір відшкодування збитків накладається за знищення ембріону незаконно добутої тварини?
10. На основі якого документа обчислюють розміри шкоди, заподіяної незаконним добуванням (знищенням) дикої фауни.

ТЕМА 9. КОНТРОЛЬ ЗА ПЕРЕМІЩЕННЯМ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО І ТВАРИННОГО СВІТУ.

Мета: поглиблення знань про основи диверситології, созології, види тваринного та рослинного світу, які занесені до Червоної книги України, види, що підлягають під дію міжнародної Конвенції CITES; формування вмінь та навичок здійснення контролю за переміщенням через державний кордон України диких видів тварин і рослин, закріплення навичок проведення аутекологічного опису організмів; розвиток екологічного та глобального мислення, фахових компетентностей, екологічної та загальної культури і свідомості.

План роботи

1. Закріпити знання про сучасні тенденції розвитку флори та фауни.
2. З'ясувати особливості стихійної антропогенної еволюції (синантропізації) рослинності та тваринного світу.
3. Ознайомитися з Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES).
4. Розглянути об'єкти тваринного і рослинного світу щодо прикордонного екологічного контролю, підстави для їх переміщення.
5. Вивчити особливості перевірки при вивезенні чи ввезенні зразків CITES в Україну.
6. Розглянути Порядок одержання дозволів та сертифікатів CITES в Україні.
7. Ознайомитися з переліком видів рослин і тварин України, що підлягають під конвенцію CITES.
8. Виконати індивідуальні завдання до практичної роботи.
9. Узагальнити результати вивчення матеріалів теми, сформулювати висновки до роботи.

Література (основна):

1. *Екологічне законодавство України: збірник нормативно-правових актів. Київ: Істина, 2008. 384с.*
2. *Державна екологічна інспекція України: веб-сайт. URL: https://www.dei.gov.ua.*
3. *Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення: Закон України від 14.05.1999р., №29, ст. 232. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-14#Text (дата звернення: 09.09.2022).*
4. *Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_129.#Text (дата звернення: 09.09.2022).*
5. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: веб-сайт. URL: https://mepr.gov.ua/ (дата звернення: 09.09.2022).*
6. *Офіційний сайт Конвенції CITES. URL: https://cites.org/eng/disc/what.php (дата звернення: 25.05.2023).*
7. *Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/ (дата звернення: 25.05.2023).*
8. *Пилипович О. Екологічне інспектування та екологічний контроль: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 73-76.*
9. *Протопопова В.В, Мосякін С.Л., Шевера М.В. Вплив адвентивних видів рослин на фітобіоту України. Оцінка і напрямки зменшення загроз біорізноманіттю України. Київ: Хімджест, 2003. 400 с.*

Україна є унікальною тим, що займаючи менше 6 % площі Європи, вона володіє не менш 35% її біорізноманіття і за цим показником випереджає майже всі європейські країни, лише незначною мірою поступаючись еталону біорізноманіття – Франції. Це пояснюють тим, що Україна була і залишається на перехресті різних міграційних шляхів рослинного і тваринного світу.

На жаль, в Україні, як і в усьому світі, спостерігають прямий чи опосередкований негативний вплив на біоту. Зокрема, Н.Ф. Реймерс виокремлює такі види впливу, що спричиняють зменшення різноманіття організмів: фрагментація та деградація місця їхнього існування; надмірна експлуатація видів; вплив привнесених людиною видів; втрата, скорочення або погіршення кормової бази; знищення з метою захисту сільськогосподарських рослин і тварин; випадкова попутна здобич. Серед перелічених негативних впливів ***два пов'язані з переміщенням біоти через кордони держав світу. Перший – надмірна експлуатація*** – включає в себе вилучення особин зі стану природної волі і подальшу їхню експлуатацію та продаж. ***Другий – вплив привнесених людиною видів***, що пов'язаний з переміщенням рослин і тварин з одних природних умов в інші (це, зазвичай, стосується транскордонних переміщень). Такі види називають видами-чужинцями (адвентивними, алохтонними), які потрапили на територію однієї країни з інших країн. Термін «адвентивні» означає види, які поширені в місцях або регіонах за межами їхнього природного ареалу і можуть стати інвазійними, або експансивними, тобто становити загрозу аборигенним екосистемам, видам чи довкіллю. У вітчизняній літературі термін «адвентивні» означає випадково (несвідомо) занесені організми. Існує ще один термін, який в англомовній літературі є синонімом до терміну «адвентивні», а саме – інтродуковані види («*introduced species*»); в українській науці цей термін стосується видів, які свідомо переселені або акліматизовані людиною.

В Україні вплив неаборигенних рослин на довкілля зростає з кожним роком. За рівнем адвентизації флора Україна займає досить високе місце серед інших флор світу. Сьогодні спонтанна фракція адвентивної флори України налічує принаймні 830 видів судинних рослин, що становить щонайменше 14% від загальної кількості видів флори країни, яка сягає понад 6 000 видів судинних рослин, включаючи усі аборигенні та адвентивні види, а також основні культивовані та здичавілі рослини [9]. Для порівняння, адвентивні фракції флор країн Західної Європи сягають 13–18 %, Японії – 14 %, США – 29 %, Австралії – 11%. Аналіз фітоінвазій в Україні з 1850 до 2001 року ілюструє збільшення числа видів адвентивних рослин, що беруть участь в інвазіях. Відсоток адвентизації флори за 150 років стрімко зріс: 1855 р. – 3%; 1900 – 6%; 1950 р. – 10%; 2002 р. – 14% [9].

Адвентивні та інтродуковані види можуть проникати у природні екосистеми, порушувати зв'язки в екосистемі й тим самим спричиняти збіднення флори шляхом витіснення природних видів, та завдавати шкоди і самій людині. Наприклад, в Україні відома рослина амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisifolia* L.), пилок якої викликає алергію, а сама рослина витісняє корисні сільськогосподарські культури, сприяє зменшенню економічної цінності

сільськогосподарських угідь. Батьківщина цієї рослини – Північна Америка. Ця однорічна яра рослина за зовнішнім виглядом схожа на коноплі, а за розмірами і формою нагадує полин гіркий (звідси і назва полинолиста). Рослина продукує 50–3 000 насінин, що можуть перебувати у стані біологічного спокою 5–40 років. До таких видів належать також борщівник Сосновського (*Heracleum sosnowskyj*), золотушник канадський (*Solidago canadensis L.*), соняшник бульбистий (*Helianthus tuberosus L.*), гринделія (чорнощир) розчепірена (*Grindelia squarrosa (Pursh.) Dunal*), щириця біла (*Amaranthus albus L.*) та загнута (*A. retrofltxus L.*) та ін.

Контролювати переміщення через державний кордон адвентивних видів – надзвичайно складне завдання, для вирішення якого необхідно здійснити облік природних прикордонних територій, передусім заповідних, які забруднені адвентивними видами; створити кадастр для визначення найуразливіших флорокомплексів і біотопів; здійснити дослідження флори міст, які є осередками первинного занесення чужинних видів і подальшого їхнього розповсюдження на інші території [8].

Чимало видів диких тварин і рослин перебуває під загрозою зникнення з причин міжнародної торгівлі. Згідно з офіційною статистикою, обсяг світового незаконного торгового обороту рідкісними видами тварин, що знаходяться під загрозою зникнення, становить понад 8 млрд доларів за рік. Кримінальна торгівля тваринами посідає за прибутками друге місце після торгівлі наркотиками і зброєю, причому з кожним роком кількість рідкісних птахів і тварин, що переміщують контрабандою через кордони, зростає. Упродовж року в Україні продають екзотичних тварин та дериватів (*частин тварин та рослин*) на суму 300 мільйонів гривень, і тільки 10% з них доставляють легально. Зазвичай дрібних контрабандистів притягають до адміністративної відповідальності зі стягненням штрафів на суму 61–245 грн. Згідно з даними Київського еколого-культурного центру, останніми роками в Україну незаконно ввезли понад 5 мільйонів звірів, зокрема 1,5 млн. папуг, приблизно 30 тис. мавп, 15 млн. хутрових звірів і 10 млн. рептилій. Тварини різними способами потрапляють в Україну.

Головним постачальником на світовий нелегальний ринок «живого товару», рідкісних рослин, тварин та їхніх частин є:

- ***Африка, Південна і Північна Америка, Австралія*** – екзотичні птахи і тварини (папуги лорі), фазани, пави, страуси (ему), какаду, рожевий пелікан, мавпи, рисі, тигри, білі ведмеді, шиншили, бенгальські тигри та ін.;
- ***Південно-Східна Азія, Індія*** – плазуни, земноводні, такі тварини, як черепахи, змії, тигровий пітон, ящірки, крокодили, азійський гепард, індійський слон тощо;
- ***Європа*** – ентомологічні колекції комах, косуля європейська, піренейський козел, північна видра, рись, птахи з роду соколиних тощо.

Ввезення таких тварин і рослин на територію України та вивезення їх за межі країни регулюють згідно з особливими правилами, встановленими як міжнародними угодами, так і національним законодавством України. Із законодавчих актів у цій сфері найважливішим документом є «Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES)». ***CITES – Convention on International Trade in Endangered***

(*indeindzhe* – ***той, що підлягає небезпеці вимирання; офіційне позначення видів, що мають 20% вірогідність зникнути в найближчі 20 років***) *species of wild Fauna and Flora* (Вашингтон, 1973). В Україні під захист цієї Конвенції потрапило ***92 види тварин та 57 видів рослин***. Детальну інформацію про положення цієї Конвенції, а також про перелік видів, що підлягають під дію цієї Конвенції, можна переглянути на офіційному сайті Конвенції [6].

Україна стала Договірною Стороною цього міжнародного документа згідно з Законом України ***«Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення»*** від 14 травня 1999 року. ***Конвенція набула чинності на території України 29 березня 2000 року.***

Завданням екологічного контролю щодо об'єктів тваринного та рослинного світу, а також зоологічних, ботанічних і мінералогічних колекцій та мисливських трофеїв є запобігання їхньому незаконному переміщенню через митний кордон України, перевірка законності придбання та відповідності кількості, видів та об'єктів відомостям, що зазначені у товаросупровідних документах, а також контроль умов утримання живих диких тварин під час їхнього перевезення.

Об'єктами тваринного світу щодо прикордонного екологічного контролю є:

- ***хордові, у тому числі хребетні*** (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і ***безхребетні*** (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) ***тварини в усьому їхньому видовому й популяційному різноманітті, у будь-якому стані*** (живому, сухому, замороженому тощо) ***та на всіх стадіях розвитку*** (ембріони, яйця, лялечки тощо), що перебувають у стані природної волі;
- ***частини диких тварин*** (роги, шкіра тощо);
- ***продукти життєдіяльності диких тварин*** (мед, віск тощо);
- ***залишки викопних тварин, нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати та інші споруди тварин***.

Об'єктами рослинного світу при прикордонному екологічному контролі є:

- ***дикорослі та інтродуковані несільськогосподарського призначення судинні рослини*** (дерева, кущі, трави), ***мохи, мохоподібні, водорості, лишайники, гриби, у будь-якому стані*** (живому, сухому, замороженому тощо) ***на всіх стадіях розвитку, та їхні частини*** – коріння, стебла, кора, листя, квітки, суцвіття, плоди, насіння, бруньки, живиця, непереробні соки з дерев тощо.

Переміщення через митний кордон нових для України видів живих диких тварин і рослин без дозволу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України заборонено.

Переміщення через митний кордон України об'єктів тваринного чи рослинного світу, в тому числі їхніх частин та сировини з диких тварин і рослин, занесених до ***додатків 1, 2 і 3 Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори***, що перебувають під загрозою зникнення (CITES), ***або Європейського Червоного списку та Червоної книги України***, регулюють чинним законодавством.

Підставою для переміщення через митний кордон України:

- об'єктів тваринного і рослинного світу, занесених до додатків 1, 2 і 3 Конвенції CITES, ***є оригінал дозволу чи сертифікату, виданого відповідним Адміністративним органом України або іншої країни з питань виконання вимог Конвенції CITES***. Правила видачі дозволів та сертифікатів на ввезення в Україну та вивезення за її межі зразків видів дикої фауни і флори, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, затверджені спільним наказом Міністерства екології та природних ресурсів України і Мінагрополітики від 16.04.02 № 147/110, що зареєстровані в Мін'юсті 12.06.02 року за № 496/6784;
- об'єктів тваринного та рослинного світу, занесених до Європейського Червоного списку та до Червоної книги України, ***є оригінал дозволу, виданий на офіційному бланку Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, за підписом посадової особи та засвідчений «мокрою» печаткою***.

Дозвільним документом відповідного Адміністративного органу CITES є:

- дозвіл на експорт;
- дозвіл на імпорт;
- сертифікат на реекспорт;
- сертифікат походження;
- преконвенційний сертифікат;
- сертифікат для пересувних вистав та цирків.

У разі пред'явлення фізичними або юридичними особами для екологічного контролю зразків CITES ***держекоінспектор <u>при вивезенні зразків</u> CITES за межі України перевіряє:***

- ***наявність та правильність заповнення оригіналу дозвільного документу CITES***, наданого одним із Адміністративних органів з питань виконання вимог Конвенції CITES в Україні. Таким органом є ***Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*** – на всі види дикої фауни і флори, за винятком осетрових видів риб і виробленої з них продукції. ***Державне агентство рибного господарства України*** – на осетрові види риб і вироблену з них продукцію;
- перевіряє ***відповідність зразків, зазначених у дозвільному документі CITES, зразкам, що фактично експортують, та умови їхнього транспортування***;
- у графі 14, пунктах А, В, С копій та оригіналу документа CITES ***проставляє фактичну кількість (вагу) зразків, що вивозять***;
- ***вилучає одну копію документа CITES з відміткою про здійснення екологічного контролю для його подальшої передачі*** Адміністративному органу CITES в Україні для обліку.

За позитивного вирішення питання щодо пропуску зразків CITES через державний кордон України у графі 14 проставляють відповідний штамп. У разі здійснення екологічного контролю у зоні діяльності митниці відправлення оформляють Екологічну декларацію.

Держекоінспектор <u>при ввезенні зразків</u> CITES в Україну повинний:

- ***перевірити наявність та правильність заповнення оригіналу дозволу або сертифіката CITES***, наданого Адміністративним органом країни-експортера

або, у випадку імпорту з країни, що не є Стороною CITES, документа, який надано компетентним органом такої країни;

- ***перевірити відповідність зразків***, зазначених у дозвільному документі CITES, ***зразкам, що фактично імпортують***, та умови їхнього транспортування;
- при ввезенні зразків CITES, що занесені **до Додатку 1**, крім дозвільного документа на експорт, має ***перевірити дозвільний документ на імпорт***;
- у відповідній графі оригіналу та копій документа ***зробити відмітки про проведення екологічного контролю***;
- ***вилучити оригінал документа з відміткою*** про здійснення екологічного контролю ***для його подальшої передачі Адміністративному органу CITES в Україні*** для обліку та зберігання. ***Отримувачу зразків CITES залишають копію документа***.

Головними порушеннями положень Конвенції CITES є:

- відсутність дозвільного документа Адміністративного органу CITES;
- невідповідність вмісту вантажу такому, що заявлений у дозвільному документі CITES;
- порушення правил перевезення живих тварин Міжнародної асоціації повітряного транспорту ІАТА;
- підробки дозвільного документа Адміністративного органу CITES;
- виправлення, підчистки та інші ознаки намагань внести зміни до документа – такі зразки CITES підлягають вилученню.

По виявленому факту порушення природоохоронного законодавства держекоінспектор складає протокол про адміністративне правопорушення. Про факт затримки вантажу зі зразками CITES начальник поста екологічного контролю негайно повідомляє керівника підрозділу служби екологічного контролю відповідного територіального та спеціального органу Міністерства екології та природних ресурсів України і Державну екологічну інспекцію.

Вивезення з України мисливських трофеїв дозволено за наявності:

- ***дубліката ліцензії*** (на відстріл диких копитних тварин і ведмедів), ***копії протоколу полювання***, виданого відповідним мисливським господарством;
- ***ветеринарного свідоцтва за формою № 2-ВЕТ*** (видає головний лікар ветеринарної медицини адміністративного району за місцезнаходженням мисливського господарства), на якому проставлено реєстраційний номер Головного управління ветеринарної медицини з державною ветеринарною інспекцією Мінагрополітики України щодо погодження на вивезення продукції полювання за кордон.

Заборонено вивезення поза межі України трофеїв або частин диких тварин (м’ясо, роги, шкіра, хутро, пух, волосся, ратиці тощо) ***в усьому їхньому видовому розмаїтті та на всіх стадіях розвитку*** (ембріони, яйця, лялечки тощо) ***без документів, що підтверджують законність їхнього здобуття або набуття.***

Вилучені під час здійснення екологічного контролю об’єкти тваринного та рослинного світу, у тому числі і зразки CITES, до прийняття рішення про розпорядження ними, під митним контролем тимчасово зберігаються у пристосованому для цього приміщенні, або в установленому порядку можуть передаватись на зберігання до установ, що мають умови для зберігання

(утримання) таких об'єктів (зоологічні та ботанічні сади тощо), а також до складів, підпорядкованих митній службі. У разі вилучення незаконно здобутих (набутих) диких живих тварин та рослин держекоінспектори служби екологічного контролю та відповідні фахівці територіальних і спеціальних органів Міндовкілля України вживають заходів щодо їхнього збереження та, при можливості, повернення в природне середовище.

Порядок одержання дозволів CITES в Україні.

Згідно з вимогами Конвенції, якщо фізична або юридична особа збирається перевозити через кордон один або декілька об'єктів дикої фауни й флори таких видів, які потрапляють під її дію (***їх називають зразками CITES***), вона зобов'язана перед поїздкою оформити відповідний дозвільний документ CITES в одному з Адміністративних органів CITES країни експорту або імпорту (залежно від обставин). Зазначений дозвільний документ необхідно пред'являти при проходженні екологічного та митного контролю водночас з іншими документами. Його відсутність може бути підставою для затримки й конфіскації зразків CITES в особи, що здійснює їхнє перевезення. Зазначимо, що в Україні ветеринарний або фітосанітарний сертифікат не замінює документ CITES, і навпаки [4, 7].

Зразками CITES є не тільки живі тварини та рослини, але й мертві екземпляри таких видів, їхні частини й деривати (наприклад, хутро, мисливські трофеї, опудала, тушки, черепи, роги, ікла, слонова кістка та вироби з неї, ікра осетрових риб, деревина, бульби, цибулини, бульбоцибулини, кореневища, препарати східної медицини, що містять частини тварин і рослин таких видів CITES та ін.).

Перелік видів тварин і рослин, міжнародну торгівлю якими врегульовано Конвенцією, наведено в додатках I, II й III до неї. ***Додаток I містить види, міжнародну (комерційну) торгівлю якими загалом заборонено***. Для міжнародного перевезення зразків таких видів потрібно мати як дозвіл на імпорт, так і дозвіл на експорт. ***Додатки II і III містять види, торгівлю якими дозволено, проте її контролюють***. Для перевезення зразків CITES, що містяться у Додатках II і III, зазвичай потрібно мати тільки дозвіл на експорт. Деякі країни (напр., країни Євросоюзу) вимагають дозвіл на імпорт також для зразків Додатка II.

Для кожної партії зразків оформлюють окремий дозвіл або окремий сертифікат. ***В один дозвіл або сертифікат не може бути внесені більш трьох різних видів зразків***.

Згідно з вимогами Конвенції, обов'язковими елементами дозволу є

- назва Конвенції, назва і печатка Адміністративного органу, що видає дозвіл, та контрольний номер, що видає адміністративний орган. Контрольний номер має формат ***XXUAXXXXXX***, де ***XX*** – останні цифри поточного року, ***UA*** – двосимвольний номер ISO України; XXXXXX – шестизначний серійний номер екземпляра;
- мета операції;
- юридичні адреси експортера й імпортера українською та/або англійською, французькою чи іспанською мовами;
- повна назва тварини або рослини латинською та українською мовами;

- номер додатка Конвенції, до якого занесено вид тварини або рослини;
- опис зразка (живі тварини або рослини, шкури, опудала, тушки, черепи, роги, ікла, насіння, коріння, бульби, цибулини, бульбоцибулини, кореневища, інші частини, а також вироби з тварин чи рослин тощо);
- термін дії (для цирків і пересувних виставок – 12 місяців; для експорту чи імпорту осетрових видів риб і виробленої з них продукції – не більше ніж до кінця поточного року; для інших дозволів та сертифікатів – не більше 6-ти місяців від дня видачі);
- підпис посадової особи, уповноваженої Адміністративним органом;
- місце і дата видачі.

Для отримання дозволів та сертифікатів необхідно подати до Адміністративного органу ***заяву*** встановленого зразка та ***документи, що підтверджують або отримання зразка в штучних умовах, або законність його вилучення з природного середовища***. У разі потенційної загрози виживанню виду внаслідок міжнародної торгівлі дозволи та сертифікати видають за наявності ***позитивного висновку одного з наукових органів з питань виконання вимог Конвенції,*** який може ґрунтуватися на останніх наукових даних про статус та напрями динаміки чисельності популяції виду, можливі обсяги його вилучення та торгівлі, інші біологічні та екологічні чинники, що на нього впливають.

Адміністративний орган розглядає подані матеріали і видає відповідні дозволи та сертифікати протягом 30-ти днів або надсилає заявнику мотивовану відмову. У разі необхідності отримання висновку наукового органу термін розгляду документів продовжують на 30 днів.

Індивідуальне завдання самоконтролю.

1. Ознайомитись з переліком видів рослин і тварин України, що підлягають під конвенцію CITES.
2. Визначити чи співпадає перелік рослин і тварин, що занесені до Червоної книги України з переліком, що підпадає під конвенцію CITES.
3. Підготувати доповідь (аутекологічний опис) кількох представників диких видів тварин і рослин, що занесені до Червоної книги України та підлягають під дію міжнародної Конвенції CITES.

Питання самоперевірки:

1. Які впливи, явища та процеси спричиняють зменшення показників біорізноманіття?
2. Які види називають адвентивними? Які адвентивні види поширені на території України Вам відомі?
3. В чому полягає зміст і сутність міжнародної Конвенції CITES?
4. Хто і що, згідно з Конвенцією CITES, є об’єктами прикордонного екологічного контролю?
5. Який алгоритм повинен застосовувати держекоінспектор при ввезенні та вивезенні зразків CITES?
6. Які обов’язкові елементи повинен містити дозвіл (сертифікат) на перевезення зразків CITES?
7. Які види рослин і тварин, що підлягають під дію конвенції CITES та занесені до Червоної книги України, Вам відомі?

РОЗДІЛ ІІІ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ТЕМА 10. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.

Мета: закріплення та поглиблення знань про екологічні правопорушення, юридичну відповідальність як засіб реалізації екологічного права; формування вмінь та навичок визначення підстав юридичної відповідальності у сфері екологічних правовідносин, індивідуалізації застосування засобів відповідальності, використання інформаційних і комунікаційних технологій, реалізації своїх прав і обов'язків як члена суспільства на основі усвідомлення цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини й громадянина; розвиток фахових компетентностей, глобального й екологічного мислення, загальної та екологічної культури.

План роботи

1. Розглянути поняття «екологічне правопорушення» (склад, суб'єкт, об'єкт, ознаки).
2. Вивчити типологію екологічних правопорушень за ступенем екологічної небезпеки і заходами державно-правового примусу.
3. Виявити особливості (підстави, умови, види) дисциплінарної та майнової відповідальності.
4. Поглибити знання про особливості адміністративної відповідальності за порушення вимог екологічного законодавства.
5. Проаналізувати специфіку кримінальної відповідальності.
6. Розв'язати надані завдання.
7. Узагальнити результати вивчення матеріалів теми, сформулювати висновки.

Література (основна):

1. *Андрейцев В.І. Екологічне право. Київ: Вентурі, 1996. 206 с.*
2. *Бойчук А.Ю. Аксіологічний зміст функцій юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Правова держава. 2018. № 30. С. 14–17.*
3. *Забезпечення екологічної безпеки: підручник / М.В. Сарапіна, В.А. Андронов, С.Р. Артем'єв, О.В. Бригада, О.В. Рибалова. Харків: НУЦЗУ, 2019. 246 с.*
4. *Карташов М.С. Особливості цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. Науковий вісник публічного та приватного права. 2021. Вип. 5. Т. 1. С. 128-134.*
5. *Кодекс про адміністративні правопорушення України (в ред. від 29.12.2022). Відомості Верховної Ради України (УРСР). 1984. Додаток № 51. Ст. 1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 22.02.2023).*
6. *Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII, додаток до №50, ст. 375 (в редакції від 27.01.2023, підстава – 2839-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/322-08#Text (дата звернення: 22.02.2023).*
7. *Конституція України: документ 254к/96-ВР, редакція від 01.01.2020, підстава-27-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 22.02.2023).*
8. *Краснова М.В., Краснова Ю.А. Екологічне право України. Загальна частина: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 190 с.*
9. *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (в ред. від 29.12.2022). Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 22.02.2023).*

10. Пивоваров В. В., Чепур В. О. Кримінологічний погляд на корпоративний характер сучасної екологічної злочинності. Правові горизонти. Суми, 2020. Вип. 23 (36). С. 50-55.
11. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. №41. ст. 546. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12. (дата звернення: 22.02.2023).
12. Руслан Стрілець: сума шкоди українському довкіллю від збройної агресії рф вже становить понад 46 мільярдів доларів. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: https://mepr. gov.ua/news/41095.html (дата звернення: 26.01.2023).
13. Сірант М.М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. Національний юридичний журнал: теорія і практика. Кишинів, 2020. № 1. С. 161-166.
14. Якимець О.І. Підстави юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Прикарпатський юридичний вісник. Івано-Франківськ, 2022. Вип. 6 (47). С.79-84. URL: DOI https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.15 *(дата звернення: 11.10.2022).*

А. Ю. Бойчук указує, що стосовно екологічної сфери юридична відповідальність: має свою специфіку, обумовлену особливостями екологічного правопорушення; в екологічній сфері домінуючими є заходи адміністративної, кримінальної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності як інтегрованого методу галузі екологічного законодавства; дія комплексного інституту юридичної відповідальності у цій сфері має свій специфічний екологічний відтінок, але в цілому підпорядкована загальним онтологічним і гносеологічним закономірностям дії зазначених видів юридичної відповідальності в інших сферах суспільних відносин [2]. О.І. Якимець зазначає, що специфіка відповідальності у сфері екологічних правовідносин виявляється у реалізації функцій, покладених на інститут юридичної відповідальності загалом [14]. До функцій юридичної відповідальності за екологічні правопорушення слід віднести наступні: ***забезпечувальну*** (основне призначення якої полягає в охороні й збереженні належного стану навколишнього природного середовища, окремих його компонентів); ***превентивну*** (виявляється в попередженні нових правопорушень, їх профілактиці); ***компенсаційну*** (спрямована на поновлення порушеного стану природного середовища, відшкодування шкоди, заподіяної відповідним природним ресурсам); ***виховну*** (виступає засобом виховання людей, підтримання екологічної культури, формує в громадян впевненість у стабільності наявного правопорядку, в захищеності їхніх екологічних прав та інтересів); ***каральну*** (полягає в обмеженні прав і свобод правопорушника або покладенні на нього додаткових обов'язків, настанні негативних наслідків); ***стимулюючу***, яка стимулює виконання і додержання вимог екологічного законодавства всіма громадянами та юридичними особами незалежно від форм власності.

Основною підставою юридичної відповідальності є правопорушення. Порушення екологічного законодавства характеризуються особливими, специфічними ознаками і називаються екологічним правопорушенням. Поняття «екологічне правопорушення» та «екологічний злочин» визнані на законодавчому рівні у статті 70 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [11]. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення виникає у випадках вчинення екологічного правопорушення, тобто правопорушення з особливим об'єктом посягання; містить практично весь комплекс механізмів, притаманних різним видам юридичної відповідальності: залежно від виду

екологічного правопорушення (кримінальне правопорушення, адміністративний проступок, дисциплінарний проступок, цивільно-правовий делікт) вступає в дію той чи інший механізм, характерний для конкретного виду відповідальності.

Рис. 10.1. Екологічне правопорушення.

Рис. 10.2. Види екологічних правопорушень.

Дисциплінарна відповідальність за екологічне правопорушення регламентується ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» і Кодексом законів про працю України (КЗпПУ) [6].

Рис.10.3. Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення.

Рис.10.4. Майнова відповідальність: підстави, умови, види.

Адміністративним правопорушенням визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою кримінальної відповідальності (ст. 9). Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку (ст. 12) [5].

Під адміністративною відповідальністю за екологічні правопорушення розуміють різновид суспільних відносин, у яких застосовуються заходи адміністративного впливу (стягнення) за винні та протиправні діяння, що порушують встановлений порядок використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки та екологічні права громадян. Адміністративна відповідальність застосовується в адміністративному, інколи судовому, порядку; розрахунок збитків не є обов'язковим.

Самовільне відхилення від проектів внутрішньогосподарського землеустрою
Порушення правил і вимог проведення робіт по геологічному вивченню надр
Пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв
Порушення строків і порядку внесення платежів за використання природних ресурсів і за забруднення навколишнього природного середовища
Порушення вимог первинного обліку використання природних ресурсів і в галузі охорони навколишнього природного середовища
Невиконання обов'язків по реєстрації в суднових документах операцій з шкідливими речовинами і сумішами
Невиконання вимог екологічної безпеки у процесі впровадження відкриттів, винаходів, раціоналізаторських пропозицій, нових технологій і систем, речовин і матеріалів
Неповідомлення відомостей про здійснення скиду в море забруднюючих речовин
Самовільне випалювання сухої рослинності і її залишків
Порушення вимог щодо охорони надр
Порушення правил охорони поверхневих вод
Порушення вимог щодо охорони територіальних, внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення
Порушення правил охорони підземних вод
Експлуатація на водних об'єктах водозабірних споруд не забезпечених рибозахисним обладнанням
Незаконна порубка
Пошкодження або знищення лісо культур і молодняка
Порушення правил відновлення та поліпшення якісного складу лісів
Порушення правил використання лісових ресурсів
Пошкодження сінокосів, пасовищ та природних лісових угруповань і самовільне зайняття цих угруповань
Самовільне збирання та знищення рослин Червоної книги
Використання ресурсів рослинного світу з порушенням вимог права власності та користування
Порушення правил і норм використання тваринного світу
Знищення або пошкодження полезахисних лісових смуг та захисних лісових насаджень
Незаконне вивезення і ввезення об'єктів тваринного світу та порушування правил торгівлі ними
Порушення порядку здійснення діяльності, спрямовані на штучні зміни стоку атмосфери і атмосферних явищ
Порушення порядку здійснення викиду забруднюючих речовин в атмосферу або шкідливого впливу на неї фізичних та біологічних фактор
Порушення правил охорони та використання територій та об'єктів ПЗФ
Невиконання висновків державної екологічної експертизи
Невиконання розпоряджень та приписів органів екологічної інспекції
Порушення порядку інформування про стан довкілля та стан захворюваності населення
Недодержання екологічних вимог під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції та прийняття в експлуатацію об'єктів або споруд
Порушення правил застосування, зберігання транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних та інших препаратів
Порушення вимог щодо охорони видів тварин, рослин, занесених до Червоної книги
Невиконання правил і норм у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, вірусів, інших біологічно активних речовин та продуктів біотехнології
Порушення вимог пожежної безпеки в лісах

Рис. 10.5. Групи адміністративних екологічних правопорушень.

Перелік екологічних адміністративних правопорушень містить глава 7 КУпАП «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини». За своїми об'єктивними ознаками адміністративне правопорушення схоже зі злочином. Основним критерієм їх різниці є ступінь небезпеки діяння, тяжкість заподіяних наслідків. Згідно ККУ злочин має характерні ознаки: повторність здійснення екологічного правопорушення, наявність умислу, систематичність, тяжкість наслідків, які свідчать про підвищену небезпеку та інші. Так, незаконна порубка дерев або чагарників кваліфікується як злочин (ст. 246 ККУ), як що таке діяння спричинило істотну шкоду. Якщо такої шкоди немає, то діяння кваліфікується як адміністративне правопорушення (ст. 65 КУпАП) (додаток 9).

Кримінальна відповідальність за екологічні правопорушення регулюється Кримінальним кодексом України від 05.04.2001 р., який має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Кримінальна відповідальність застосовується лише судом. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним

вироком суду. Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу (ст. 2).

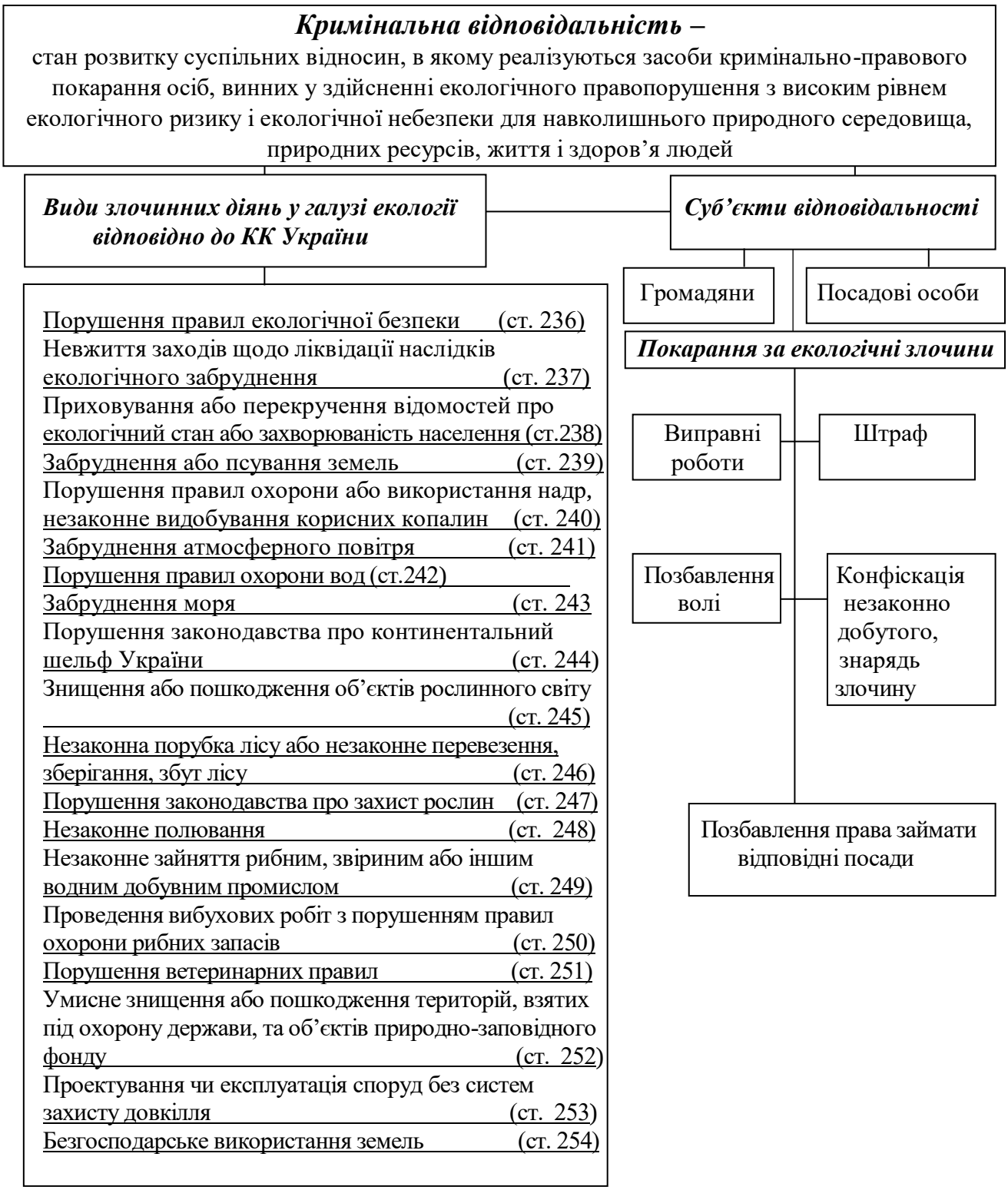

Рис. 10.6. Кримінальні правопорушення проти довкілля та суб'єкти відповідальності.

Завдання самоконтролю.

1. Надати відповіді на тестові питання.

1.1. До функцій юридичної відповідальності за екологічні правопорушення належать:

А. Каральна; Б. Пізнавальна; В. Превентивна.

1.2. Підставою юридичної відповідальності за порушення вимог екологічного законодавства є:

А. Протиправне діяння; Б. Бездіяльність; В. Злочинне незнання.

1.3. Суб'єктом екологічного правопорушення може бути:

А. Виробниче підприємство;

Б. Завідувач кафедри закладу вищої освіти;

В. Здобувач початкової загальної освіти.

1.4. Ознаками екологічного правопорушення є:

А. Соціально шкідлива чи небезпечна поведінка;

Б. Заподіяння особою шкоди природним об'єктам;

В. Свідомо-вольовий характер діяння.

1.5. Еколого-правовий проступок тягне за собою відповідальність:

А. Кримінальну; Б. Адміністративну; В. Дисциплінарну.

1.6. Навмисне порушення якості навколишнього середовища або його складових, що протирічить національним інтересам і законам, міжнародним угодам, призводить до тяжких екологічних наслідків – це:

А. Еколого-майновий делікт;

Б. Екологічний злочин;

В. Еколого-адміністративне правопорушення.

1.7. До адміністративно-правових стягнень належать:

А. Штраф; Б. Позбавлення волі; В. Догана.

1.8. Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення екологічного правопорушення віку:

А. 21 рік; Б. 18 років; В. 16 років.

1.9. Державні екологічні інспектори несуть відповідальність за наступні порушення:

А. Порушення порядку оголошення висновків інспектування;

Б. Носіння вогнепальної зброї;

В. Порушення встановленого порядку проведення інспектування.

1.10. Приховування або перекручування відомостей про екологічний стан та захворюваність населення в місцевості, яка оголошена зоною НЕС, тягне за собою відповідальність:

А. Адміністративну; Б. Дисциплінарну; В. Кримінальну.

1.11. Неоподаткований мінімум доходів громадян (мінімум доходів громадян), що застосовується для встановлення розміру штрафу як покарання за скоєння екологічного адміністративного правопорушення, становить:

А. 17 гривень; Б. 1 342 гривні; В. 2 684 гривні.

1.12. Для кваліфікації адміністративного чи кримінального правопорушення неоподаткований мінімум доходів громадян у 2023 році становить:

А. 17 гривень; Б. 1 342 гривні; В. 2 684 гривні.

1.13. Термін сплати штрафу, як адміністративного стягнення, становить:

А. 30 діб з для набрання постановою законної сили;

Б. 15 діб після вручення постанови про накладання штрафу;

В. 7 діб після вручення постанови про накладання штрафу.

2. Використовуючи матеріали додатку 10, визначити покарання та розрахувати розмір штрафів, передбачених Кримінальним кодексом України (ККУ) за вчинення наступних правопорушень у галузі екології.

Варіант	Стаття ККУ	Варіант	Стаття ККУ
1	238 частина 1	3	241 частина 1
2	240 частина 1	4	245 частина 1

3. Інспектор Х. Державної екологічної інспекції виявив екологічне правопорушення, зміст якого виявлявся в таких діях громадянина У, як:

Варіант	Зміст правопорушення
1	Знищення та пошкодження підросту в лісі
2	Самовільне сінокосіння і пасіння худоби, збирання дикорослих плодів і грибів
3	Порушення вимог пожежної безпеки в лісах
4	Жорстоке поводження з тваринами

Використовуючи матеріали додатків 9 та 10, кваліфікувати правопорушення відповідно до конкретної статті Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), визначити розмір штрафу (грн.) та скласти повідомлення щодо розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Питання самоперевірки:

1. Що таке екологічне правопорушення?
2. Що таке злочинне незнання? Чи може такі діяння змінювати статус кваліфікації? Навести приклади.
3. Критерії типології та види екологічних правопорушень.
4. Об’єкти, суб’єкти та ознаки екологічних правопорушень.
5. Види відповідальності за вчинення екологічних правопорушень.
6. Особливості дисциплінарної відповідальності за екологічні правопорушення.
7. Специфіка адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення. Види адміністративно-правових стягнень. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності. Кодекс України про адміністративні правопорушення.
8. Кримінальна відповідальність за екологічні злочини. Види покарання за екологічні злочини. Кримінальний кодекс України.
9. Майнова відповідальність за екологічні злочини: підстави, умови, види.
10. Відповідальність суб’єктів (інспекторів) екологічної інспекції.
11. Що таке істотна шкода? Як визначається і з якою метою застосовується це поняття в Кримінальному кодексі України?

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Тема	Обсяг годин
1	Глобальні екологічні проблеми. Сучасний екологічний стан України	2
2	Історія розвитку екологічного інспектування в Україні: передумови виникнення та перспективи подальшого розвитку	2
3	Світові тенденції розвитку екологічного інспектування (досвід різних країн)	2
4	Міжнародні стандарти в галузі екологічного інспектування	2
5	Механізм реалізації права громадян на одержання повної і достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я людини	2
6	Екологічне інформаційне забезпечення. Види екологічної інформації та процедура її обнародування	2
7	Законодавство України про доступ до публічної інформації. Орхуська конвенція: мета, цілі, доступ до правосуддя тощо	2
8	Об'єкти підвищеної небезпеки, їх моніторинг та порядок ідентифікації	2
9	Порядок формування бази Державного реєстру потенційно небезпечних об'єктів	2
10	Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року	2
11	Міжрегіональні та територіальні органи Державної екологічної інспекції: загальні положення, функції, організація діяльності	2
12	Особливості регіональної екологічної політики. Структура та діяльність управління екології виконкому Криворізької міської ради	2
13	Державна екологічна інспекція Придніпровського округу: повноваження, функції, організація діяльності	2
14	Громадський екологічний контроль: зв'язок з екологічними правами громадян та сучасний стан правового регулювання	2
15	Здійснення екологічного контролю громадськими організаціями природоохоронного спрямування	2
16	Порядок проведення громадських слухань, опитувань, референдумів серед населення	2

17	Нормативи часу при здійсненні державного контролю за додержанням вимог природоохоронного законодавства	4
18	Види діяльності, що належать до природоохоронних заходів: перелік і характеристика	4
19	Здійснення екологічного контролю за станом атмосферного повітря міста Кривий Ріг	2
20	Екологічний контроль за впливом сільськогосподарських об'єктів (тваринницьких комплексів) на водні ресурси	2
21	Організація і проведення перевірок меліоративних систем	2
22	Рекультивація порушених земель: нормативна база, порядок отримання спеціального дозволу, відповідальність	2
23	Контроль за дотриманням природоохоронного законодавства при рекультивації порушених земель та зберіганні родючого шару ґрунту	2
24	Правила поліпшення якісного складу лісів	2
25	Червоний список рослин Дніпропетровської області	2
26	Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення	2
27	Системи прикордонного екологічного контролю: засади створення, правове підґрунтя й алгоритм здійснення, види та основні методи інспектування	4
28	Обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів	2
29	Проблеми транскордонного забруднення довкілля як передумови для міжнародної співпраці у галузі охорони навколишнього середовища	4
30	Визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та / або збройної агресії	4
31	Види відповідальності та застосування заходів впливу до порушників екологічного законодавства	4
32	Відповідальність за екологічні правопорушення посадових осіб	2
33	Еколого-правова (превентивна) відповідальність за екологічні правопорушення	2
Усього годин		**78**

Додаток 1

ПЕРЕЛІК
ОСНОВНИХ ДЖЕРЕЛ НЕБЕЗПЕКИ, ЯКІ ПРИТАМАННІ ПОТЕНЦІЙНО НЕБЕЗПЕЧНИМ ОБ'ЄКТАМ

- Технологічне обладнання, пов'язане з використанням, виготовленням, переробкою, зберіганням або транспортуванням небезпечних речовин.
- Технологічне обладнання, пов'язане з використанням, виготовленням, переробкою, зберіганням або транспортуванням самозаймистих та легкозаймистих твердих речовин та матеріалів.
- Устаткування, на якому виробляється горюче волокно, інші речовини, які здатні вибухати, самозайматися, займатися від джерел запалювання з подальшим поширенням горіння після
- Балони, контейнери, цистерни та інші ємності із стисненими, зрідженими, отруйними та вибухонебезпечними газами.
- Резервуари, цистерни, балони та інші ємності з небезпечними речовинами.
- Технологічне обладнання термічних цехів і дільниць, електротермічні установки підвищеної та високої частоти.
- Вибухові матеріали, що застосовуються у виробничих процесах, засоби військового призначення, що містять вибухові матеріали, які виготовляються, знаходяться на зберіганні або утилізуються.
- Відкриті газові (нафтові) фонтани.
- Технологічне обладнання, що застосовується для видобування та переробки газу, нафти, конденсату.
- Циклотрони, бетатрони, лінійні прискорювачі та інші прискорювальні установки.
- Технологічне обладнання для виробництва скла та скловиробів.
- Устаткування для виготовлення та застосування скловати, шлаковати, азбесту, мастики на бітумній основі, перхлорвінілових і бакелітових матеріалів.
- Устаткування для виготовлення та застосування лакофарбових покриттів, ґрунтовок та шпатльовок на основі нітрофарб, полімерних композицій (поліхлорвінілових, епоксидних тощо).
- Гальванічні дільниці.
- Дільниці гасіння вапна.
- Генераторні ацетиленові установки.
- Ливарні, плавильні, заливальні дільниці та устаткування для термообробки литва.
- Установки та обладнання для виробництва, переробки, розподілу і зберігання та застосування продуктів розподілу повітря, хлору, аміаку, природного та супровідних металургійному та хімічному виробництву газів.
- Стани гарячої і холодної прокатки, трубоформувальні стани та стани пічного зварювання труб.
- Установки для відпалювання сталі, сплавів і відливок.
- Установки для гранулювання доменного шлаку.
- Відвали гірничих порід.
- Об'єкти, на яких проводяться підземні та відкриті гірничі роботи.
- Конструктивні елементи кар'єрів (уступи, берми тощо).
- Технологічне обладнання для збагачення корисних копалин.
- Колії тунельних споруд.
- Пульпопроводи.
- Дамби гідротехнічних споруд, гідровідвалів.
- Водозабірні споруди.
- Аварійні виробничі будови і споруди.
- Стаціонарне обладнання для вантажно-розвантажувальних робіт, підіймальні споруди.
- Технологічне обладнання для одержання розплавів чорних та кольорових металів, сплавів на основі цих розплавів.
- Гідротехнічні споруди, хвостосховища, шламонакопичувачі, накопичувачі токсичних відходів.

- Гірничошахтне обладнання.
- Обладнання для виготовлення вибухових матеріалів і виробів на їх основі, комплекси для їх переробки та зберігання.
- Технологічне обладнання основних виробництв хімічної, біохімічної, нафтохімічної, нафто-газовидобувної та нафтогазопереробної промисловості.
- Обладнання та лінійні частини магістральних газопроводів, нафтопроводів, нафтопродукто-проводів, трубопроводів небезпечних хімічних речовин та технологічне обладнання, яке використовується під час їх експлуатації.
- Лінійні частини магістральних газопроводів нафтопроводів, нафтопродуктопроводів, трубопроводів небезпечних хімічних речовин, їх відгалуження та основні споруди на них.
- Лінійні частини газопроводів систем газопостачання виробничих процесів природним і зрідженим газом, споруди на них та газокористувальне обладнання.
- Парові і водогрійні котли, в тому числі содорегенераційні та ті, що працюють з високотемпературними органічними теплоносіями.
- Посудини, що працюють під тиском понад 0,07 МПа.
- Трубопроводи пари та гарячої води з робочим тиском пари понад 0,07 МПа і температурою води вище 115 C^0.
- Обладнання для основного виробництва та транспортування у металургійній, ливарній та коксохімічній промисловості, ливарне обладнання.
- Обладнання, в якому використовується лазерне, іонізуюче, радіаційне випромінювання.
- Обладнання основних виробництв для харчової, деревообробної, легкої, текстильної промисловості, целюлозно-паперового виробництва, переробки пластмас, полімерних матеріалів і гумових виробів.
- Греблі, стояни та підпірні стіни, що входять до складу напірного фронту, дамби обвалування, берегоукріплювальні (позапортові), регуляційні і захисні споруди.
- Гідравлічні, гідроакумулюючі електростанції, насосні станції і малі гідроелектростанції.
- Гідротехнічні споруди теплових і атомних електростанцій.
- Споруди, що входять до складу інженерного захисту населених пунктів, сільсько-господарських угідь та господарських об’єктів.
- Морські (нафто-) (газо)промислові гідротехнічні споруди.
- Мости, мостові переходи, віадуки, тунелі, їх окремі конструкції та фундаменти, водостоки.
- Станційні колії та стрілочні переведення залізничних станцій, примикання і перетини, вантажно-розвантажувальні та пасажирські пристрої, сортувальні станції, локомотивне, вагонне та складське господарство залізниць.
- Ядерні установки, об'єкти поводження з радіоактивними відходами, джерела іонізуючого випромінювання.

Додаток 2

ПОЛОЖЕННЯ
про Державну екологічну інспекцію Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області), (нова редакція, ідентифікаційний код 43877118) [56].

І. Загальні положення

1. Державна екологічна інспекція Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області), (далі - Інспекція) є міжрегіональним територіальним органом Держекоінспекції та їй підпорядковується.

Повноваження Інспекції поширюються на територію Дніпропетровської та Кіровоградської областей.

Голови Дніпропетровської та Кіровоградської обласних державних адміністрацій координують діяльність Інспекції та сприяють їй у виконанні покладених на неї завдань.

2. Інспекція у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, дорученнями Прем'єр-міністра України, наказами Міндовкілля, дорученнями Міністра захисту довкілля та природних ресурсів, його заступників, наказами Держекоінспекції, дорученнями Голови Держекоінспекції, актами Дніпропетровської та Кіровоградської обласних державних адміністрацій, обласних рад, іншими актами законодавства України, а також цим Положенням.

3. Основними завданнями Інспекції є реалізація повноважень Держекоінспекції у межах Дніпропетровської та Кіровоградської областей.

ІІ. Функції Інспекції

1. **Узагальнює практику** застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, готує та вносить в установленому порядку пропозиції до Держекоінспекції щодо його вдосконалення.

2. **Здійснює державний нагляд (контроль)** за додержанням територіальними органами центральних органів виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності і господарювання, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами – нерезидентами вимог законодавства:

1) про екологічну та радіаційну безпеку, зокрема:
   - щодо виконання умов висновків з оцінки впливу на довкілля, висновків державної екологічної експертизи;
   - під час здійснення операцій з металобрухтом;
   - про моніторинг, звітність та верифікацію викидів парникових газів;
2) про охорону земель, надр, зокрема щодо:
   - консервації деградованих і малопродуктивних земель;
   - збереження водно-болотних угідь;
   - виконання екологічних вимог під час надання у власність і користування, зокрема в оренду, земельних ділянок;
   - здійснення заходів із запобігання забрудненню земель хімічними і радіоактивними речовинами, відходами, стічними водами;
   - додержання режиму використання земель природно-заповідного та іншого природо-охоронного призначення, а також територій, що підлягають особливій охороні;
   - додержання екологічних нормативів з питань використання та охорони земель;

- ведення будівельних, днопоглиблювальних робіт, видобування піску і гравію, прокладення кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду;
- установлення та використання водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також - додержання режиму використання їх територій;
- використання та охорони надр;

3) про охорону, раціональне використання вод та відтворення водних ресурсів, зокрема щодо:

- виконання державних цільових, міждержавних та регіональних програм використання і охорони вод, відтворення водних ресурсів;
- наявності та додержання умов дозволів, установлених нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин, лімітів забору і використання води та скидання забруднюючих речовин;
- права державної власності на води;
- ведення водокористувачами обліку забору та використання вод, здійснення контролю за якістю і кількістю скинутих у водні об'єкти зворотних вод і забруднюючих речовин та за якістю води водних об'єктів у контрольних створах, а також подання відповідним органам звітів;
- дотримання встановленого режиму господарської діяльності у зонах санітарної охорони джерел питного та господарсько-побутового водопостачання, водоохоронних зонах, прибережних захисних смугах, смугах відведення та берегових смугах водних шляхів, очисних та інших водогосподарських споруд і технічних пристроїв;
- здійснення водокористувачами заходів із запобігання забрудненню водних об'єктів стічними (дощовими, сніговими) водами, що відводяться з їх території;
- здійснення заходів з економного використання водних ресурсів;
- використання води (водних об'єктів) відповідно до цілей та умов їх надання водокористувачам;
- здійснення погоджених у встановленому порядку технологічних, лісомеліоративних, гідротехнічних та інших заходів щодо охорони вод від вичерпання, поліпшення їх стану, а також припинення скидання забруднених зворотних вод (стічні, шахтні, кар'єрні, дренажні води);
- проведення робіт, пов'язаних із ліквідацією наслідків аварій, які можуть спричинити погіршення якості води;
- дотримання екологічних вимог під час проектування, розміщення, будівництва нових і реконструкції діючих підприємств, споруд та інших об'єктів;
- здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням шкідливій дії води і ліквідацією її наслідків;
- дотримання регламентів скидання промислових забруднених стічних чи шахтних, кар'єрних, рудникових вод з накопичувачів, норм і правил експлуатації технологічних водойм (ставки-охолоджувачі теплових і атомних станцій, рибоводні ставки, ставки-відстійники та інші);

4) про охорону атмосферного повітря, зокрема щодо:

- виконання загальнодержавних, галузевих або регіональних природоохоронних програм;
- наявності та додержання умов дозволів на викиди забруднюючих речовин;
- забезпечення безперебійної ефективної роботи і підтримання у справному стані споруд, устаткування та апаратури для очищення викидів забруднюючих речовин;
- додержання нормативів у галузі охорони атмосферного повітря;
- додержання екологічних показників нафтопродуктів (бензину автомобільного та дизельного палива), які реалізуються шляхом оптової та роздрібної торгівлі суб'єктами господарювання;
- порядку провадження діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери і атмосферних явищ у господарських цілях;
- надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан атмосферного повітря, визначення видів і обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря;

5) про охорону, захист, використання та відтворення лісів, зокрема щодо:

- пошкодження дерев і чагарників, знищення або пошкодження лісових культур, сіянців або саджанців у лісових розплідниках і на плантаціях, природного підросту та самосіву на землях, призначених під відновлення лісу, законності вирубування;
- повноти та законності здійснених заходів щодо відтворення лісів, зокрема цінними та рідкісними породами дерев, породами, притаманними відповідному регіону, та повноти заходів з догляду за лісовими культурами на землях, призначених під відновлення лісу;
- раціонального та невиснажливого використання лісових ресурсів;
- добування продуктів лісу та використання лісових ресурсів;
- здійснення комплексу необхідних заходів захисту для забезпечення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу, застосування пестицидів і агрохімікатів у лісовому господарстві та лісах;
- використання полезахисних лісосмуг, водоохоронних і захисних лісових насаджень;
- заготівлі деревини в порядку рубок головного користування та здійснення лісогосподарських заходів;
- експлуатації нових і реконструйованих підприємств, цехів, агрегатів, транспортних шляхів, магістральних трубопроводів, комунальних та інших об'єктів, не забезпечених обладнанням, що запобігає шкідливому впливу на стан і відтворення лісів;
- збереження корисної для лісу фауни;

6) про раціональне використання, відтворення і охорону об'єктів тваринного світу, зокрема щодо:
- регулювання чисельності диких тварин;
- використання і відтворення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин, занесених до Червоної книги України;
- утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах;
- наявності документів, що підтверджують законність набуття диких тварин, у тому числі тих, що занесені до Червоної книги України;
- наявності дозвільних документів на утримання та розведення диких тварин;
- охорони середовища перебування, шляхів міграції, переселення, акліматизації і схрещування диких тварин;
- ввезення в Україну і вивезення за її межі об'єктів тваринного світу та знарядь їх добування;
- захисту диких тварин від жорстокого поводження;
- законності набуття у приватну власність об'єктів тваринного світу;

7) про охорону, використання та відтворення водних біоресурсів, зокрема щодо:
- зариблення, здійснення контрольного вилову, акліматизації, рибництва, утримання і відтворення у неволі чи напіввільних умовах з комерційною та іншими цілями;
- меліоративного вилову малоцінних і хижих видів риб, шкідливих водних організмів;
- достовірності звітних даних про обсяги використання рибних та інших природних живих ресурсів;
- дотримання міжнародних договорів України в галузі регулювання риболовства;
- штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах;
- порядку та умов здійснення промислового, любительського, спортивного, наукового рибальства на водних об'єктах України;
- забезпечення рибозахисним обладнанням водозабірних споруд;
- проведення рибозахисних заходів на водозабірних та інженерних спорудах меліоративних систем та вивчення технічного стану рибозахисного обладнання;

8) щодо наявності дозволів, лімітів та квот на спеціальне використання природних ресурсів, дотримання їх умов;

9) про охорону, утримання і використання зелених насаджень;

10) про використання, охорону і відтворення об'єктів рослинного світу;

11) щодо дотримання правил створення, поповнення, зберігання, використання та державного обліку зоологічних, ботанічних колекцій і торгівлі ними;
12) з питань дотримання положень Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES);
13) під час ведення мисливського господарства та здійснення полювання;
14) про збереження об'єктів рослинного та тваринного світу, занесених до Червоної та Зеленої книг України, формування, збереження і використання екологічної мережі;
15) про охорону і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема щодо:
- додержання режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- наявності лімітів і дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду та дотримання їх обсягів, відтворення природних ресурсів на території природно-заповідного фонду;
16) з питань поводження з відходами, зокрема щодо:
- дотримання вимог документів дозвільного характеру на здійснення операцій у сфері поводження з відходами;
- складення і ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, реєстру місць видалення відходів;
- перевезення небезпечних відходів територією України та транскордонних перевезень відходів;
- збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення, захоронення відходів (у тому числі недопущення змішування та захоронення відходів, які можуть бути утилізовані);
- ведення первинного обліку кількості, типу і складу відходів, що утворюються, збираються, перевозяться, зберігаються, обробляються, утилізуються, знешкоджуються та видаляються, подання відповідної статистичної звітності в установленому порядку та паспортизації таких відходів;
- дотримання вимог нормативно-технічної та технологічної документації, погодженої в установленому порядку, під час виробництва продукції (крім дослідних зразків) з відходів чи з їх використанням;
- дотримання правил і режиму експлуатації установок, виробництв з оброблення та утилізації відходів;
- дотримання вимог екологічної безпеки під час транспортування, зберігання, використання, знешкодження та захоронення хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних речовин і відходів;
- своєчасного та повного здійснення заходів із захисту земель від засмічення та забруднення відходами;
17) у сфері хімічних джерел струму в частині забезпечення екологічної безпеки виробництва хімічних джерел струму та утилізації відпрацьованих хімічних джерел струму, ведення обліку обсягів накопичення відпрацьованих хімічних джерел струму та передачі їх для утилізації;
18) щодо дотримання заходів біологічної і генетичної безпеки стосовно біологічних об'єктів природного середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритій системі;
19) у сфері озоноруйнівних речовин та фторованих парникових газів;

3. Проводить перевірки (у тому числі документальні) із застосуванням інструментально-лабораторного контролю, **складає відповідно до законодавства акти за результатами здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства** з питань, що належать до її компетенції, надає обов'язкові до виконання приписи щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства та здійснює контроль за їх виконанням і здійснює лабораторні вимірювання (випробування);

4. Здійснює державний ринковий нагляд у межах сфери своєї відповідальності;

5. Надає центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування приписи щодо зупинення дії чи анулювання в установленому законодавством порядку дозволів, ліцензій, сертифікатів, висновків, рішень, лімітів, квот, погоджень, свідоцтв на спеціальне використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, поводження з небезпечними хімічними речовинами, транскордонне переміщення об'єктів рослинного і тваринного світу (у тому числі водних живих ресурсів), а також щодо встановлення нормативів допустимих рівнів шкідливого впливу на стан навколишнього природного середовища; вносить до відповідного органу ліцензування подання про позбавлення ліцензіата права на провадження виду господарської діяльності;

6. Звертається до суду із позовом щодо:

- обмеження чи зупинення діяльності суб'єктів господарювання і об'єктів незалежно від їх підпорядкування та форми власності, якщо їх експлуатація здійснюється з порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, вимог дозволів на використання природних ресурсів, з перевищенням нормативів гранично допустимих викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин, впливу фізичних та біологічних факторів, лімітів скидів забруднюючих речовин;
- визнання протиправними дій чи бездіяльності фізичних і юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців, органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб, про визнання недійсними індивідуальних актів або їх окремих частин, правочинів, що порушують вимоги законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

7. Вносить у встановленому порядку центральним органам виконавчої влади, їх територіальним органам, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування вимоги щодо приведення у відповідність із законодавством прийнятих ними рішень з питань, що належать до компетенції Держекоінспекції;

8. Складає протоколи про адміністративні правопорушення та розглядає справи про адміністративні правопорушення, накладає адміністративні стягнення у випадках, передбачених законом;

9. Пред'являє претензії про відшкодування шкоди, збитків і втрат, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства з питань, що належать до її компетенції, та розраховує їх розмір, звертається до суду з відповідними позовами;

10. Вживає в установленому порядку заходів досудового врегулювання спорів, виступає позивачем та відповідачем у судах;

11. Вживає відповідно до закону заходів щодо припинення самовільного користування надрами та забудови площ залягань корисних копалин з порушенням установленого порядку;

12. Проводить у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон перевірку дотримання вимог законодавства про радіаційну безпеку в разі виявлення органом (підрозділом) Держприкордонслужби транспортних засобів, вантажів та іншого майна з перевищенням допустимого рівня іонізуючого випромінювання та надає дозвіл або забороняє пропуск через державний кордон транспортних засобів, вантажів та іншого майна за результатами такої перевірки;

13. Здійснює розгляд звернень громадян, підприємств, установ та організацій з питань, пов'язаних із діяльністю Інспекції,

14. Вносить і встановленому порядку Голові Держекоінспекції пропозиції щодо: видачі, зупинення дії чи анулювання в установленому законодавством порядку дозволів, ліцензій, сертифікатів, висновків, рішень, лімітів, квот, погоджень, свідоцтв на спеціальне використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, поводження з небезпечними хімічними речовинами, транскордонне переміщення об'єктів рослинного і тваринного світу (у тому числі водних біоресурсів), а також щодо встановлення нормативів допустимих рівнів шкідливого впливу на стан навколишнього природного середовища.

15. Забезпечує інформування громадськості про реалізацію державної політики з питань, що належать до компетенції Держекоінспекції;

16. Бере участь у формуванні державного замовлення на підготовку фахівців у відповідній сфері;

17. Здійснює інші повноваження, визначені законом.

ІІІ. Організація діяльності Інспекції

1. Інспекція з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх;
2) здійснює добір кадрів, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців;
3) організовує планово-фінансову роботу, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;
4) забезпечує ефективне і цільове використання бюджетних коштів;
5) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань з мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;
6) організовує ведення діловодства та архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил;
7) організовує розгляд звернень громадян з питань, що належать до її компетенції, виявляє та усуває причини, що призводять до подання громадянами скарг;
8) забезпечує доступ до публічної інформації, що перебуває у їх володінні;
9) забезпечує у межах своїх повноважень реалізацію державної політики стосовно захисту інформації з обмеженим доступом.

2. Інспекція для виконання покладених на неї завдань має право:

1) залучати в установленому порядку до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань вчених і фахівців, працівників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками);
2) залучати працівників правоохоронних органів до здійснення заходів з державного нагляду (контролю) з питань, що належать до її компетенції;
3) одержувати безоплатно від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань;
4) скликати наради, утворювати комісії, робочі та експертні групи проводити відповідно до законодавства наукові конференції, семінари з питань, що належать до її компетенції;
5) користуватися безоплатно інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;
6) зупиняти транспортні (в тому числі плавучі) засоби та проводити їх огляд, огляд знарядь добування об'єктів рослинного та тваринного світу (в тому числі риби та інших водних живих ресурсів) у місцях їх добування, зберігання, перероблення та реалізації;
7) вилучати в осіб знаряддя добування об'єктів тваринного світу (в тому числі водних живих ресурсів), транспортні (в тому числі плавучі) засоби, обладнання та предмети, що є знаряддям добування об'єктів тваринного світу (в тому числі риби та інших водних живих ресурсів), незаконно добуті природні ресурси і продукцію, що з них вироблена, незаконно набуті об'єкти тваринного світу або які утримуються з порушенням умов їх використання, та передавати їх відповідно до договорів на тимчасове утримання до зоологічних парків державної та комунальної форми власності, а також вилучати відповідні документи (ліцензії, дозволи тощо);
8) здійснювати відповідно до закону фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку, зокрема з літальних апаратів та із застосуванням космічних технологій, як допоміжний засіб для

запобігання та розкриття порушень законодавства, здійснення нагляду (контролю) за додержанням якого належить до повноважень Держекоінспекції;

9) здійснювати відбір проб та інструментально-лабораторні вимірювання показників складу та властивостей викидів стаціонарних джерел забруднення атмосферного повітря, вод лляльних, баластних, зворотних, поверхневих, морських, вимірювання показників складу та властивостей підземних вод у пробах із спостережувальних свердловин на об'єктах, що обстежуються; вимірювання показників складу та властивостей викидів пересувних джерел забруднення атмосферного повітря та екологічних показників нафтопродуктів (бензину автомобільного і дизельного палива), які реалізуються шляхом оптової та роздрібної торгівлі суб'єктами господарювання;
10) проводити перевірку стану організації та здійснення виробничого контролю за дотриманням суб'єктами господарювання нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин, за здійсненням інструментально-лабораторних вимірювань параметрів викидів забруднюючих речовин із стаціонарних і пересувних джерел та ефективності роботи газоочисних установок, за дотриманням установлених нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин, за якістю і кількістю скинутих у водні об'єкти зворотних вод і забруднюючих речовин та за якістю води об'єктів у контрольних створах і перевірку дотримання правил визначення якості вод;
11) проводити лабораторний аналіз стану забруднення земель, у тому числі радіоактивний, у зонах безпосереднього впливу викидів і скидів підприємствами забруднюючих речовин, а також у разі виникнення аварій та надзвичайних ситуацій;
12) викликати громадян та посадових осіб органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування для одержання усних та письмових пояснень у зв'язку з порушенням ними вимог законодавства з питань, що належать до її компетенції;
13) здійснювати збирання, обробку та проводити аналіз інформації щодо дотримання вимог законодавства з питань, що належать до її компетенції;
14) безперешкодно обстежувати в установленому законодавством порядку підприємства, установи та організації під час здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, охорони земель, надр;
15) доставляти осіб, які вчинили порушення вимог законодавства з питань, що належать до її компетенції, до правоохоронних органів, органів Держприкордонслужби або виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, якщо особу порушника неможливо встановити на місці вчинення правопорушення;
16) передавати правоохоронним органам матеріали про діяння, в яких вбачаються ознаки кримінального правопорушення.

3. Інспекція під час виконання покладених на неї завдань в межах повноважень взаємодіє з місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування, а також підприємствами, установами, організаціями на території Дніпропетровської та Кіровоградської областей, іншими територіальними та міжрегіональними територіальними органами Держекоінспекції.

4. Інспекція у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, наказ Міндовкілля, наказів та доручень Держекоінспекції ***видає накази організаційно-розпорядчого характеру***.

Акти Інспекції можуть бути скасовані Головою Держекоінспекції повністю чи в окремій частині, в тому числі за дорученням Міністра захисту довкілля та природних ресурсів або Міністром захисту довкілля та природних ресурсів в разі відмови Голови Держекоінспекції скасувати такий акт.

5. Інспекцію очолює начальник, який має трьох заступників, у тому числі одного першого.

Начальник та заступники начальника Інспекції призначаються на посади та звільняються з посад Головою Держекоінспекції відповідно до законодавства про державну службу.

Начальник Інспекції за посадою є Головним державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області).

6. Начальник Інспекції:

1) очолює Інспекцію, здійснює керівництво її діяльністю, несе персональну відповідальність за організацію та результати її діяльності, представляє інтереси Інспекції у відносинах з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, в також у суді;
2) організовує та забезпечує виконання Інспекцією Конституції та законів України, постанов Верховної Ради, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, доручень Прем'єр-міністра України, наказів міністерства, доручень Міністра захисту довкілля та природних ресурсів , його першого заступника та заступників, наказів Держекоінспекції, доручень Голови Держекоінспекції, розпоряджень голів Дніпропетровської та Кіровоградської обласних державних адміністрацій;
3) вносить Голові Держекоінспекції пропозиції щодо визначення пріоритетів роботи Інспекції і шляхів виконання покладених на неї завдань, подає на затвердження плани роботи Інспекції;
4) звітує перед Головою Держекоінспекції про виконання покладених на Інспекцію завдань, пріоритетів та планів роботи;
5) забезпечує в установленому порядку дієву взаємодію з Дніпропетровською та Кіровоградською обласними Держадміністраціями та Дніпропетровською та Кіровоградською обласними радами;
6) забезпечує надання Дніпропетровській та Кіровоградській обласній Держадміністрації інформації, необхідної для здійснення нею державного контролю;
7) розподіляє обов'язки між своїми заступниками;
8) подає Голові Держекоінспекції на затвердження структуру, штатний розпис і кошторис;
9) затверджує положення про структурні підрозділи Інспекції і посадові інструкції працівників;
10) призначає на посаду та звільняє з посади у порядку, передбаченому законодавством про державну службу, державних службовців Інспекції (крім своїх заступників);
11) призначає на роботу та звільняє з роботи у порядку, передбаченому законодавством про працю, працівників Інспекції;
12) вирішує в установленому порядку питання щодо заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців та працівників Інспекції, присвоює їм ранги державних службовців (крім своїх заступників);
13) вносить в установленому порядку подання Голові Держекоінспекції щодо представлення державних службовців та працівників Інспекції до відзначення відомчими відзнаками та державними нагородами;
14) порушує перед Головою Держекоінспекції питання про присвоєння рангів державних службовців своїм заступникам, а також щодо заохочення та притягнення їх до відповідальності;
15) призначає громадських інспекторів з охорони довкілля Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області) і видає їм посвідчення, організовує їх роботу, надає їм методичну та практичну допомогу;
16) скликує та проводить наради з питань, що належать до його компетенції;
17) підписує накази;
18) дає у межах повноважень, передбачених законом, обов'язкові для виконання державними службовцями і працівниками Інспекції доручення;
19) організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників Інспекції;
20) проводить особистий прийом громадян;
21) здійснює інші повноваження відповідно до законодавства.

7. Начальник Інспекції підзвітний та підконтрольний головам Дніпропетровської та Кіровоградської обласних державних адміністрацій з питань здійснення повноважень місцевих державних адміністрацій.

8. Перший заступник, заступники начальника Інспекції за посадою **є** відповідно першим заступником та заступником Головного державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області).

Керівники структурних підрозділів Інспекції та їх заступники, які безпосередньо проводять перевірки, обстеження та здійснюють інші контрольно-наглядові заходи, за посадою є старшими державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області), головні спеціалісти, які безпосередньо проводять перевірки, обстеження та здійснюють інші контрольно-наглядові заходи, за посадою є державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області).

9. Державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області) наділяються відповідно до законодавства ***правом носіння форми встановленого зразка, правом насіння та зберігання вогнепальної зброї*** в порядку, визначеному законодавством.

10. У Інспекції для погодження вирішення питань, що належать до її компетенції, обговорення найважливіших напрямів діяльності ***може утворюватися колегія***.

Рішення колегії можуть бути реалізовані шляхом видання наказу Інспекції.

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Інспекції можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Рішення про утворення чи ліквідацію колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, їх кількісний і персональний склад, положення про них затверджується начальником Інспекції.

11. Державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області) за ***наказом Голови Держекоінспекції можуть здійснювати державний нагляд*** (контроль) ***на території, не віднесеній до їх повноважень.***

12. Інспекція діє на підставі цього Положення.

13. Інспекція утримується за рахунок Державного бюджету України. Чисельність державних службовців та працівників Інспекції затверджує Голова Держекоінспекції в межах граничної чисельності працівників, визначеної Кабінетом Міністрів України для територіальних та міжрегіональних територіальних органів Держекоінспекції. Структура Інспекції затверджується Головою Держекоінспекції за погодженням із Міністром захисту довкілля та природних ресурсів України.

14. Інспекція утворюється, ліквідовується, реорганізується Кабінетом Міністрів України за поданням Міністра захисту довкілля та природних ресурсів у порядку, передбаченому статтею 21. Закону України «Про центральні органи виконавчої влади».

15. Інспекція є юридичною особою публічного права, має самостійний баланс, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, емблему, власні бланки, рахунки в органах Казначейства.

Додаток 3

Форма протоколу про адміністративне правопорушення

Перщий/Другий екземпляр

Державна екологічна інспекція України
пров. Новопечерський,3, корп. 2, м. Київ, тел./факс (044) 521-20-40, тел. 521-20-56

ПРОТОКОЛ
про адміністративне правопорушення

«___» _____ 20__ року № Г-001

Місце складання протоколу_____
_____

Я, громадський інспектор з охорони довкілля _____
(найменування території, прізвище, ім'я та по батькові особи громадського інспектора)
_____
_____
_____
_____,
керуючись статтями 254-256 Кодексу України про адміністративні правопорушення, склав цей протокол про те, що гр. (гр.-ка) _____,
(прізвище, ім'я та по батькові)
який (яка) народився (лась) «__» _____ року у _____
(місце народження)
_____,
проживає за адресою: _____
контактний телефон _____і працює (навчається) на посаді
_____
(посада, повна назва місця роботи чи навчання, поштова адреса цього місця)
_____
_____
_____
сімейний стан _____, кількість утриманців _____
заробітна плата _____ грн., ідентифікаційний номер (при наявності) _____
документи, що засвідчують його особу: _____
(назва документа)
серія _____ № _____, що виданий _____
(дата видачі та назва органу, який видав документ)
_____

здійснив адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. _ статті ___, а також статтею(ями)
_____
Кодексу України про адміністративні правопорушення, тим, що о ___ год ____ хв ___
дата « »_ ____ 200__ року _____
(суть порушення відповідно до вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів)
_____
_____,
що є порушенням _____
(назва закону та нормативно-правового акта, вимоги яких порушені, їх статті)
У порушника виявлені:_____
_____
_____
_____
_____
Чи чинив порушник опір (описати докладно): _____
_____
Інші відомості, необхідні для вирішення справи: _____
_____

Пояснення порушника: _____

_____

Порушнику роз’яснено права відповідно до статей 63 Конституції України та 268 КУпАП, зокрема: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржити постанову по справі; а також про те, що справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, а під час відсутності цієї особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи. Особа не несе відповідальності за відмову давати свідчення або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

_____

(ПІБ особи, якій права роз'яснено, та її підпис)

Підписи: Посадової особи, яка склала протокол: _____ _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Особи, яка вчинила адміністративне правопорушення: _____ _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Свідки (за наявності): _____ _____,

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

_____

(місце проживання)

_____ _____

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

_____

(місце проживання)

Додаток 4

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
екології та природних
ресурсів України
09.08.2017 № 303

Зареєстровано
в Міністерстві
юстиції України
23 жовтня 2017 р.
за № 1289/31157

УКРАЇНА
ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ІНСПЕКЦІЯ УКРАЇНИ
Новопечерський пров., 3, корпус 2, м. Київ, 01042, тел./факс (044) 521-20-40,
тел. (044) 521-20-56, ел. адреса: info@dei.gov.ua

_____ (найменування,
місцезнаходження, телефони територіального органу, що здійснює перевірку)

АКТ,
складений за результатом проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів
№ 00000000000

_____
(найменування юридичної особи (відокремленого підрозділу) або прізвище,

_____
ім'я та по батькові фізичної особи – підприємця)

Код згідно з ЄДРПОУ, або реєстраційний номер облікової картки платника податків 0000000000, або серія (за наявності) та номер паспорта*

_____

_____
(місцезнаходження/місце проживання суб'єкта господарювання, номер телефону, телефаксу та адреса електронної пошти)

_____

І. Загальна інформація про проведення заходу державного нагляду (контролю)

Розпорядчий документ, на виконання якого проводиться захід державного нагляду (контролю), від 00.00.0000 № 0000 Посвідчення (направлення) від 00.00.0000 № 0000	Тип заходу державного нагляду (контролю): плановий позаплановий

*Для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, повідомили про це відповідний орган доходів і зборів та мають відмітку в паспорті

ІІ. Строк проведення заходу державного нагляду (контролю)

Початок перевірки					Завершення перевірки				
число	місяць	рік	години	хвилини	число	місяць	рік	години	хвилини

ІІІ. Особи, які беруть участь у проведенні заходу державного нагляду (контролю)

Посадові особи органу державного нагляду (контролю): _____

_____
(посади, прізвища, імена та по батькові)

Керівник суб'єкта господарювання або уповноважена ним особа

_____
(посада, прізвище, ім'я та по батькові)

Інші особи:

_____
(посади, прізвища, імена та по батькові)

IV. Дані про останній проведений захід державного нагляду (контролю)

Плановий	Позаплановий
не проводився	не проводився
проводився з 00.00.0000 по 00.00.0000 Акт перевірки № 00000000000 Припис щодо усунення порушень: не видавався; видавався Вимоги припису: виконано; не виконано	проводився з 00.00.0000 по 00.00.0000 Акт перевірки № 00000000000 Припис щодо усунення порушень: не видавався; видавався Вимоги припису: виконано; не виконано

V. ВИЧЕРПНИЙ ПЕРЕЛІК
питань стосовно проведення заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів

№	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Відповіді на питання				Нормативне обґрунтування
			Так	Ні	НВ	НР	
1	Загальні питання						
1.1	Вимоги органу державного нагляду (контролю) щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства у визначені строки виконано	Високий Середній Незначний					Абзац третій частини першої статті 11 ЗУ № 877
1.2	Замовником екологічної експертизи вимоги висновків екологічної експертизи виконуються	Високий Середній Незначний					Пункт 5 частини першої статті 32 ЗУ № 45/95
2	Перелік питань щодо проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про охорону атмосферного повітря визначений згідно з додатком 1 до цього Акта						
3	Перелік питань щодо проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про охорону і раціональне використання вод та відтворення водних ресурсів визначений згідно з додатком 2 до цього Акта						
4	Перелік питань щодо проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про використання та охорону земель визначений згідно з додатком 3 до цього Акт						
5	Перелік питань щодо проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про поводження з відходами визначений згідно з додатком 4 до цього Акта						
6	Перелік питань щодо проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про природно-заповідний фонд визначений згідно з додатком 5 до цього Акта						
7	Перелік питань щодо проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про охорону, захист, використання та відтворення лісів визначений згідно з додатком 6 до цього Акта						
8	Перелік питань щодо проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про охорону, використання і відтворення риби та інших водних живих ресурсів визначений згідно з додатком 7 до цього Акта						

9	Перелік питань, щодо проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про охорону, утримання зоологічних колекцій, у тому числі диких тварин у неволі, визначений згідно з додатком 8 до цього Акта
10	Перелік питань щодо проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства під час ведення мисливського господарства та здійснення полювання визначений згідно з додатком 9 до цього Акта
11	Перелік питань щодо проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про використання і охорону надр визначений згідно з додатком 10 до цього Акта

** За загальними питаннями перевіряються суб'єкти господарювання з високим, середнім та низьким ступенями ризику. Плановий (позаплановий) захід державного нагляду (контролю) проводиться згідно з цим Актом та переліком питань щодо додержання вимог у сфері законодавства, що перевіряється

Пояснення до позначень, використаних у переліку питань для перевірки:

"**Так**" - позитивна відповідь на поставлене запитання.

"**Ні**" - негативна відповідь на поставлене запитання.

"**НВ**" - дотримання вимог законодавства не є обов'язковим для суб'єкта господарювання.

"**НР**" - не розглядалося.

VI. ОПИС виявлених порушень

№ з/п	Найменування нормативно-правового акта або нормативного документа, вимоги якого порушено, із зазначенням статті (частини, пункту, абзацу тощо)	Детальний опис виявленого порушення

VII. ПЕРЕЛІК
питань щодо здійснення контролю за діями (бездіяльністю) посадових осіб органу державного нагляду (контролю)***

Питання щодо здійснення контролю		Відповіді на питання			Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»
		Так	Ні	Дотримання вимог законодавства не є обов'язковим для посадових осіб	
1	Про проведення планового заходу державного нагляду (контролю) суб'єкта господарювання письмово повідомлено не пізніш як за 10 днів до дня здійснення цього заходу				Частина четверта статті 5
2	Посвідчення (направлення) на проведення заходу державного нагляду (контролю) та службове посвідчення, що посвідчує посадову особу органу державного нагляду (контролю), пред'явлено				Абзац перший частини п'ятої статті 7, абзац четвертий статті 10
3	Копію посвідчення (направлення) на проведення планового або позапланового заходу надано				Абзац перший частини п'ятої статті 7, абзаци четвертий, сьомий статті 10
4	Перед початком здійснення державного нагляду (контролю) посадовою особою органу державного нагляду (контролю) внесений запис до журналу реєстрації заходів державного нагляду (контролю) (за наявності такого журналу у суб'єкта господарювання)				Частина дванадцята статті 4

5	Під час проведення позапланового заходу з'ясовувалися лише ті питання, необхідність перевірки яких стала підставою для здійснення цього заходу, з обов'язковим зазначенням цих питань у посвідченні (направленні) на проведення заходу державного нагляду (контролю)				Абзац десятий частини першої статті 6

*** Ця частина Акта заповнюється виключно керівником суб'єкта господарювання – юридичної особи або її відокремленого підрозділу (уповноваженою ним особою).

VIII. Пояснення, зауваження або заперечення щодо проведеного заходу державного нагляду (контролю) та цього Акта

№ з/п	Пояснення, зауваження або заперечення

Посадові особи органу державного нагляду (контролю):

_____ _____ _____
(посада) (підпис) (ініціали та прізвище)

_____ _____ _____
(посада) (підпис) (ініціали та прізвище)

_____ _____
(посада) (підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник суб'єкта господарювання або уповноважена ним особа

_____ _____ _____
(посада) (підпис) (ініціали та прізвище)

Інші особи, які брали участь у проведенні заходу державного нагляду (контролю):

_____ _____ _____
(посада) (підпис) (ініціали та прізвище)

_____ _____ _____
(посада) (підпис) (ініціали та прізвище)

Примірник цього Акта на 00 сторінках отримано 00.00.0000:

_____ _____ _____
(посада) (підпис) (ініціали та прізвище)

Відмітка про відмову від підписання керівником суб'єкта господарювання або уповноваженою ним особою, іншими особами цього Акта _____
_____

Цей Акт перевірки надіслано листом від _____ № _____

IX. ВИЧЕРПНИЙ ПЕРЕЛІК

нормативно-правових актів та нормативних документів, відповідно до яких складено перелік питань щодо проведення заходу державного нагляду (контролю)

Додаток 5

ПОЛОЖЕНИЯ
про штаби громадських інспекторів з охорони довкілля

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕНИЯ.

1.1. Це Положення про штаби громадських інспекторів з охорони довкілля (далі - Положення) розроблене відповідно до пункту 4.4 «Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля», яке затверджено наказом Мінекоресурсів України від 27.02.02 № 88, що зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20.03.02 за №276/6564, інших законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють питання участі громадськості у охороні навколишнього природного середовища.

1.2. Положення роз'яснює порядок створення та діяльності штабів громадських інспекторів з охорони довкілля.

2. МЕТА СТВОРЕННЯ ШТАБІВ.

2.1 Штаби громадських інспекторів з охорони довкілля (далі - штаби) створюються з метою: організації взаємодії роботи громадських інспекторів з охорони довкілля (далі - громадський інспектор) з Державною екологічною інспекцією України (далі - Держекоінспекція) з метою залучення громадськості до участі в охороні навколишнього природного середовища та планових \ позапланових перевірок; участі громадськості у реалізації загальнодержавних, регіональних і місцевих екологічних програм з екологічної безпеки та захисту довкілля.

3. ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ ШТАБІВ.

3.1. Штаби створюються та функціонують при Держекоінспекції, її територіальних та міжрегіональних територіальних органах з числа громадських інспекторів з охорони довкілля.

3.2. Штаби, які створюються при Держекоінспекції, й територіальних та міжрегіональних територіальних органах, функціонують на громадських засадах і не можуть набувати статусу юридичних осіб.

4. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЛЬНОСТІ ШТАБІВ.

4.1. Штаби у своїй діяльності керуються законами України та цим Положенням.

4.2. Штаби працюють у взаємодії з Держекоінспекцією, її територіальними та м1жрегюнальними територіальними органами, іншими державними органами, які здійснюють контроль за охороною та раціональним використанням природних ресурсів, органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.

4.3. Штаб формується з територіальних громадських інспекторів екологічної інспекції Головою штабу (не менше 3 інспекторів).

4.4. Поточною Діяльністю штабу керує голова штабу.

4.5. Головою штабу при Держекоінспекції призначається особа із числа громадських інспекторів з охорони довкілля України.

4.6. Голова штабу при Держекоінспекції призначається та звільняється наказом Голови за поданням керівника підрозділу по зв'язках з громадськістю Держекоінспекції.

4.7. Голова територіального штабу призначається та звільняється наказом Голови Держекоінспекції за поданням голови штабу при Державній екологічній інспекції України;

4.8. Голова штабу може мати заступника, який призначається та звільняється наказом Голови Держекоінспекції за поданням голови штабу при Державній екологічній інспекції України.

4.9. Голова штабу при Держекоінспекції координує роботу територіальних штабів через їх голів.

5. КООРДИНАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ШТАБІВ.

5.1. Координацію діяльності територіальних штабів здійснюють:

Голова штабу при Держекоінспекції;

начальники територіальних та міжрегіональних територіальних органів ДЕІ.

5.2. Координацію роботи громадських інспекторів, які входять до складу штабів, здійснюють голови відповідних штабів.

5.3. Роботу Голови штабу при Держекоінспекції координує відповідальна особа яка визначена наказом Голови Державної екологічної інспекції України.

5.4. Голова штабу поквартально до 10 числа наступного місяця подає інформацію про проведену роботу Голові Держекоінспекції.

5.5. Голова територіального штабу щомісячно подає інформацію про проведену роботу Голові штабу при Держекоінспекції за встановленою формою.

6. ПОВНОВАЖЕННЯ ШТАБІВ.

6.1. Штаби при Держекоінспекції, її територіальних та міжрегіональних територіальних органах мають право:

здійснювати тісну взаємодію з Держекоінспекцією, її територіальними та міжрегіональними територіальними органами;

заслуховувати звіти про роботу громадських інспекторів, які діють при штабах;

ініціювати участь громадських інспекторів штабів у планових, позапланових перевірках, які проводяться працівниками територіальних та міжрегіональних територіальних органів Держекоінспекції, органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, іншими державними органами, які здійснюють контроль за охороною та раціональним використанням природних ресурсів;

ініціювати та координувати роботу з питань проведення громадської екологічної експертизи, проведення громадських слухань, приймати рішення про залучення до цих заходів відповідних фахівців-експертів;

здійснювати поточні контакти з органами державної влади, громадськими організаціями та засобами масової інформації і громадськістю;

сприяти залученню до здійснення громадського контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища громадян, які бажають бути громадськими інспекторами;

проводити співбесіди з громадянами, які бажають бути громадськими інспекторами, та надавати подання до відповідних територіальних та міжрегіональних територіальних органів Держекоінспекції щодо їх призначення;

проводити навчання з громадськими інспекторами з питань складання актів перевірок та протоколів про адміністративні правопорушення;

надавати громадським інспекторам юридичну, інформаційну, технічну та іншу допомогу;

роз’яснювати громадянам вимоги природоохоронного законодавства та

їхні екологічні права;

одержувати в установленому порядку інформацію про стан навколишнього природного середовища, джерела негативного впливу на нього та заходи, що вживаються для поліпшення екологічної ситуації;

інформувати громадськість та органи державної влади щодо своєї діяльності та виявлених порушень;

здійснювати інші повноваження, визначні нормативно-правовими актами з питань здійснення державного та громадського контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища.

7. ОБОВ'ЯЗКИ ШТАБІВ.

7.1. Штаб при Держекоінспекції зобов'язаний:

координувати діяльність громадських інспекторів з охорони довкілля та штабів при територіальних та міжрегіональних територіальних органах Держекоінспекції та при громадських організаціях екологічного напрямку;

надавати штабам при територіальних та міжрегіональних територіальних органах Держекоінспекції та при громадських організаціях методичну допомогу з питань здійснення громадського контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища;

проводите з громадськими інспекторами навчання, знайомити їх з новими законодавчими та нормативними документами, які регламентують здійснення громадського контролю;

сумлінно виконувати покладені на нього завдання та інформувати про результати діяльності штабу при Держекоінспекції та штабів при її територіальних та міжрегіональних територіальних органах;

не пізніше 20 січня наступного за звітним року подавати в Держекоінспекцію щорічний звіт про результати роботи.

7.2. Штаби при територіальних та міжрегіональних територіальних органах Держекоінспекції зобов'язані:

координувати діяльність громадських інспекторів з охорони довкілля та штабів при громадських організаціях екологічного напрямку;

надавати штабам при громадських організаціях методичну допомогу з питань здійснення громадського контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища;

проводити з громадськими інспекторами навчання, знайомити їх з новими законодавчими та нормативними документами, які регламентують здійснення громадського контролю;

сумлінно виконувати покладені на них завдання та інформувати про результати діяльності штабу при територіальних та міжрегіональних територіальних органах Держекоінспекції;

не пізніше 15 січня наступного за звітним року подавати до Голови штабу при Держекоінспекції щорічний звіт про результати роботи.

РОЗФОРМУВАННЯ ШТАБІВ.

8.1. Штаб при Держекоінспекції та штаби при територіальних та міжрегіональних територіальних органах ДЕІ розформовуються за рішенням Голови Держекоінспекції [55].

Додаток 6

Об’єкти природно-заповідного фонду м. Кривий Ріг

№	Назва	Категорія	Площа, га	Рік створення	Підпорядкованість	Місце знаходження	Стислий опис об’єкту
Об’єкти загальнодержавного значення							
1	**Балка Північна Червона**	Ландшафтний заказник загально-державного значення	28,0	Постанова РМ УРСР **12.12.1983** №495	Криворізька міська рада управління містобудування і архітектури	Тернівський район м. Кривий Ріг. Північна-західна околиця міста	Найбільша балка басейну р. Саксагань. Цінний природний ландшафт з унікальними виходами гірських порід Криворізької серії по схилах з великою чисельністю популяцій рідкісних рослин і тварин
2	**Скелі МОДРу**	Геологічна пам’ятка природи загально-державного значення	62,0	Розпорядження РМ УРСР **14.10.1975** №780-р	Криворізька міська рада управління містобудування і архітектури. Виконком Центрально-міської у місті ради	Центрально-міський район м. Кривий Ріг	Унікальні природні відслонення правого і лівого берегів р. Інгулець з виходом на денну поверхню залізистих і сланцевих порід Криворізької серії докембрію
3	**Криворізький ботанічний сад**	Ботанічний сад загально-державного значення	75,0 (52,0)	Постанова Президії НАН України №144 **1992**р.	Криворізький ботанічний сад Національної Академії Наук України	Тернівський район м. Кривий Ріг, вул. Маршака, 50	Ботанічний заклад, який розробляє теорію оптимізації техногенного середовища на базі збагачення регіону шляхом інтродукції та акліматизації рослин світової флори та розробки наукових взаємодій індустрії та живої природи
Об’єкти місцевого значення							
4	**Візирка**	Ландшафтний заказник	121,0	Рішення облради **28.12.2001** №502-19XXIII	ПРАТ “Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат”	Інгулецький район, північна околиця	Цінний природний ландшафт з унікальними виходами гірських порід, а також всього комплексу самовідновлених природних екосистем із рідкісними видами рослинного і тваринного світу
5	**Балка Північна Червона**	Ландшафтний заказник	26,0	Рішення облвиконкому **09.06.1988** №231	Криворізька міська рада управління містобудування і архітектури	Тернівський район м. Кривий Ріг. Північна-західна околиця міста	Найбільша балка басейну р. Саксагань. Цінний природний ландшафт з унікальними виходами гірських порід Криворізької серії по схилах з великою чисельністю популяцій рідкісних рослин і тварин
6	**Виходи аркозових пісковиків**	Геологічна пам’ятка природи	4,0	Рішення облвиконкому **22.06.1972** №391	Селище Південного ГЗК, лівий берег річки Інгулець	ПАТ «Південний гірничозбагачувальний комбінат»	Виходи на денну поверхню аркозових пісковиків, які входять в нижню світу Криворізької серії докембрію

№	Назва	Категорія	Площа, га	Рік створення	Підпорядкованість	Місце знаходження	Стислий опис об'єкту
7	**Сланцеві скелі**	Геологічна пам'ятка природи	4,0	Рішення облвиконкому **22.06.1972** №391	Шахтоуправління ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг»	Біля шахт «Південна» і «Північна», правий берег р. Саксагань	Виходи на денну поверхню аспідних сланців – порід середньої світи Криворізької серії докембрію та стародавніх гірничих розробок
8	**Пісковикова скеля**	Геологічна пам'ятка природи	1,0	Рішення облвиконкому **22.06.1972** №391	ПАТ «Південний гірничозбагачувальний комбінат»	Інгулецький район м. Кривий Ріг. Біля підстанції «Південного ГЗК»	Виходи на денну поверхню аркозових пісковиків та конгломератів нижньої та середньої світ Криворізької серії докембрію
9	**Скелеватські виходи**	Геологічна пам'ятка природи	9,0	Рішення облвиконкому **22.06.1972** №391	ПАТ «Південний гірничозбагачувальний комбінат»	В 500м від кар'єру Південного ГЗК, лівий берег р. Інгулець	Виходи на денну поверхню аркозового, філітового та талькового горизонтів порід нижньої світи Криворізької серії докембрію
10	**Виходи амфіболітів**	Геологічна пам'ятка природи	5,0	Рішення облвиконкому **14.11.1975** №388-Р	ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат»	Біля шахти «Криворізької» («Родіна»)	Виходи на денну поверхню щільної породи темно-зеленого кольору з мигдалинами кварцу
11	**Дерево культурної груші**	Ботанічна пам'ятка природи	0,03	Рішення облвиконкому **17.12.1990** № 469	СП ПРАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча" ГЗК «Укрмеханобр»	м. Кривий Ріг, Саксаганський район, вул. Харцизська, 138	Дерево груші, яке за віком досягає понад 200 років
12	**Дендрологічний парк**	Ботанічний сад	27,0	Розпорядження представника Президента України від **30.12.1993** № 518	ДП «Криворізьке лісове господарство»	м. Кривий Ріг, Довгинцівський район, біля селища Залізничне	Територія зі спеціально створеними насадженнями різноманітних деревних та чагарникових порід місцевої флори та інтродуцентів
13	**Парк ім. Федора Мершавцева**	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	36,0	Рішення облвиконкому **22.06.1972** № 391	Криворізька міська рада управління благоустрою та житлової політики виконкому Криворізької міської ради	м. Кривий Ріг, Центрально-Міський район	Естетичний, виховний, науково природоохоронний, оздоровчий куточок міста. Є найбільшим парком відпочинку міста, в якому розміщено понад 40 видів декоративних деревних порід, кущів, квітів
14	**Старовинна груша на Карнаватці**	Ботанічна пам'ятка природи	0,015	Рішення облвиконкому **22.08.2010** № 784-27/V	Криворізька міська рада	Місто Кривий Ріг, селище Карнаватка, вул. Шмідта, б. 13, приватна садиба Кучми М.Х.	Дерево груші, вік якої досягає 300 років

Загальна площа заповідних територій м. Кривий Ріг становить 375,45 га, з яких 3 об'єкти загальнодержавного значення площею 142,4 га і 11 об'єктів місцевого значення загальною площею 233,05 га [36].

Додаток 7

Мережа біосферних і природних заповідників України

№ п/п	Назва	Рік організації	Площа, га	Область	Стисла характеристика
			Заповідники в степу		
1	Асканія-Нова ім. Фальц-Фейна з 1984 року - **біосферний**	1898	33307	Херсонська Чаплинський р-н, с.м.т. Асканія-Нова	Забезпечує збереження і вивчення єдиної в Європі ділянки цілинного сухого типчаково-ковилового степу з переважаючою рослинністю дернових злаків
2	Чорноморський з 1984 року – **біосферний**	1927	89129	Херсонська і Миколаївська м. Гола Пристань	Виконує особливо важливу роль в охороні гніздових та перелітних птахів, яких тут налічується 300 видів, в тому числі 22 - рідкісних та таких, що знаходяться під загрозою зникнення
3	Український степовий Має філіали: Хомутовський степ, «Кам'яні Могили», Михайлівська цілина, Крейдова флора	1961	2768,4	Донецька, Запорізька, Сумська	Основні завдання заповідника - збереження і вивчення фітоценозів степу, розробка методів їх охорони
4	Луганський Має філіали: Станично-Луганське відділення Стрільцівський степ, Провальський степ	12.11.1968	1575,5	Луганська ст. Луганська	Вивчення ландшафтів степу, лугів і заплавних лісів. Домінують ковила Лессінга, ковила волосиста, типчак. Лісова рослинність репрезентована типовою широколистяною степовою дібровою з домішкою в'яза
5	Дунайські плавні з 1998 **біосферний**	1981	14851	Одеська Кілійський р-н, м. Вилково	Виконує завдання охорони тваринного і рослинного світу, водно-болотяних угідь, вивчає унікальний природний комплекс плавнів та закономірностей формування дельти, що має не лише національне, а й міжнародне значення. Його територія має надзвичайно важливе значення для перелітних птахів
6	Дніпровсько-Орільський	15.09.1990	3766,2	Дніпропетровська с. Кірова	Характерний природний комплекс лівобережної долини Дніпра (залишки дніпропетровських плавнів), де представлені водна, лугова, болотяна рослинність, цінні заплавні ліси, борові тераси з сосновими лісами і піщаними степами
7	«Єланецький степ»	17.07.1996	1675	Миколаївська Єланецький р-н, с. Калинівка	Єдина в Правобережному степу значна за площею ділянка з типовими різнотравно-типчаково-ковиловими природними комплексами
			Заповідники в лісостепу		
8	Канівський	30.07.1923	2049	Черкаська м. Канів	Заповідник включає придніпровські кручі від Княжої до Чернечної (Тарасової) гори, частину Дніпра разом з островом Круглик. Майже вся площа суходолу вкрита грабовим лісом з домішкою клена гостролистого, клена польового, ясена, дуба
9.	«Медобори»	08.02.1990	10455	Тернопільська, Гусятинський р-н, с.м.т. Гримайлів	Унікальна пам'ятка природи геологічного минулого, аналогу який в Європі немає. Тут збереглися ділянки пралісів, де поряд з буком, дубом звичайним і грабом ростуть дуб скельний, липа, ясен.

Продовження таблиці

№ п/п	Назва	Рік організації	Площа,га	Область	Стисла характеристика
10	«Розточчя»	05.10.1984	2080	Львівська Яворівський р-н, с. Івано-Франкове	Розташований на Головному європейському вододілі, де формується поверхневий стік бас. Балтійського та Чорного морів. Територія вкрита лісами високої продуктивності з сосною звичайною, буком європейським, дубом звичайним, скельним.
Заповідники в зоні мішаних лісів					
11	Рівненський	03.04.1999	47047	Рівненська м. Сарни	Мезотрофні осоково-сфагнові болота, заболочені березові і вільхові ліси, прибережно-водна і водна рослинність, а на суходолах - соснові ліси.
12	Поліський	1968	20104	Житомирська Овруцький р-н с. Селезівка	Розміщений у верхів'ї річки Уборть. Характерні соснові ліси. На площі 2000га зберігаються вікові деревостани.
13	Древлянський природний заповідник	31.12.2009	30872,8	Житомирська Народицький район	Збереження унікальних лісових і водно-болотних комплексів Полісся, реліктових та ендемічних видів рослин і тварин. Територія сильно забруднена радіонуклідами (зона відселення)
14	Чорнобильський радіаційно-екологічний заповідник **біосферний**	26.04.2016	226965	Іванківський та Поліський райони Київської області	Розташований у зоні відчуження Чорнобильської АЕС внаслідок забруднення радіонуклідами. Офіційний слоган «Місце, де природа може бути собою»
Заповідники в зоні мішаних лісів					
15	Карпатський з 1990 року - **біосферний**	1968	19899	Закарпатська м. Рахів	Заповідник складається з 6 відокремле-них масивів: Угольсько-Широко-лужанський, Мармароський, Чорногірський, Свидовецький, Хустський, Стужицький масиви. Гірські ліси Карпат.
16	«Горгани»	12.09.1996	5344,2	Івано-Франківська обл., м. Надвірна	Цінні лісові природні комплекси Горганського кряжу з віковими ялицево-смерековими лісами.
Заповідники в Криму					
17	Карадазький	09.08.1979	2874	Крим, Судак-ський р-н, с. Курортне	Заповідник є унікальним природним і мінералогічним музеєм, де виявлено гірський кришталь, аметист, сердолік, агат, опал.
18	Кримський	30.07.1923	44175	Крим, м. Алушта	Основна площа заповідника вкрита лісом. Тут охороняються найцінніші в Криму дубові, букові й соснові ліси.
19	Мис «Мартьян»	20.02.1973	240	Крим	Забезпечує збереження і вивчення цінного узбережно-аквального комплексу в центральній частині Південного берегу Криму, що є своєрідним еталоном взаємодії моря і суходолу. Тут найкраще збереглася реліктова рослинність середземноморського типу - ялівцеві, суничниково-ялівцеві, дубово-ялицеві і дубові ліси.
20	Ялтинський гірсько-лісовий	20.02.1973	14591	Крим м. Ялта	Заповідник забезпечує збереження й відновлення типових гірсько-лісових природних комплексів, переважно насаджень з сосни кримської, що

					формують цілющі, оздоровчі властивості курортної зони Великої Ялти.
21	Казантипський	12.05.1998	450	Крим, Ленінський р-н, м. Щолкіне	Цілинні ковилові петрофільні і лучні степи, чагарникові гігрофільні угруповання, галофітні фітоценози прибережної смуги, зарості морських водоростей
22	«Опукський»	12.05.1998	1592	Крим м. Керч	Типчаково-ковилові степові та солончакові ландшафти, унікальні чагарникові угруповання, скельні види рослин і тварин

Додаток 8

Таблиця Д.8.1

Види рослин Криворіжжя, занесені до Червоної книги України

№	Назва рослинних видів	
	українське	латинське
1	Астрагал шерстистоквітковий	*Astragalus dasyanthus* Pall
2	Брандушка різнокольорова	*Bulbocodium versicolor* (Her-Gan.) Spreng.
3	Гімносперміум одеський	*Gymnospermium odessanum* (DC.) Takht.
4	Горицвіт волзький	*Adonis wolgensis Steven*
5	Дрік скіфський	*Genista scythica* Pacz.
6	Зіновать Скробічевського	*Chamaecytisus skrobiszewskii* (Pacz.)Klaskova.
7	Карагана скіфська	*Caragana scythica* (Kom.) Pojark.
8	Ковила волосиста	*Stipa capillata* L.
9	Ковила Лессінга	*Stipa lessingiana* Trin. et Rupr.
10	Ковила найкрасивіша	*Stipa pulcherrima* C. Koch.
11	Ковила вузьколиста	*Stipa tirsa* Stev.
12	Півники понтичні	*Iris pontica* Zapal.
13	Пирій ковилолистий	*Elytrigia stipifolia* (Czen. ex Nevski.) Nevski.
14	Рястка Буше	*Ornithogalum boucheanum* (Kunth.) Aschers.
15	Рябчик руський	*Fritillaria ruthenica* Wikstr.
16	Сон чорніючий	*Pulsatilla nigricans* Storck.
17	Тюльпан бузький	*Tulipa hypanica* Klok. et Zoz.
18	Тюльпан дібровний	*Tulipa quercetorum* Klok. et Zoz.
19	Тюльпан Шренка	*Tulipa schrenkii* Regel.
20	Цибуля лінійна	*Allium lineare* L.
21	Цимбохазма дніпровська	*Cymbochasma borysthenica* (Pall. ex Schlecht.) Klokov et Zoz
22	Шафран сітчастий	*Crocus reticulatus* Steven ex Adams
23	Шоломниця весняна	*Scutellaria verna* Bess.

Таблиця Д.8.2

Рослини м. Кривий Ріг, занесені до Світового червоного списку [72, 73]

№	Назва рослинних видів	
	українська	латинська
1	Астрагал шерстистоквітковий	*Astragalus dasyanthus* Pall
2	Астрагал Геннінга	*Astragalus henningii* (Steven) Klokov
3	Астрагал блідий	*Astragalus* pallescens M.Bieb
4	Гімносперміум одеський	*Gymnospermium odessanum* (DC.) Takht.
5	Дрік скіфський	*Genista scythica* Pacz.
6	Зіновать Скробічевського	*Chamaecytisus skrobiszewskii* (Pacz.)Klaskova.
7	Льонок бессарабський	*Linaria biebersteinii* Besser
8	Очиток Борисової	*Sedum borissovae* Balk.
9	Пирій ковилолистий	*Elytrigia stipifolia* (Czern. ex Nevski) Nevski
10	Пустельниця жорстка	*Eremogone rigida* (M. Bieb.) Fenzl

Таблиця Д.8.3

Рослини м. Кривий Ріг, занесені до Європейського червоного списку [72, 73]

№	Назва рослинних видів	
	українська	латинська
1	Астрагал шерстистоквітковий	*Astragalus dasyanthus* Pall
2	Астрагал Геннінга	*Astragalus henningii* (Steven) Klokov
3	Залізняк гібридний	*Phlomis hybrida* Zelen.
4	Зіновать Скробічевського	*Chamaecytisus skrobiszewskii* (Pacz.)Klaskova.
5	Карагана скіфська	*Caragana scythica* (Kom.) Pojark.
6	Ластовень проміжний	*Vincetoxicum intermedium* Taliev
7	Підмаренник волинський	*Galium volhynicum* Pobed.
8	Пирій ковилолистий	*Elytrigia stipifolia* (Czern. ex Nevski) Nevski
9	Фіалка Лавренка	*Viola lavrenkoana* Klokov
10	Цимбохазма дніпровська	*Cymbochasma borysthenica* (Pall. ex Schlecht.) Klokov et Zoz

Таблиця Д.8.4

Види-трансформери флори міста Кривий Ріг [28, 72, 74]

№	Назва рослинних видів	
	українська	латинська
1	Робінія звича́йна	*Robinia pseudoacacia* L.
2	Клен ясенолистий	*Acer negundo* L.
3	Маслинка вузьколиста	*Elaeagnus angustifolia* L.
4	Дикий виноград п’ятилистий	*Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch.
5	Дикий виноград прикріплений	*Parthenocissus inserta* (A.Kern.) Fritsch
6	Нетреба ельбінська	*Xanthium albinum* (Widder) H. Scholz
7	Амброзія полинолиста	*Ambrosia artemisiifolia* L.
8	Волошка розлога	*Centaurea diffusa* Lam.
9	Злинка канадська	*Conyza canadensis* (L.) Crong. (*Erigeron canadensis* L.)
10	Гринделія розчепірена	*Grindelia squarrosa* (Pursh) Dunal
11	Злинка однорічна	*Phalacroloma annuum* (L.) Dumort. (*Erigeron annuus* (L.) Pers.
12	Злина щетиниста	*Phalacroloma septentrionale* (Fernald. et Wiegand)
13	Елодея канадська	*Elodea canadensis* Michx.
14	Стоколос покрівельний	*Anisantha tectorum* (L.) Nevski
15	Стоколос (бромус) розчепірений	*Bromus squarrosus* L.

Примітка. Види-трансформери – це види з найвищим інвазійним потенціалом, які найбільш суттєво впливають на стан рослинного покриву, перешкоджаючи поновленню видів аборигенної фракції.

Рис.Д.8.1. *Ambrosia artemisiifolia* L. [2].

Рис. Д.8.2. *Elodea canadensis* Michx. [6].

Рис. Д.8.3. *Anisantha tectorum* (L.) Nevski [69].

Рис. Д.8.4. *Grindelia squarrosa* (Pursh) Dunal [8].

Рис. Д.8.5. *Centaurea diffusa* Lam. [7].

Рис. Д.8.6. *Xanthium albinum* (Widder) H. Scholz [36].

Додаток 9

Штрафи, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення [20]

Стаття Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП)		*Розмір штрафів* (кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян)	
№	*Зміст адміністративного правопорушення*	*громадяни*	*посадові особи*
1	**2**	**3**	**4**
47	Порушення права державної власності на надра	100-200	200-500
48	Порушення права державної власності на води	3-7	5-8
49	Порушення права державної власності на ліси	3-7	5-8
52	Псування або забруднення (в тому числі бур'янами) сільськогосподарських угідь та інших земель	20-80	50-100
53	Порушення правил використання земель	10-50	20-100
53^1	Самовільне заняття земельної ділянки	10-50	20-100
53^2	Приховування або перекручення даних земельного кадастру	-	5-20
54	Несвоєчасне повернення тимчасово зайнятих земель	10-20	15-30
55	Порушення правил землеустрою	5-20	3-18
57	Порушення вимог охорони надр	100-200	200-300
58	Порушення правил і вимог проведення робіт по геологічному вивченню надр	-	30-100
59	Порушення правил охорони водних ресурсів	3-7	5-8
59^1	Порушення вимог охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення	-	35-70
60	Порушення правил водокористування	-	5-8
61	Пошкодження гідротехнічних споруд і пристроїв, встановлених режимів роботи штучних водних об'єктів і водогосподарських систем	50-100	100-200
62	Невиконання обов'язків по реєстрації в суднових документах операцій з шкідливими речовинами і сумішами	-	5-8
63	Незаконне використання земель державного лісового фонду	5-10	9-18
64	Порушення встановленого порядку використання лісосічного фонду, заготівлі і вивезення деревини, заготівлі живиці	3-7	5-8
65	Незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка	30-60	150-300
65-1	Знищення або пошкодження полезахисних лісосмуг та захисних лісових насаджень	30-45	60-90
66	Знищення або пошкодження підросту в лісах	3-6	7-10
67	Здійснення лісових користувань не у відповідності з метою або вимогами, передбаченими в лісорубному квітку (ордері) або лісовому квитку	1-3	3-7
68	Порушення правил відновлення і поліпшення лісів, використання ресурсів спілої деревини, вимог з охорони пралісів, квазіпралісів та природних лісів	-	50-100
69	Пошкодження сінокосів і пасовищних угідь на землях державного лісового фонду	1-3	3-7
1	**2**	**3**	**4**

70	Самовільне сінокосіння і пасіння худоби, збирання дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід	1-3	3-7
71	Введення в експлуатацію виробничих об'єктів без обладнання, що запобігає шкідливому впливу на ліси	-	15-30
72	Пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, нафтою і нафтопродуктами, шкідливими викидами, відходами і покидьками	30-90	150-200
73	Засмічення лісів відходами	25-50	50-100
74	Знищення або пошкодження лісо осушувальних канав, дренажних систем і шляхів на землях державного лісового фонду	1-3	3-7
76	Знищення корисної для лісу фауни	1-3	3-7
77	Порушення вимог пожежної безпеки в лісах	90-270	270-900
77^1	Самовільне випалювання рослинності або її залишків	180-7	3-10
78	Порушення порядку здійснення викиду забруднюючих речовин в атмосферу або впливу на неї фізичних та біологічних факторів	-	5-8
78^1	Порушення порядку здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери і атмосферних явищ	-	5-7
79	Недодержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при введенні в експлуатацію і експлуатації підприємств і споруд	-	5- 8
79^2	Порушення вимог недопущення та запобігання витокам і викидам озоноруйнівних речовин та фторованих газів	-	100-200
80	Випуск в експлуатацію транспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах	80	
82	Порушення вимог щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення	20-80	50-100
83	Порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів	3-7	7-10
85	Порушення правил використання об'єктів тваринного світу	6-60	30-90
86^1	Експлуатація на водних об'єктах водозбірних споруд, не забезпечених рибозахисним обладнанням	1-6	5-8
87	Порушення вимог щодо охорони середовища перебування і шляхів міграції, переселення, акліматизації та схрещування диких тварин	30-50	50-70
88	Незаконний вивезення з України і ввезення на її територію об'єктів тваринного і рослинного світу	30-50	50-70
88^1	Порушення порядку придбання чи збуту об'єктів тваринного або рослинного світу, правил утримання диких тварин у неволі або напівневільних умовах	30-100 3-50	30-100 3-50
88^2	Порушення правил створення, поповнення, збереження, використання або державного обліку зоологічних, ботанічних колекцій та торгівля ними	30-70	30-70
89	Жорстоке поводження з тваринами	200-300	200-300
1	**2**	**3**	**4**

90	Порушення вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України	20-30	30-50
90[1]	Невиконання правил і норм у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій	5-8	7-10
91	Порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду	9-24	15-30
91[1]	Невиконання вимог екологічної безпеки у процесі впровадження відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, нової техніки, технологій і систем, речовин і матеріалів	3-5	4-7
91[4]	Відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації	-	3-10
91[5]	Порушення вимог законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля	50-200	50-200
95	Порушення правил і норм ядерної та радіаційної безпеки	-	10-100
188[5]	Невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної ядерної безпеки	9-15	15-40
188 [12]	Невиконання законних вимог посадових осіб спеціально уповноважених органів виконавчої влади у сфері захисту рослин	5-10	10-18

Додаток 10

Покарання передбачені Кримінальним Кодексом України за правопорушення в галузі екології [26]

Стаття ККУ		***Покарання за екологічні злочини***
№	***зміст правопорушення***	
1	**2**	**3**
236	Порушення правил екологічної безпеки (Порушення порядку здійснення оцінки впливу на довкілля, правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств споруд, пересувних засобів та інших об'єктів, якщо це спричинило загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки)	Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років
237	Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (Ухилення від проведення або неналежне проведення на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, дезактиваційних чи інших відновлювальних заходів щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення	Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років

	особою, на яку покладено такий обов'язок, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки)	
238 238^1 238^2	Приховування або перекручування відомостей про екологічний стан або захворюваність населення. (Приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний і тваринний світ, а також стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою). (Ті самі діяння, вчинені повторно або в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації, або такі, що спричинили загибель людей чи тяжкі наслідки)	Штраф від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права до 3 років або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк. Обмеження волі на строк від 2 до 5 років або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років, позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до 3 років або без такого
239 239^1 239^2	Забруднення або псування земель. (Забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля). (Ті самі діяння, що спричинили загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки)	Штраф від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до 3 років. Обмеження волі на строк від 2 до 5 років або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до 3 років або без такого
240 240^1 240^2 240^3	Порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин. (Порушення встановлених правил охорони надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин місцевого значення у значному розмірі) (Порушення встановлених правил використання надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин місцевого значення у великому розмірі або незаконне видобування корисних копалин загально-державного значення) (Ті самі діяння, вчинені на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду або повторно, або якщо вони спричинили загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки)	Штраф від 500 до 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавленням волі на той самий строк. Обмеження волі на строк від 2 до 5 років або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років. Позбавлення волі на строк від 3 до 6 років.

240^4	(Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду або вчинені за попередньою змовою групою осіб, або вчинені особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, чи службовою особою з використанням службового становища). (Діяння, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені організованою групою або шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально-небезпечним способом, або спричинили загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки)	Позбавлення волі на строк від 5 до 8 років
$240/1^1$ $240/1^2$ $240/1^3$	Незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину. (Незаконне видобування бурштину, а так само збут, придбання, зберігання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину, законність походження якого не підтверджується відповідними документами). (Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або у значних розмірах, або на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду). (Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені службовою особою шляхом використання свого службового становища)	Штрафом від 3000 до 10000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк від 2 до 3 років, або позбавлен-ням волі на той самий строк. Позбавлення волі на строк від 4 до 7 років з конфіскацією майна. Позбавлення волі на строк від 5 до 8 років з конфіскацією майна.
241 241^1 241^2	Забруднення атмосферного повітря. (Забруднення або інша зміна природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя і здоров'я людей або довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей, довкілля). (Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки)	Штраф від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до 3 років Обмеження волі на строк від 2 до 5 років, позбавлення волі на той самий строк, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до 3 років
242 242^1 242^2	Порушення правил охорони вод. (Порушення правил охорони вод (водних об'єктів), якщо це спричинило забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля).	Штраф від 1000 до 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до 5 років, або обмеження волі на строк до 5 років.

	(Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки	Обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк
243	Забруднення моря.	
243[1]	(Забруднення моря в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або в межах вод виключної (морської) економічної зони України матеріалами чи речовинами, шкідливими для життя чи здоров'я людей, або відходами внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря, а також незаконне скидання чи поховання в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або у відкритому морі зазначених матеріалів, речовин і відходів).	Штраф від 300 до 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обійма-ти певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.
243[2]	(Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки).	Позбавлення волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права обійма-ти певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.
243[3]	(Неповідомлення спеціально відповідальними за те особами морських та повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі, адміністрації найближчого порту України, іншому уповноваженому органу або особі, а у разі скидання з метою поховання – і організації, яка видає дозволи на скидання, інформації про підготовлюване або здійснене внаслідок крайньої потреби скидання чи невідворотні втрати ними в межах внутрішніх морських територіальних вод України або у відкритому морі шкідливих речовин чи сумішей, що містять такі речовини понад встановлені норми, інших відходів, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло завдати шкоди зонам лікування і відпочинку або перешкодити іншим законним видам використання моря)	Штраф від 1000 до 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до 5 років, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавленням волі на той самий строк
244	Порушення законодавства про континентальний шельф України.	
244[1]	(Порушення законодавства про континентальний шельф України, що заподіяло істотну шкоду, а також невжиття особою, що відповідає за експлуатацію технологічних установок або інших джерел небезпеки в зоні безпеки, заходів для захисту живих організмів моря від дії шкідливих відходів або небезпечних випромінювань та енергії, якщо це створило небезпеку їх загибелі або загрожувало	Штраф від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на строк до 2 років.
244[2]	життю чи здоров'ю людей). (Дослідження, розвідування, розробка природних багатств та інші роботи на континентальному шельфі	Штраф від 2000 до 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

	України, які проводяться іноземцями, якщо це не передбачено договором між Україною і заінтересованою іноземною державою, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України або спеціальним дозволом, виданим у встановленому законом порядку)	або арешт на строк до 6 місяців
245 245^1	Знищення або пошкодження лісових масивів. (Знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць або інших таких насаджень вогнем чи іншими загально небезпечним способом).	Штраф від 5000 до 9000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк від 2 до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.
245^2	(Ті самі діяння, якщо вони спричинили загибель людей, масову загибель тварин або інші тяжкі наслідки)	Позбавлення волі на строк від 5 до 10 років
246 246^1 246^2 246^3	Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу. (Незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду). (Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб).	Штраф від 1000 до 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк. Обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.
246^4	(Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені у заповідниках або на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах). (Дії, передбачені частинами 1, 2 чи 3 цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки)	Штраф від 1500 до 2000 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від 3 до 5 років,або позбавленням волі на той самий строк. Позбавлення волі на строк від 5 до 7 років
247	Порушення законодавства про захист рослин. (Порушення правил, установлених для боротьби зі шкідниками, хворобами рослин, та ін. вимог законодавства про захист рослин, що спричинило тяжкі наслідки)	Штраф до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 120 до 200 годин, або обмеження волі на строк до 2 років
248 248^1	Незаконне полювання. (Порушення правил полювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду, а також незаконне полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або полювання на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України).	Штраф від 1000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 160 до 240 годин, або обмеження волі на строк до 3 років.

248^2	(Ті самі дії, якщо вони вчинені службовою особою з використанням службового становища, або за попередньою змовою груп осіб, або способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу, або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею)	Штраф від 200 до 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на той самий строк
249 249^1 249^2	Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. (Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, якщо воно заподіяло істотну шкоду). (Ті самі діяння, якщо вони вчинені способом масового знищення риби, звірів чи ін. видів тваринного світу або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею)	Штраф від 1000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років. Штраф від 3000 до 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк
250	Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів. (Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин)	Штраф від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк від 2 до 5 років, або позбавлення волі на той самий строк
251	Порушення ветеринарних правил. (Порушення ветеринарних правил, яке спричинило поширення епізоотії або інші тяжкі наслідки)	Штраф від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на строк до 3 років
252 252^1 252^2	Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду. (Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів ПЗФ). (Ті самі дії, вчинені шляхом підпалу або іншим загально небезпечним способом, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки)	Штраф від 1000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років. Позбавлення волі на строк від 5 до 12 років
253 253^1	Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля. (Розробка і здача проектів, іншої аналогічної документації замовнику службовою чи спеціально уповноваженою особою без обов'язкових інженерних систем захисту довкілля або введення (прийом) в експлуатацію споруд без такого захисту, якщо вони створили небезпеку тяжких технологічних аварій або екологічних катастроф, загибелі	Штраф від 1000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися

	або масового захворювання населення або інших тяжких наслідків).	певною діяльністю на строк до 3 років.
253^2	(Ті ж самі дії, якщо вони спричинили наслідки, передбачені частиною першою цієї статті)	Обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавлення волі на строк до 5 років
254	Безгосподарське використання земель.	
254^1	(Безгосподарське використання земель, якщо це спричинило тривале зниження або втрату їх родючості, виведення земель з сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту).	Штраф від 1000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 2 років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого.
254^2	(Умисне ухилення від обов'язкової рекультивації земель, порушених внаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину чи видобування бурштину на підставі спеціального дозволу на користування надрами, що заподіяло істотну шкоду).	Штраф від 7000 до 10000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.
254^3	(Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб).	Обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.
254^4	(Дії, передбачені частиною другою або третьою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки)	Позбавлення волі на строк від 5 до 7 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

Примітка. В законодавстві України доволі часто можна зустріти термін ***«неоподаткований мінімум доходів громадян»***. Найчастіше цей термін використовують для визначення розмірів штрафів за правопорушення, податків чи зборів. Це грошова сума розміром у ***17 гривень***, встановлена пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України (ПКУ) [43]. Розмір неоподаткованого мінімуму громадян (17 грн) є сталою сумою, проте не завжди. ***Винятком є норми адміністративного та кримінального законодавства*** для кваліфікації злочинів чи правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні ***податкової соціальної пільги.*** Податкова соціальна пільга визначена підпунктами 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV ПКУ для відповідного року. У 2023 році розмір податкової соціальної пільги становить 1342 грн. (2 684 : 50% = 1342 грн.). Тобто, ***для кваліфікації адміністративного чи кримінального правопорушення*** (не встановлення розміру штрафу як покарання) ***неоподаткований мінімум становить 1 342 грн.*** В інших випадках ***неоподаткований мінімум доходів громадян становить 17 грн.***

Додаток 11

Державна екологічна інспекція України

_____
(найменування органу Держекоінспекції України)

Місцезнаходження _____
_____
_____

Телефон _____
Факс _____
Електронна пошта _____

_____
(прізвище, ім'я та по батькові)

_____
(поштова адреса особи, яка викликається)

_____

ПОВІДОМЛЕННЯ
щодо розгляду справи про адміністративне правопорушення

«___» _____ 20__року N _____

Відповідно до статей 268, 276 і 278 Кодексу України про адміністративні правопорушення повідомляю, що розгляд справи про адміністративне правопорушення, яке Ви вчинили, відбудеться о _____ год. _____ хв. «____» _____ 200__ року в приміщенні

_____
(повна назва органу, в якому відбудеться розгляд справи)

за адресою: _____
(повна адреса місця, де відбудеться розгляд справи)

При собі Вам необхідно мати паспорт або документ, що засвідчує особу, номер ідентифікаційного коду, а також

_____
(перелік документів, які необхідно мати з собою)

_____

_____

та інші документи, необхідні для розгляду справи.

У разі Вашого нез'явлення (у випадках, визначених статтею 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення), справу буде розглянуто без вашої участі.

_____
(повна назва посади, прізвище, ім'я

_____
та по батькові особи, що викликає)

Начальник Держекоінспекції Ім'я Прізвище

Додаток 12

Державна екологічна інспекція України

_____
(найменування органу Держекоінспекції України)

Місцезнаходження _____ Телефон _____
_____ Факс _____

_____ Електронна пошта _____

ПОСТАНОВА
про накладення адміністративного стягнення

«___» _____ 20__року N _____

Я, _____,
(посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка виносить постанову)
розглянувши протокол про адміністративне правопорушення від «_»_____ 20___року N _,
який склав _____
(посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол)
про порушення вимог природоохоронного законодавства, вислухавши осіб, що брали участь у розгляді справи, та дослідивши докази,

ВСТАНОВИВ

Гр. (гр-ка) _____,
(прізвище, ім'я та по батькові особи, яка притягається до адміністративної відповідальності)
ідентифікаційний номер _____,
дата _____ та місце народження _____,
який (яка) проживає за адресою _____
(місце проживання особи)
і працює (навчається) на посаді _____,
(посада, повна назва місця роботи чи навчання із зазначенням поштової адреси)
вчинив (ла) правопорушення, відповідальність, за яке передбачена _____
_____
(назви законів та нормативно-правових актів та їх статті, що порушені)
тим, що _____
(короткий виклад обставин та суть правопорушення)

Керуючись ч. ____ статті _____ та статтями 242-1, 283, 284 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також _____
_____
(статті інших законів та нормативно-правових актів, якими керується посадова особа)

ПОСТАНОВИВ:

1. Визнати гр. (гр-ку) _____
(посада, прізвище, ім'я та по батькові)
винним (ою) у вчиненні адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. ___ статті ____ Кодексу України про адміністративні правопорушення, та накласти на нього (неї) адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі
_____
(цифрами та словами)
2. Згідно зі статтею 265 КУпАП вилучені для тимчасового зберігання_____
_____
(вказати перелік цінностей, документів, речей, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, їх
_____
індивідуальні ознаки, а за потреби - місця та обставини виявлення, рішення, яке прийняте щодо них: повернути
_____

_____
власникові, передати до органів внутрішніх справ тощо)

3. Роз'яснити гр. (гр-ці) _____, що
(посада, прізвище, ім'я та по батькові)

згідно зі статтею 307 КУпАП штраф ним (нею) має бути сплачений не пізніше ніж через п'ятнадцять днів з дня вручення йому (їй) постанови про накладення адміністративного стягнення, а в разі оскарження або опротестування такої постанови - не пізніше ніж через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги або протесту без задоволення.

У разі несплати штрафу в установлений законом строк постанова про накладення адміністративного стягнення буде надіслана для примусового виконання до органу ержавної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна. Штраф повинен бути внесений через установу банку України на: _____.
(реквізити установи банку, на які необхідно сплатити вказану суму)

4. З урахуванням частини другої статті 308 КУпАП у разі несплати _____
_____
(прізвище, ініціали)

штрафу у строк, установлений частиною першою статті 307 КУпАП, при примусовому виконанні цієї постанови органами державної виконавчої служби з правопорушника стягнути у примусовому порядку подвійний розмір штрафу в розмірі _____.
(цифрами та словами)

Копію платіжного документа подати (надіслати) до
_____
(найменування та адреса відповідного органу Держекоінспекції України, що виніс постанову про
_____
адміністративне правопорушення)

Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено протягом десяти днів з дня її винесення у порядку, визначеному статтями 287-289 Кодексу України про адміністративні правопорушення, до _____
_____
(указати орган Держекоінспекції України і його адресу або посадову особу вищого рівня)

або до суду.

Дата набрання чинності «___» _____ 20____ року.

Строк пред'явлення виконавчого документа до виконання до «___» _____20____ року (протягом трьох місяців з дня її винесення).

_____ _____
(повна назва посади, прізвище, ім'я, та по батькові, особи, яка винесла постанову) (підпис)

М.П.

Відмітка про доведення постанови до відома особи, щодо якої її винесено:

Копію постанови особа отримала під розписку особисто: «____» _____ 20____року _____ (підпис особи)	Копія постанови надіслана рекомендованим листом з повідомленням: «____» _____ 20____ року № _____ _____ (посада, прізвище та ініціали особи, яка відправила постанову)

Додаток 13

МЕТОДИКА
визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану [59]

І. Загальні положення

1. Ця Методика визначає порядок розрахунку розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам державами, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та фізичними особами через забруднення ґрунтів, засмічення земель, допущених унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану внаслідок їх дій або бездіяльності на усіх землях України незалежно від їх категорій та форм власності.

2. Ця Методика застосовується для визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам унаслідок надзвичайних ситуацій та / або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану.

3. У цій Методиці терміни вживаються у такому значенні:

забруднення ґрунтів - накопичення в ґрунтах речовин, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості;

засмічення земель - наявність на земельній ділянці сторонніх предметів, матеріалів, відходів та / або інших речовин без відповідних дозволів.

ІІ. Порядок визначення шкоди, завданої забрудненням ґрунтів та засміченням земель унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану

1. Ґрунти вважаються забрудненими, за умови якщо в їх складі виявлені негативні якісні зміни. При цьому зміни можуть бути зумовлені не тільки появою в зоні аерації нових забруднюючих речовин, яких раніше не було, а і вмістом небезпечних речовин, що перевищує їх гранично допустиму концентрацію.

2. Землі вважаються засміченими, якщо на земельній ділянці наявні сторонні предмети, матеріали, відходи та/або інші речовини без відповідних дозволів, які з'явилися на цій земельній ділянці внаслідок надзвичайних ситуацій та / або збройної агресії та бойових дій.

3. Факти забруднення ґрунтів та / або засмічення земель, а також їх масштаби можуть встановлюються уповноваженими особами, які здійснюють у межах повноважень, передбачених законом, державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, зокрема, але не виключно, шляхом огляду земельних ділянок, даних дистанційного зондування землі, досліджень отриманих зразків проб ґрунтів, опрацювань висновків будь-яких експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з будь-яких джерел, оперативних повідомлень фізичних та юридичних осіб тощо.

4. Визначення обсягу забруднення ґрунтів у кожному випадку є самостійним завданням через різноманітність геоморфологічних, геологічних та гідрологічних умов. За наявності інформації про кількість (об'єм, маса) забруднюючої речовини, яка проникла у певний шар ґрунту, визначаються площа, глибина просочування.

5. У випадках коли обсяг забруднення не може бути визначено відповідно до пункту 4 цього розділу, визначення обсягу забруднення ґрунтів здійснюється із застосуванням інструментально-лабораторного контролю, а у разі необхідності із залученням спеціалізованих організацій та на основі інших наявних матеріалів, включаючи дані дистанційного зондування землі.

ІІІ. Визначення розміру шкоди внаслідок забруднення ґрунтів

1. Розмір шкоди обчислюється уповноваженими особами, що здійснюють державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, на основі, зокрема, але не виключно, матеріалів, що підтверджують факт забруднення ґрунтів, визначеного відповідно до пункту 3 розділу ІІ цієї Методики.

2. Основою розрахунків розміру шкоди від забруднення ґрунтів є нормативна грошова оцінка земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення.

3. Розмірною одиницею для розрахунку величини шкоди приймається ***об'єм ґрунтової маси 2000 куб. м на один гектар земельної ділянки***.

4. Витрати для здійснення заходів щодо зниження чи ліквідації забруднення ґрунтів збільшуються залежно від глибини просочування забруднюючої речовини у співвідношенні як 10:3 (тобто при збільшенні глибини в 10 разів відносно глибини ґрунтового шару 0,2 м витрати для ліквідації забруднення збільшуються в 3 рази).

5. Забруднюючі речовини, що спричинили забруднення земельної ділянки, поділені на 4 групи небезпечності, основою для визначення яких є величини гранично допустимих концентрацій (ГДК) та орієнтовно допустимих концентрацій (ОДК) хімічних речовин в ґрунті (додаток 1 до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, затвердженої наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27 жовтня 1997 року № 171, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 05 травня 1998 року за № 285/2725 (у редакції наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 04 квітня 2007 року № 149) (далі - Методики 171), а також постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2021 року № 1325 «Про затвердження нормативів гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також переліку таких речовин»).

6. Розмір шкоди від забруднення ґрунтів визначається за формулою (1):

$$\mathbf{РШ = А \times ГОЗ \times ПД \times КН \times Ко + Вр,} \qquad (1)$$

де **РШ** - розмір шкоди від забруднення ґрунтів, грн;

А - питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення ґрунтів відповідної земельної ділянки, значення якого дорівнює 1,5;

ГОЗ - нормативна грошова оцінка земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення, грн/м^2;

ПД - площа земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення, кв. м;

КН - коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини, значення якого визначається за додатком 1 до Методики 171;

Ко - коефіцієнт, що застосовується для врахування природоохоронної цінності земельної ділянки, визначений у додатку 10 до Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 року № 963;

Вр - вартість рекультивації земель, забруднених внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану, що розраховується за наступною формулою:

$$\mathbf{Вр = К(с) \times К(к) \times К(з)}$$

де **Вр** - вартість рекультивації; $\mathbf{П_1}$ - базова вартість; $\mathbf{П_2}$ - вартість за площею; **К(с)** - коефіцієнт складності; **К(к)** - коефіцієнт кількості забрудених / засмічених ділянок в одній територіальній громаді; **S** - площа земельних ділянок, ґрунти яких забруднені; **К(з)** - коефіцієнт робіт із землювання; **К(з)** - коефіцієнт робіт із землювання, який дорівнює (П1 + П2) × S.

№ з/п	S - Площа, га	$П_1$ - базова вартість, грн	$П_2$ - вартість за площею, грн/га
1	до 5	25 000	4 000
2	від 5 до 10	30 000	4 000
3	від 10 до 20	35 000	4 000
4	від 20 до 50	40 000	4 000
5	від 50 до 100	45 000	4 000

6	понад 100	50 000	4 000

Коефіцієнт складності **К(с):** при рівній місцевості застосовується коефіцієнт - 1, в інших випадках - 1,2.

При розробці рекультивації, що охоплює декілька забруднених/засмічених земельних ділянок, застосовуються коефіцієнт **К(к):**

Кількість ділянок	Коефіцієнт кількості ділянок К(к)
1	1
2	1,1
3	1,2
4 і більше	1,9

7. Дані нормативної грошової оцінки земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення, беруться з будь-яких джерел. Щодо земельних ділянок, грошова оцінка яких не проведена, або у випадку неможливості отримання даних з нормативної грошової оцінки земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення, ГОЗ розраховується як середня нормативна грошова оцінка площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області (для міста Києва використовується середня нормативна грошова оцінка площі ріллі по Київській області), помноженої на коефіцієнт, що зумовив негативні екологічні наслідки для родючості ґрунтів, який дорівнює 300.

8. Загальний розмір відшкодування при одночасному забрудненні земельної ділянки декількома забруднюючими речовинами визначається за формулою (2):

$$\textbf{Рш. заг. = Рш. макс + 0,5 × (Рш}_1 \textbf{ + Рш}_2 \textbf{ + … Рш}n\textbf{)} \qquad \textbf{(2)}$$

де **Рш.заг** - загальний розмір шкоди від забруднення земельної ділянки декількома забруднюючими речовинами, грн;

Рш. макс. - максимальний з усіх розрахованих окремо для кожної забруднюючої речовини розмір шкоди від забруднення земельної ділянки, грн;

$\textbf{Рш}_1\textbf{+Рш}_2\textbf{+…..Рш}_{nn}$ - розрахований розмір шкоди від забруднення земельної ділянки іншими забруднюючими речовинами, грн.

IV. Визначення розміру шкоди внаслідок засмічення земель

1. Розмір шкоди обчислюється уповноваженими особами, що здійснюють державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, на основі, зокрема, але не виключно, матеріалів, що підтверджують факт засмічення земель, визначеного відповідно до пункту 3 розділу II цієї Методики.

2. Віднесення відходів, що спричинили засмічення земельної ділянки, до категорії небезпечних (токсичних) відходів здійснюється у відповідності до чинних нормативних документів у сфері поводження з відходами, затверджених у встановленому порядку, переліків небезпечних (токсичних) відходів тощо.

3. Розмір шкоди внаслідок засмічення земель визначається за формулою:

$$\textbf{Ршз = А × Б × Гоз × Пдз × Кзз × Кег,}$$

де **Ршз** - розмір шкоди від засмічення земель, грн;

А - питомі витрати на ліквідацію наслідків засмічення земельної ділянки, в тому числі прибирання, значення якого дорівнює 1;

Б - коефіцієнт перерахунку, що при засміченні земельної ділянки сторонніми предметами, матеріалами, відходами та/або іншими речовинами без відповідних дозволів дорівнює 15, а небезпечними відходами та/або іншими небезпечними речовинами – 300;

Гоз - коефіцієнт перерахунку, що при засміченні земельної ділянки сторонніми предметами, матеріалами, відходами та/або іншими речовинами без відповідних дозволів дорівнює 15, а небезпечними відходами та/або іншими небезпечними речовинами – 300;

Пдз - площа засміченої земельної ділянки кв. м;

Кзз - коефіцієнт засмічення земельної ділянки, що характеризує ступінь засмічення її відходами, який визначається за додатком 5 до Методики 171;

Кег - коефіцієнт еколого-господарського значення земель визначається за додатком 2 до Методики 171.

4. Дані нормативної грошової оцінки засміченої земельної ділянки беруться з будь-яких джерел, при цьому:

1) щодо земельних ділянок, грошова оцінка яких не проведена, або у випадку неможливості отримання даних з нормативної грошової оцінки засміченої земельної ділянки, **Гоз** розраховується як середня нормативна грошова оцінка площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області (для міста Києва використовується середня нормативна грошова оцінка площі ріллі по Київській області), помноженої на коефіцієнт, що зумовив негативні екологічні наслідки для родючості ґрунтів, який дорівнює 300;

2) розрахована за підпунктом 1 цього пункту грошова оцінка використовується в формулі даного розділу замість нормативної грошової оцінки земельної ділянки (**Гоз**).

5. Значення коефіцієнта засмічення земельної ділянки (**Кзз**) приймається за ступенем її засмічення, визначеного в залежності від об'єму відходів, згідно з додатком 5 до Методики 171.

Для земель, що засмічені багатотоннажними (> 10000 т) відходами гірничодобувної промисловості, коефіцієнт засмічення земельної ділянки (**Кзз**) приймається рівним 1,0.

6. Значення коефіцієнта еколого-господарського значення земель (**Кег**) приймається відповідно до категорії земель, що зазнали засмічення, або їх статусу як таких, що підлягають особливій охороні, згідно з додатком 2 до Методики 171.

Якщо за шкалою еколого-господарського значення земель (додаток 2 до Методики 171) земельна ділянка, що зазнала засмічення, може бути класифікована за декількома категоріями земель чи особливостями охорони, для розрахунків обирається коефіцієнт еколого-господарського значення земель (**Кег**) з максимальним значенням серед відповідних коефіцієнтів.

7. Форма розрахунку наведена в додатку 7 до Методики 171.

V. Використання розрахунків розміру шкоди, заподіяної внаслідок забруднення ґрунтів та засмічення земель

1. Всі матеріали, які використовувалися для проведення розрахунку, формуються в окрему справу, яка зберігається в уповноваженому органі, що здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

2. Уповноважений орган, що здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, має право надавати копії розрахунків разом зі справою органам державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронним органам.

Коефіцієнти небезпечності забруднюючих речовин (Кн) (додаток 1 Методики 171)

Група небезпеч-ності	Ступінь небезпеки	Перелік забруднюючих речовин (плказників вимірювань), що відповідають групі небезпечності*	***Кн***
I	Надзвичайно небезпечні (ГДК/ОДК < 0,2 мг/кг)	бенз-а-пірен, кадмій**, миш'як, нафта, нафтопродукти***, ртуть, селен, свинець, стирол, фенол, фтор, цинк	***4,0***
II	Дуже небезпечні (ГДК/ОДК 0,2-0,5 мг/кг)	бензол, бор, кобальт, ксилоли, мідь, молібден, нікель, сірководень, сурма, толуол, хром	***3,0***
III	Помірно небезпечні (ГДК/ОДК > 0,5 мг/кг)	аніонні поверхневоактивні речовини (АПАР), ацетальдегід, барій, ванадій, вольфрам, марганець, нітрати, стронцій, сульфати, формальдегід	***2,5***

IV	Інші (рівні ГДК/ОДК не встановлені)	амоній, хлориди	***1,5***

Примітки: * Перелік забруднюючих речовин (показників вимірювань), що відповідають групі небезпечності, не є вичерпним. Якщо забруднююча речовина відсутня у переліку, групу її небезпечності визначають за величиною ГДК або ОДК;

** Більшість назв забруднюючих речовин (показників вимірювань) подані за назвами хімічних елементів;

*** Терміни нафта і нафтопродукти подані згідно з ДСТУ 3437-96 «Нафтопродукти. Терміни та визначення».

Шкала еколого-господарського значення земель (додаток 2 Методики 171)

Категорії земель та землі, що підлягають особливій охороні	**Кег**
Зона санітарної охорони навколо об'єктів, де є підземні та відкриті джерела водопостачання, водозабірні та водоочисні споруди, водоводи, прибережні захисні смуги вздовж морів, річок та навколо водойм	***5,5***
Землі оздоровчого призначення	***5,0***
Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення*	***4,5***
Охоронна зона навколо особливо цінних природних об'єктів, об'єктів культурної спадщини, гідрометеорологічних станцій тощо	***4,0***
Землі рекреаційного призначення	***4,0***
Землі історико-культурного призначення	***4,0***
Особливо цінні землі**	***3,5***
Землі сільськогосподарського призначення	***1,0***
Землі житлової та громадської забудови	***1,0***
Землі лісового фонду	***1,0***
Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	***1,0***

Примітки: * У тому числі земельні ділянки водно-болотних угідь, що не віднесені до земель лісового і водного фонду;

** Відповідно до переліку особливо цінних груп ґрунтів, затвердженого наказом Держкомзему України від 06.10.2003 № 245, зареєстрованого в Мін'юсті України 28.10.2003 за № 979/8300.

Коефіцієнти засмічення земельної ділянки (Кзз) (додаток 5 Методики 171)

Ступінь засмічення	Об'єм відходів (Ов), куб.м	**Кзз**
1	0-5	1,25
2	5-10	1,50
3	10-20	2,00
4	20-50	2,50
5	50-100	3,00
6	понад 100	4,00

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейцев В. І. Екологічне право. Київ: Вентурі, 1996. 206 с.
2. Амброзія полинолиста небезпечний для людини та сільського господарства бур'ян: веб-сайт. URL: https://www.fitolab.volyn.ua/informuiemo/360-ambroziia-polynolysta-ambrosia-artemisiifolia-l-nebezpechnyi-dlia-liudyny-ta-silskoho-hospodarstva-burian (дата звернення: 01.06.2023).
3. Берзіна С. В., Борейко В. Є., Бузан Г. С. Громадський екологічний контроль : посіб. для громадських інспекторів з охорони довкілля / за заг. ред. І.О. Яковлєва. Київ: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 150 с.
4. Бойчук А. Ю. Аксіологічний зміст функцій юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 14–17.
5. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995, №24, ст. 189. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 09.09.2022).
6. Водяна чума канадська: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D0%B0_%D1%87%D1%83%D0%BC%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0 (дата звернення: 01.06.2023).
7. Волошка розлога. Національна мережа інформації з біорізноманіття. URL: https://ukrbin.com/show_image.php?imageid=226571 (дата звернення: 01.06.2023).
8. Гринделія розчепірена: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D2%90%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%96%D1%8F_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%87%D0%B5%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B0 (дата звернення: 01.06.2023).
9. Головкін О. В. Екологічний контроль та нагляд в Україні: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута». 2014. 440 с.
10. Головчак А. В. Видовий склад і поширення хвойних рослин на території Металургійного та Довгинцівського районів міста Кривий Ріг / науковий керівник Я. В. Маленко: кваліфікаційна робота магістра. Кривий Ріг: КДПУ, 2021. С. 3-4. URL: http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui /handle/123456789/5508 (дата звернення: 25.05.2023).
11. Державне агентство лісових ресурсів: веб-сайт URL: https://forest.gov.ua (дата звернення:10.10.2022).
12. Державна екологічна інспекція України: веб-сайт. URL: https://www.dei.gov.ua/ (дата звернення: 25.05.2023).
13. Забезпечення екологічної безпеки: підручник / М. В. Сарапіна, В. А. Андронов, С. Р. Артем'єв, О. В. Бригада, О. В. Рибалова. Харків: НУЦЗУ, 2019. 246 с.
14. Збірник методичних рекомендацій про державний контроль за дотриманням вимог екологічного законодавства. Чернівці: Зелена Буковина. 1996. С. 154-158.
15. Екологічне законодавство України: збірник нормативно-правових актів. Київ: Істина, 2008. 384 с.
16. Карташов М. С. Особливості цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021.

Вип. 5. Т. 1. С. 128-134.
17. Клименко М. О., Прищепа А. М., Вознюк Н. М. Моніторинг довкілля: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. 360 с.
18. Кодекс про адміністративні правопорушення України (в редакції від 29.12.2022). *Відомості Верховної Ради України (УРСР).* 1984. Додаток № 51. ст. 1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 22.02.2023).
19. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_129.#Text (дата звернення: 09.09.2022).
20. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.84р. №8074-10. Дата оновлення 15.04.2023, підстава – 3000-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 22.04.2023).
21. Конституція України: документ 254к/96-ВР (редакція від 01.01.2020, підстава-27-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1% 80#Text (дата звернення: 22.02.2023).
22. Конспект лекцій з дисципліни «Екологічне інспектування» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 101 Екологія за освітньо-професійною програмою «Екологія» / укладач Сорока Ю.М. Кам'янське: ДДТУ, 2017. 19 с.
23. Костров М. М., Сівак В. К., Солодкий В. Д. Державний екологічний контроль. Чернівці: Зелена Буковина, 2006 386 с.
24. Костров М. М., Бондар О. І., Солодкий В. Д. Помічник екологічного інспектора. Київ: Державна екологічна академія, 2009. 192 с.
25. Краснова М. В., Краснова Ю. А. Екологічне право України. Загальна частина: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 190 с.
26. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (в ред. від 29.12.2022). Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 22.02.2023).
27. Критерії та методика ідентифікації пралісів і старовікових лісів (квазі-пралісів) / за ред. Р. Волосянчука, Б. Проця, О. Кагала. Львів: Ліга-Прес, 2017. 36 с.
28. Маленко Я. В., Колісник А. Г. Експансія адвентивних видів – об'єктивна складова антропогенної трансформації флори Криворіжжя. *Екологічний вісник: збірник наукових праць*. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2013. Вип. 9. С. 20-23.
29. Маленко Я. В. Специфіка спектрів видів полірегіональної групи ареалів угруповань рослин техногенних екотопів. *Екологічний вісник Криворіжжя: збірник наукових та науково-методичних праць*. Кривий Ріг: КДПУ, 2018. Вип. 3. С. 8 - 23. URL: https://doi.org/10.31812/ecobulletinkrd.v3i.6814 (дата звернення: 03.09.2022).
30. Маленко Я. В. Деякі аспекти проблематики безальтернативності

біосферосумісності людини. *Екологічний вісник Криворіжжя: збірник наукових та науково-методичних праць*. Кривий Ріг: КДПУ, 2016. Вип. 2. С. 11-21. URL: https://doi.org/10.31812/ecobulletinkrd.v2i0.6444 (дата звернення: 09.09.2022).

31. Маленко Я. В., Кобрюшко О. О., Поздній Є. В. Екологічна компетентність – невід'ємна складова компетентнісного «капіталу» особистості. *Moderní aspekty vědy: XXVIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie.* Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. Str.267-290. URL: http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-29.pdf (дата звернення: 15.03.2023).
32. Маленко Я. В., Кабак О. М. Екологічна культура: загальна проблематика й аспекти формування. *Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка».* 2023. №4 (10). С. 539-553. URL: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-539-553 (дата звернення: 03.05.2023).
33. Маленко Я. В., Ворошилова Н. В., Кобрюшко О.О., Перерва В. В. Загальна екологія: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. С. 16-22. URL: http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7093 (дата звернення: 25.05.2023).
34. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: веб-сайт. URL: www.menr.gov.ua. (дата звернення: 03.03.2023).
35. Лісовий Кодекс України: веб-сайт. URL: https//zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 10.10.2022).
36. Нетреба ельбінська: веб сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B0_%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0 (дата звернення: 01.06.2023).
37. Офіційний сайт Конвенції CITES. URL: https://cites.org/eng/disc/what.php (дата звернення: 25.05.2023).
38. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/ (дата звернення: 25.05.2023).
39. Офіційний веб-сайт виконкому Криворізької міської ради. URL: https://kr.gov.ua/ua/news/pg/40320383870260_n/ (дата звернення: 27.05.2023).
40. Перелік чужорідних видів дерев, заборонених у відтворенні лісів: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.05.2023р., №695/39751: веб-сайт URL: https://mepr.gov.ua/mindovkillya-zatverdylo-perelik-chuzhoridnyh-vydiv-derev-zaboronenyh-u-vidtvorenni-lisiv/ (дата звернення: 25.05.2023).
41. Пивоваров В. В., Чепур В. О. Кримінологічний погляд на корпоративний характер сучасної екологічної злочинності. *Правові горизонти.* Суми, 2020. Вип. 23 (36). С. 50-55.
42. Пилипович О. Екологічне інспектування та екологічний контроль: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 122 с.
43. Податковий кодекс України: *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №13-14, №15-16, №17. ст. 112. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n11581(дата звернення: 03.03.2023).

44. Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017р. №275. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0% BF#Text (дата звернення: 09.09.2022).
45. Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: затверджене Наказом Мінприроди від 27.02.2002 № 88, зареєстровано в Мін'юсті 20.03.2002 № 276/6564. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02#Text (дата звернення: 09.09.2021).
46. Правила відтворення лісів: постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2007 р., №303. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2007-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.05.2023).
47. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 2005р. №49. ст. 517. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text (дата звернення: 11.03.2023).
48. Про внесення змін до Лісового кодексу України: постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2016. №756. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 09.09.2022).
49. Про затвердження Уніфікованої форми акта, що складається за результатом проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів від 09.08.2017. № 303, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23.10.2017 № 1289/3115.7: наказ Мінприроди України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1293-19#Text (дата звернення: 09.09.2021).
50. Про затвердження Інструкції з інвентаризації зелених насаджень у населених пунктах України: наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 25.02.2002. № 182/6470. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0182-02#Text (дата звернення: 25.05.2023).
51. Про затвердження Інструкції з оформлення Державною екологічною Інспекцією України та її територіальними органами матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2004р., №934/9533 (редакція від 23.12.2014, підстава-z1559-14). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0934-04#Text (дата звернення: 10.05.2023).
52. Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів: постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2007. №724. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-%D0%BF#Text (дата звернення: 09.09.2022).
53. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006. № 105. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-06#Text (дата звернення: 11.03.2023).
54. Про затвердження Положення про систему моніторингу зелених насаджень у містах і селищах міського типу України: наказ Міністерства з питань житлово- комунального господарства України від 16.10.2008. № 981/15672.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0981-08#Text (дата звернення: 25.05.2023).
55. Про затвердження Положення про штаби громадських інспекторів з охорони довкілля: наказ Державної екологічної інспекції України від 22.10.2020р. №383. URL: file:///C:/Users/VivoBook/Downloads/nakaz-383-22-10-2020-shtabipdf.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
56. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію Придніпровського округу (Дніпропетровська та Кіровоградська області) (нова редакція): наказ Державної екологічної інспекції України від 01.06.2021р. №254. URL: file:///C:/Users/VivoBook/Downloads/254-2021-pridniprovskiy-okrug-polozhennyapdf%20(2).pdf (дата звернення: 22.02.2023).
57. Про затвердження Міської програми вирішення екологічних проблем Кривбасу та поліпшення стану навколишнього природного середовища на 2016-2025 роки: веб-сайт. URL: https://kr.gov.ua/ua/news/pg/200320280385205_n/ (дата звернення 09.09.2022).
58. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 20.07.2009 р. №389 (редакція від 18.11.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09#Text. (дата звернення: 09.09.2022).
59. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, грунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та / або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2023 р. №167. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text (дата звернення: 09.09.2023).
60. Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд: постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022, №575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/575-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 24.03.2023).
61. Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення: Закон України від 14.05.1999р., №29, ст. 232. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-14#Text (дата звернення: 09.09.2022).
62. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992, №34, ст. 502. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text (дата звернення: 24.03.2023).
63. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2019. №16. ст.70. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text (дата звернення: 03.03.2023).
64. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992. *Відомості Верховної Ради України*. 1992, №50. ст.679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2707-12#Text (дата звернення 09.01.2023).

65. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. №41. ст. 546. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12 (дата звернення: 22.02.2023).
66. Протопопова В. В, Мосякін С.Л., Шевера М. В. Вплив адвентивних видів рослин на фітобіоту України. Оцінка і напрямки зменшення загроз біорізноманіттю України. Київ: Хімджест, 2003. 400 с.
67. Руслан Стрілець: сума шкоди українському довкіллю від збройної агресії рф вже становить понад 46 мільярдів доларів: Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: URL: https://mepr.gov.ua/news/41095.html (дата звернення: 26.01.2023).
68. Сірант М. М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. Кишинів, 2020. № 1.С. 161-166.
69. Стоколос покрівельний: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81_%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9 (дата звернення: 01.06.2023).
70. Теоретичні проблеми біогеоценології: колективна монографія / В. І. Шанда, Є. О. Євтушенко, Н. В. Ворошилова, Л. В. Шанда, Я. В. Маленко, О. О. Кобрюшко; наук. ред. Н. А. Белова. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет. Видавець Чернявський Д.О., 2020. 330 с. URL: https://doi.org/10.31812/123456789/4077 (дата звернення: 09.09.022).
71. Тинік Т. М., Плисенко Т. М. Природоохоронне інспектування: навчальний посібник. Кіровоград: КНТУ, 2007. 250 с.
72. Чипиляк Т. Ф., Зубровська О. М., Шоль Г. Н. Рослини в урботехногенному середовищі степової зони України. Київ: Талком, 2022. С. 55-80.
73. Шоль Г. Н. Флора Кривого Рогу: сучасний стан та созологічні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*. Львів, 2004. Вип.36. С. 63-69.
74. Шоль Г. Н. Види-трансформери в урбанофлорі Кривого Рогу. *Стратегії збереження рослин у ботанічних садах та дендропарках*: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 90-річчю від дня народження чл.-кор. НАН України, д.б.н., професора Тетяни Михайлівни Черевченко. Київ, 2019. С. 287-288.
75. Якимець О. І. Підстави юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. *Прикарпатський юридичний вісник*. Івано-Франківськ, 2022. Вип. 6 (47). С.79-84. URL: DOI https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.15 (дата звернення: 11.10.2022).

Навчальне видання

Маленко Я.В., Ворошилова Н.В., Поздній Є.В.

Екологічне інспектування:
практикум з навчальної дисципліни для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності 101 Екологія